

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

**DIŞ TİCARETTE ÇEVRE KORUMA
KAYNAKLI TARİFE DIŞI TEKNİK ENGELLER
VE
TÜRK SANAYİİ İÇİN EYLEM PLANI**

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

**DIŞ TİCARETTE
ÇEVRE KORUMA KAYNAKLI TARİFE DIŞI TEKNİK
ENGELLER
VE TÜRK SANAYİİ İÇİN EYLEM PLANI**

**Ağustos 1998
(Yayın No. TUSİAD-T/98-233)**

Meşrutiyet Caddesi, No.74 80050 Tepebaşı/İstanbul
Telefon: (0212) 249 54 48 - 249 07 23 • Telefax: (0212) 249 13 50

*Bu yayının tamamı veya bir bölümü
TÜSİAD “Dış Ticarete Çevre Koruma Kaynaklı Tarife Dışı Teknik Engeller
ve Türk Sanayii İçin Eylem Planı”
referansı yazılmak kaydıyla yayınlanabilir.*

ISBN: 975-7249-52-1

Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş.

ÖNSÖZ

TÜSİAD, özel sektörü temsil eden sanayici ve işadamları tarafından 1971 yılında Anayasamızın ve Dernekler Kanununun ilgili hükümlerine uygun olarak kurulmuş, kamu yararına çalışan bir dernek olup gönüllü bir sivil toplum örgütüdür.

TÜSİAD, demokrasi ve insan hakları evrensel ilkelerine bağlı, girişim, inanç ve düşünce özgürlüklerine saygılı, yalnızca asli görevlerine odaklanmış etkin bir devletin varolduğu Türkiye’de, Atatürk’ün çağdaş uygarlık hedefine ve ilkelerine sadık toplumsal yapının gelişmesine ve demokratik sivil toplum ve laik hukuk devleti anlayışının yerleşmesine yardımcı olur. TÜSİAD, piyasa ekonomisinin hukuksal ve kurumsal altyapısının yerleşmesine ve iş dünyasının evrensel iş ahlakı ilkelerine uygun bir biçimde faaliyette bulunmasına çalışır. TÜSİAD, uluslararası entegrasyon hedefi doğrultusunda Türk sanayi ve hizmet kesiminin rekabet gücünün artırılarak, uluslararası ekonomik sistemde belirgin ve kalıcı bir yer edinmesi gerektiğine inanır ve bu yönde çalışır. TÜSİAD, Türkiye’de liberal ekonomi kurallarının yerleşmesinin yanısıra, ülkenin insan ve doğal kaynaklarının teknolojik yeniliklerle desteklenerek en etkin biçimde kullanımını; verimlilik ve kalite yükselişini sürekli kılacak ortamın yaratılması yoluyla rekabet gücünün artırılmasını hedef alan politikaları destekler.

TÜSİAD, misyonu doğrultusunda ve faaliyetleri çerçevesinde, ülke gündeminde bulunan konularla ilgili görüşlerini bilimsel çalışmalarla destekleyerek kamuoyuna duyurur ve bu görüşlerden hareketle kamuoyunda tartışma platformlarının oluşmasını sağlar.

Bu raporun amacı, son yıllarda imalat sanayii hızla gelişmekte olan Türkiye’nin, üretim sürecinde gerekli çevresel duyarlılığın gösterilmediği gerekçesi ile, uluslararası ticarete karşılama olasılığı bulunan tarife dışı engellerden “çevre koruma kaynaklı” olanların tanım-

lanması ve bu tür teknik engellerin aşılabilmesi için bir “çerçeve” Eylem Planı oluşturulmasıdır.

Raporda, uluslararası taahhütler, politik eğilimler, sivil toplum kuruluşlarının etkinlikleri; sanayinin teknik ve teknolojik sorunları, idari ve yasal mevzuat, ulusal politika ve uluslararası pazar rekabeti gibi karmaşık ve çok sayıda etmenin içiçe olduğu bu konuya, teknik bir yaklaşım getirilmiştir. Raporun hazırlanması sırasında, İstanbul ve Ankara’da, sanayiciler ve çeşitli devlet kuruluşları temsilcileri ile, ikisine Çevre Bakanlığı’nın da katıldığı dört geniş katılımlı toplantı düzenlenmiş ve ilgililerle bilgi alış verişinde bulunulmuştur.

Bu rapor, TÜSİAD Sanayi ve Şirket İşleri Komisyonu Çevre Çalışma Grubu tarafından Dr. Caner Zambak, Prof. Dr. Ekrem Ekinci, Prof. Dr. Ayşe Erdem-Şenatalar, Doç. Dr. Hulusi Barlas, Mustafa Bağan ve Av. Halil Ünlü’ye hazırlanmıştır.

Haziran, 1998

Bu Rapor 20 Ekim 1996 tarihinde kaybettiğimiz TÜSİAD Çevre Çalışma Grubu Kurucularından Prof. Dr. Kriton Curi'ye ithaf edilmiştir.

Prof. Dr. Kriton Curi, çevre ile ilgili çalışmalarıyla Türkiye'nin gurur kaynağı olmuş,engin bilgi ve tecrübesiyle TÜSİAD'ın çalışmalarına da gönüllü olarak yurtiçinde ve yurtdışında önemli katkılarda bulunmuştur.

Yurtiçinde ve yurtdışında birçok çevre kuruluşu ile çalışan ve Boğaziçi Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Bölümü öğretim üyesi olan Prof. Dr. Curi, çevre kirliliği ile mücadele konusundaki çalışmalarıyla tanınmaktaydı. Kendisi ayrıca, Yeşil Barış Örgütü'nün (Greenpace) şeref üyesi, Çevre ve Kalkınma İçin Uluslararası Hukuk Örgütü Danışma Kurulu üyesi, Akdeniz'in Korunması İçin Teknik ve Bilimsel Komite üyesi idi. Zaman zaman Dünya Sağlık Örgütü'ne de danışmanlık yapan Prof. Dr. Curi, bu kuruluş için "Deniz Kirlenmesinin Kara Kaynaklarının İzlenme Esasları" konulu bir çalışma yürütmekteydi.

Prof. Dr. Curi vefatından sonra ABD'de her yıl verilmekte olan Roy F. Wetson Ödülüne layık görüldü ve bu ödülü alan ilk Türk vatandaşı oldu.

ÖZGEÇMİŞLER

Dr. Caner ZANBAK - Proje Koordinatörü

1971 yılında İTÜ Maden Fakültesi'nden mezun olan Dr. Zanbak, doktorasını A.B.D. University of Illinois'de tamamlamıştır. 1971'de İTÜ'de başladığı akademik kariyerini 1981 yılından itibaren A.B.D.'de Kent State University, Ohio; South Dakota School of Mines, Rapid City (Doç. Dr.) ve yedi yıl part-time olarak Illinois Institute of Technology, Chicago'da (Prof. Dr.) 1994 yılına kadar sürdürmüştür.

Dr. Zanbak 1984-1994 yılları arasında A.B.D.'de radyoaktif atıkların yeraltında depolanması için yer seçimi, tehlikeli atıkların yönetimi ve tehlikeli atıklarla kirlenmiş sahaların temizlenmesi projeleri üzerinde hem Amerikan Çevre Koruma Teşkilatı (US EPA) ve hem de sanayi kuruluşlarına danışmanlık hizmetleri vermiştir.

1994 yılında Türkiye'ye dönen Dr. Zanbak, çevresel etki değerlendirmesi, tehlikeli atık azaltılması ve yönetimi konularında Türk sanayicilerine danışmanlık hizmeti vermektedir. Kendisi, Çevre Bakanlığı'nın Tehlikeli Atık Komisyonu üyesi olup, Devlet Planlama Teşkilatı'nca koordine edilen Ulusal Çevre Eylem Planı'nın "Tehlikeli Atıkların Yönetimi" kısmını hazırlamıştır. TÜSİAD için hazırlanan "Dış Ticarete Çevre Koruma Kaynaklı tarife Dışı Engellerin Tanımlanması ve Türk Sanayii için Eylem Planı Hazırlanması" konulu projenin koordinatörüdür.

Dr. Zanbak, sanayi atıklarının geri kazanım ve bertarafı konularında sanayicilere hizmet veren ABERSAN Çevre Hizmetleri ve Ticaret A.Ş.'nin Genel Müdürüdür.

Halen, Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği tarafından yürütülen "Responsible Care - Üçlü Sorumluluk" programının koordinatörü olan Dr. Caner Zanbak, aynı zamanda İstanbul Sanayi Odası Çevre İhtisas Kurulu Başkan Yardımcısı ve TÜSİAD Çevre Çalışma Grubu üyesidir.

Prof. Dr. Ekrem EKİNCİ

1971 yılında Robert Kolej Kimya Mühendisliği Bölümü'nden mezun olmuştur. 1972 ve 1976 yıllarında Newcastle Upon Tyne Üniversitesi'nden MSc ve PhD derecelerini almıştır. 1977 yılında İTÜ'ye asistan olarak girmiştir. 1979-1980 yıllarında Leeds ve Newcastle Üni-

versitelerinde doktora üstü çalışmalarda bulunmuştur. 1981 yılında Doçent ve 1988 yılında Profesör olmuştur. 1988-1992 yılları arasında İTÜ Kimya ve Gıda Mühendisliği Bölümleri Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. 1992-1994 yılları arasında TÜBİTAK-MAM Kimya Mühendisliği Araştırma Bölümü Başkanlığı yapmıştır. 1997 yılında İTÜ Kimya-Metalurji Fakültesi Dekanı olarak atanmış, aynı yıl TÜBİTAK Bilim Kurulu üyeliğine seçilmiştir. Marmara Araştırma Merkezi Yönetim Kurulu üyeliğini sürdürmektedir.

Halen İTÜ Kimya Mühendisliği ve Çevre Mühendisliği Bölümleri ile Boğaziçi Üniversitesi Çevre Enstitüsünde kimya mühendisliği ve çevre dersleri vermektedir. İTÜ Senato üyeliği yapmıştır. 1996-1999 yılları için Çimento Müstahsilleri Birliği Kalite ve Çevre Kurulu Başkanlığı görevini yürütmektedir. Institute of Energy (İngiltere), ve International Solid Waste Association üyesi, Türkiye Katı Atık ve Türkiye Hava Kirliliği Milli Komiteleri kurucu üyesidir. Fuel ve Fuel Processing Technology dergileri uluslararası yayın kurulu üyesidir.

Akışkan yatakta yanma, hava kirliliği, sentetik yakıtlar, karbon malzemeler ve enerji ve çevre kesitinde araştırma faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu konularda İngilizce olarak hakemli dergilerde 50'nin üzerinde makale ve uluslararası kongrelerde 85 bildirisi yayınlanmıştır. Türkçe olarak dergilerde 13 makale yayınlamıştır ve 99 bildiri sunmuştur. 4 kitap ve 16 kitap bölümleri yazmıştır. Diğer araştırmacılarla birlikte 6 tane ulusal patenti vardır.

Prof. Dr. Ayşe ERDEM-ŞENATALAR

1976 yılında ODTÜ Kimya Mühendisliği Bölümü'nden mezun olmuştur. Boğaziçi Üniversitesi'nde başladığı yüksek lisans öğrenimini Massachusetts, ABD'de, Worcester Polytechnic Institute Kimya Mühendisliği Bölümü'nde burslu olarak sürdürüp 1978 yılında M.Sc. derecesini almıştır. Aynı yılın sonunda İTÜ Kimya Mühendisliği Bölümü'nde asistan olarak çalışmaya başlamıştır. 1982 yılında İngiliz Kültür Heyeti bursuyla araştırmacı olarak İngiltere'de Leeds Üniversitesi'nde bulunmuş, 1984 yılında İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü'nden Kimya Mühendisliği dalında Doktor ünvanını almıştır. 1986-1988 arasında iki yıl süreyle ABD'de, Pittsburgh Üniversitesi'nde araştırmacı ve misafir öğretim üyesi olarak çalışmıştır. Aralık 1988'de Yardımcı Doçentliğe, Ekim 1989'da Doçentliğe yükseltilmiştir. 1990 ve 1991 yazlarında ABD'de Pittsburgh Üniversitesi'nde, 1993 yazında Hollanda'da Delft Teknik Üniversitesi'nde, 1995 yazında ise İsveç'te Lulea Teknik Üniversitesi'nde proje danışmanı ve araştırmacı olarak çalışmıştır. Nisan 1995'te Profesörlüğe yükseltilmiştir. 1990-1994 yıllarında İTÜ İngilizce Destekli Öğretim Programı Koordinatörlüğü, 1994-1995 yıllarında da İTÜ Kimya-Metalurji Fakültesi Yönetim Kurulu üyeliği yapmıştır.

Halen İTÜ Kimya Mühendisliği Bölümü'nde Proses ve Reaktör Tasarımı Anabilim Dalı Başkanı ve öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Aynı zamanda İTÜ Senato Eğitim Komisyonu, Kimya Mühendisleri Odası, Isı Bilimi ve Tekniği Derneği, Katı Atık Milli Komitesi ve International Zeolite Association üyelerindendir.

Araştırma konuları genel olarak kimyasal reaksiyon mühendisliği ile çevre dostu yeni malzemeler ve enerji etkin prosesler geliştirmeye ilişkindir. Bu konularda çeşitli projeler yürütmüş, 37'si İngilizce olarak yurtdışındaki hakemli dergi ve konferanslarda, 29'u ise Türkçe olarak yurtiçi dergi ve konferanslarda olmak üzere, toplam 66 yayın yapmıştır. Bir uluslararası kitap bölümü ile bir Türkçe kitap bölümünün de yazarıdır.

Doç. Dr. Hulusi BARLAS

1975 yılında İstanbul Üniversitesi Kimya Fakültesi'nden Kimya Yüksek Mühendisi olarak mezun olan Dr. Barlas, 1980 yılına kadar aynı fakültede asistan olarak görev yapmıştır. 1980-1985 yılları arasında Almanya'da Münih Teknik Üniversitesi'nde doktora çalışmalarını sürdürerek çevre kimyası dalında doktora derecesini almıştır. Bu sırada iki yıl süre ile Bavaria Çevre Bakanlığı projelerinde kadrolu araştırmacı olarak çalışmıştır.

1986-1987 yıllarında İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi'nde yardımcı doçent olarak görev yapmıştır. 1988-1991 sürecinde Bayer Türk Kimya Sanayii Limited Şirketi'nde müdür yardımcılığı ve 1991-1993 yıllarında da Ökoteck Çevre Teknolojisi ve Kimya Sanayi Limited Şirketi genel müdürlüğü yapmıştır. 1993 yılı sonlarında İstanbul Üniversitesi Çevre Mühendisliği Bölümü'nde öğretim görevliliğine başlayan Dr. Barlas, 1995 yılında Doçent ünvanını almıştır. Halen, aynı kurumda öğretim üyeliği yapmakta ve 1996 yılından beri Bölüm Başkan Yardımcılığı görevini sürdürmektedir.

Araştırmalarını ağırlıklı olarak kimyasal maddelerin çevresel etkileri ve kontrolü, çevresel etki değerlendirmesi, ekotoksikoloji, endüstriyel kirlenme, ileri arıtım teknolojileri konularında sürdürmektedir. 42 adet yayını bulunmaktadır. MESAEP (Mediterranean Scientific Association of Environmental Protection) yönetim kurulu üyesi ve İTKİB AR/GE ve Çevre Komitesi üyesi ve İTKİB Pentaklorofenol laboratuvarı sorumlusudur. TADEV (Türk-Alman Dayanışma ve Eğitim Vakfı) Mütevellisi ve Fresenius Environmental Bulletin Editorial Board üyesidir.

Mustafa BAĞAN

1976 yılında Belçika Institut Meurice Chimie-Peinture et Vernie (Brüksel)'den Kimya Mühendisi olarak mezun olmuştur. 1976-1979 sürecinde ilaç üretimi kalite kontrolü ve de-

mir döküm sanayiinde ürün geliştirme konularında çalışmıştır. 1979-1980 sürecindeki yedek subaylığı döneminde Bursa Işıklar Askeri Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği yapmıştır. 1980-1981 sürecinde tutkal ve boya sanayiinde üretim sorumlusu olarak, 1981-1986 sürecinde Bufalo Düşme Şirketinde fabrika müdürü olarak çalışmıştır.

1986 yılından itibaren Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği Genel Sekreteri görevini sürdüren Mustafa Bağan, aynı zamanda Sabun ve Deterjan Derneği Genel Sekreteri, Kozmetik ve Tuvalet Müstahzarları Üreticileri Derneği Genel Sekreteri olarak da görev yapmaktadır.

Çevre Bakanlığı Kimyasallar Komisyonu, Atık Komisyonu üyesi ve İSGÜM İşyeri Ortamı Kimyasal Limitleri Komitesi üyesidir. İstanbul Sanayi Odası-İstanbul Belediyesi parlamacı ve patlayıcı maddeler tüzük hazırlama komitesi üyeliği yapmaktadır. TÜSIAD Çevre Çalışma Grubu üyesidir.

Gümrük Müsteşarlığı'nın WTO - Tercihsiz Ticarete Menşe Tespiti Kimya Danışmanı, BM/AEK Kimya Sanayi Çalışma Grubu üyesi, BM/AEK Kimyasallar Hakkında Uluslararası Yönetmelik Harmonizasyonu Komitesi Türkiye Odak Noktası görevlerini de sürdürmektedir.

Sanayi eğitim uygulamaları kapsamında, çeşitli Sanayi Odaları ve Derneklerinde Zararlı Kimyasal Madde ve Ürünlerin Kontrolü Yönetmeliği, Güvenlik Bilgi Formu (Safety Data Sheet), Kimyasal Kazalar ve Acil Müdahale konularında seminerler vermekte ve periyodik uluslararası strateji ve teknik toplantılarına katılmaktadır.

Av. Halil ÜNLÜ

1967 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 1968-1974 sürecinde, askerlik görevini tamamladıktan sonra bir süre serbest avukatlık yaptı. 1974-1977 yılları arasında İstanbul Şehirsel Gelişme Projesi'nde Hukuk Danışmanı olarak çalıştı. 1978-1990 sürecinde Marmara Belediyeler Birliği'nde Hukuk Danışmanlığı, Genel Sekreter Yardımcılığı ve Genel Sekreter olarak görev yaptı. 1990-1993 yıllarında çeşitli belediyelerde danışmanlık yaptı. Halen İstanbul Sanayi Odası Çevre Şubesi'nde Hukuk Danışmanı olarak çalışmaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı ve Çevre Bakanlığı tarafından yürütülen çeşitli Çevre Çalışma Grupları'na katılmış, katkılarda bulunmuştur.

Avukat Halil Ünlü'nün şehircilik, belediyeçilik, ve çevre konularında yayınlanmış tebliğleri ve "Yerel Yönetimler ve Çevre", "Yerel Yönetimler Arası İşbirliği" ve "Yönetimler Arası İlişkiler" adlı yayınlanmış 3 kitabı bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YÖNETİCİ ÖZETİ	11
BÖLÜM 1- GİRİŞ VE AMAÇ	21
BÖLÜM 2- TİCARETİN SERBESTLEŞMESİ VE TİCARET-ÇEVRE İLİŞKİLERİ	27
2.1 Küresel Düzeyde Ticaretin Serbestleşmesi Süreci (GATT ve WTO)	29
2.2 Bölgesel Düzeyde Ticaret Birlikleri	30
2.3 GATT/WTO Kapsamında Ticaret-Çevre İlişkisi	32
2.4 Tarife Dışı Ticaret Engelleri	33
2.5 Çevre Koruma Kaynaklı Tarife Dışı Teknik Engeller	36
2.6 Tarife Dışı Teknik Engel Uygulanabilirlik İrdelemesi	37
BÖLÜM 3- ULUSLARARASI ÇEVRE HUKUKU DÜZENLEMELERİ	41
3.1 Küresel Düzeyde Çevre Hukuku Düzenlemeleri	44
3.2 Bölgesel Düzeyde Çevre Hukuku Düzenlemeleri	46
3.2.1 AB'de Hukuksal Uygulama Araçları	49
3.2.2 AB'de Çevre Hukuku Düzenlemeleri	52
BÖLÜM 4- TİCARET ve ÇEVRE KONUSUNDA GELİŞMEKTE OLAN EĞİLİMLER	57
4.1-Özel Kuruluşlardan Kaynaklanabilen Ticaret Engelleri	59
4.2-Uluslararası Kalite ve Çevre Yönetim Sistemleri ve Standardlar	67
4.3-Çevre Yönetiminde Gönüllülük Esaslı Düzenlemeler	68
4.3.1 Devletle Taahhüt Protokolleri (Covenants)	68
4.3.2 Sanayi Sektörlerinin Gönüllü Taahhütleri (Responsible Care)	69
BÖLÜM 5- TÜRKİYE'NİN TARAF OLDUĞU ULUSLARARASI ÇEVRE DÜZENLEMELERİNDEN KAYNAKLANAN YÜKÜMLÜLÜKLERİ	71
5.1 Küresel Düzeyde Yükümlülükler	73
5.1.1 Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü ve Ekleri	78
5.1.2 Tehlikeli Atıkların Sınırlarötesi Taşınımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesi	80
5.1.3 Uzun Menzilli Sınırlarötesi Hava Kirlenmesi ile İlgili Cenevre Sözleşmesi	83
5.1.4 İklim Değişikliği Üzerine Birleşmiş Milletler Çerçeve Sözleşmesi	84
5.1.5 Denizlerin Kirlenmesinin Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme	86
5.1.6 Flora ve Faunanın Korunmasına İlişkin Küresel Düzenlemeler	86

	Sayfa
5.2 Bölgesel Düzeyde	87
5.3 Avrupa Birliği (AB) Düzeyinde Yükümlülükler	87
5.3.1 Genel AB Çevre Politikaları ve Hukuki Uygulamaları	88
5.3.2 Türkiye-AB Gümrük Birliği Kararı'nın Çevre'ye İlişkin Kararları	89
5.4 Türkiye'de Gönüllü Çevresel Taahhüt Uygulamaları ve Girişimler - Sektörel Örnekler	97
BÖLÜM 6- ULUSAL KAYNAKLI TARİFE DIŞI ENGEL KONULARI	101
6.1 İhracat Engelleme Açısından Çevresel Teknik Engel Kaynakları	104
6.2 Üretimin Engellenmesi Açısından Çevresel Engel Kaynakları	105
BÖLÜM 7- TÜRKİYE'NİN DİŞ TİCARETİ	107
7.1 Türkiye'nin Dış Ticaretinin Genel Durumu	109
7.2 Türkiye'nin İlk 20 İhracat ve İthalat Sektörleri	110
7.3 Türkiye'nin İhracat Fazlası ve İthalat Açıklarının Sektörel Dağılımı	111
7.4 Türkiye'nin Ülkeler Bazında Dış Ticareti	112
7.5 Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre Dış Ticareti	113
7.6 Hızlı Gelişme ve İhracat Potansiyeli Bulunan Sektör Grupları	114
BÖLÜM 8- DEĞERLENDİRME ve SONUÇLAR	117
8.1 Türkiye'nin Dış Ticareti	119
8.2 Yasal Mevzuat	120
8.3 Teknolojik ve Mali Teşvikler	121
8.4 Çevre Koruma Kaynaklı Teknik Engel Konuları	121
BÖLÜM 9- EYLEM PLANI	135
KAYNAKÇA	141
KISALTMALAR LİSTESİ	145

YÖNETİCİ ÖZETİ

DIŞ TİCARETTE ÇEVRE KORUMA KAYNAKLI TARİFE DIŞI TEKNİK ENGELLER VE TÜRK SANAYİİ İÇİN EYLEM PLANI

YÖNETİCİ ÖZETİ

Uluslararası ticaretin gündemindeki en önemli konulardan biri olan çevre-ticaret ilişkisine ilişkin düzenlemeler, başlıca iki süreç içinde şekillenmektedir. Bunlardan ilki GATT/WTO öncülüğünde yaşanan ticaretin serbestleşmesi sürecidir. Bu bağlamda miktar kısıtlamaları ve gümrük vergileri gibi korumacı ticaret engelleri kaldırılmaktadır. Diğer süreç ise, çevre bilincinin gelişmesi sonucunda, çevre korumaya ilişkin standartların geliştirilmesi ve ayrıştırılması sürecidir. GATT/WTO kapsamında uluslararası ticareti engelleyici teknik sınırlamalara, çevre koruma gerekçeli olduklarında izin verilmektedir.

Küresel düzeyde ticaretin serbestleşmesi ve çevre korumacılığın gelişmesine paralel olarak, uluslararası ticarete çevre koruma kaynaklı tarife dışı teknik engel uygulamaları da giderek önem kazanmaktadır. Gümrük vergileri ile ithalat kesinti ve fonları dışında kalan, uluslararası ticareti kısıtlayıcı her türlü uygulama tarife dışı ticaret engeli olarak düşünülebilir ise de, giderek artmakta olan çevre koruma kaynaklı tarife dışı engellerin çoğu ürün bazında çevre, sağlık ve güvenlik standartlarına dayandırılmaktadır. Bilimsel olarak gerekçelendirilebilir ve kanıtlanabilir olduklarında, uluslararası düzeyde geçerliliği olan çevre koruma kaynaklı tarife dışı teknik engeller, zaman zaman ülkeler arasında gizli bir korumacılığın yansıması olarak da ortaya çıkabilmektedir.

GATT'ın istisna oluşturan hükümlerine dayandırılan çevre koruma kaynaklı tarife dışı engellerin uygulanabilmesi için aşağıdaki kriterleri sağlayan durumların mevcut olması gerekir :

- * Teknik olarak tanımlanabilen bir gerekçe (çevre ve insan sağlığına aykırılık),
- * Gerekçenin kanıtlanabilir olması,
- * Geliştirilmekte olan yeni standartlara aykırılık,

- * Uluslararası politika ve tüketici hareketlerine aykırılık,
- * WTO'nun Ticarete Teknik Engeller Anlaşması'na uygunluk.

Yukarıdaki kriterlerin bazıları bilimsel olarak değerlendirilebilir nitelikte olmasına karşılık, özellikle geliştirilmekte olan yeni standartlara aykırılık, ve uluslararası politika ve tüketici hareketlerine aykırılık konuları, daha soyut konular olup çözüm bulunması politik ve yasal beceri gerektirecek özellikler taşımaktadır.

Ürün bazında uygulanabilecek, çevre koruma kaynaklı tarife dışı teknik engel gerekçeleri genelde aşağıdakileri kapsamaktadır :

1. Üretim girdilerinin çevre dostu olmaması,
2. Üretim sürecindeki çevre koruma önlemlerinin yetersizliği,
3. Ambalajlama, depolama ve taşıma süreçlerindeki olası çevre sorunları,
4. Tüketim ve tüketim sürecinde oluşan atıkların çevre sorunları yaratma olasılığı.

Her ne kadar, bir ülke mallarına diğer ülkeler tarafından uygulanan tarife dışı engeller o ülkeye karşı bilinçli bir zorlama olarak görülse de, WTO kuralları içinde uygulanan bu tür engellerin temelinde o ülkede teknik ve yasal eksikliklerin bulunması yatmaktadır. Bu nedenle, tarife dışı engellere karşı en iyi savunma, ülke bazında, uluslararası taahhütlerin gereksinimlerini yerine getirecek üretim ve çevre koruma koşullarını sağlamaktır.

Türkiye, 1980'lerin ikinci yarısından bu yana ekonomisi büyük bir ivme kazanarak sürekli büyüme gösteren sayılı dünya ülkeleri arasında yer almaktadır. Özellikle dış piyasalarda rekabet gücü artan ve dış ticaret hacmi büyüyen tekstil ve gıda gibi sektörlerde çevre koruma gerekçeli tarife dışı ticaret engelleriyle sıkça karşılaşacağının işaretleri şimdiden ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu projenin amacı dış ticarete Türkiye'nin karşılaşabileceği tarife dışı teknik engellerin tanımlanması ve bu engellerin önceden öngörülerek ya da hızla önlem alınarak minimum zararla aşılabilmesine yönelik bir eylem planının hazırlanmasıdır.

Geniş, karmaşık ve dinamik bir alana ilişkin olan bu proje kapsamında, hızla gelişmekte ve değişmekte olan küresel ve bölgesel düzeylerdeki uluslararası çevre hukuku düzenlemelerine ek olarak, ticaret ve çevre konusunda gelişmekte olan eğilimler irdelenmiştir. Bu ge-

nel yaklaşımın ardından Türkiye'nin taraf olduğu küresel ve bölgesel düzeydeki uluslararası çevre düzenlemelerinden kaynaklanan yükümlölükleri incelenmiş, Avrupa Birliğı düzeyindeki dolaylı yükümlölükleri vurgulanmış, son zamanlarda konuyla ilişkili olarak ÷lgede ortaya çıkan gelişmelere değinilmiş ve ulusal kaynaklı sorunlara dikkat çekilmiştir. Sıralanan konularda ve Türkiye'nin dış ticaret verileri ile yasal mevzuatı gözönünde bulundurularak yapılan teknik değlendirmelerin ardından, Türkiye'de kısa, orta ve uzun vadede alınması gereken önlemleri ve bu doğrultuda yapılması gereken teknik, kurumsal ve yasal düzenlemeleri içeren bir eylem planı önerisi hazırlanmıştır.

Proje ekibi, yukarıda ana hatlarıyla verilen proje kapsamının gerektirdiğı tanımlama, veri tabanı oluşturma, teknik inceleme ve değlendirmeleri yapma ve eylem planı önerme aşamalarında birbirlerini tamamlayarak birlikte çalışabilecek uzmanlardan oluşturulmuştur. Proje ekibinde, Türkiye sanayiinde çevre koruma konularında karşılaşılan sorunlarda tarife dışı teknik engelleri irdeleyebilen ve gelişmeleri izleyen, ulusal ve uluslararası kaynaklara ulaşabilecek ve teknik değlendirmeleri yapabilecek uzmanların ve uluslararası çevre hukuku gibi şekillenmesini tamamlamamış bir alanla yakından ilişkili bir hukukçunun bulunmasına özen gösterilmiştir.

Türkiye, küresel düzeyde önem taşıyan, bağlayıcı çevre hukuku düzenlemelerinin tümüne yakın kısmına taraf olmuş ve de kalanlarına taraf olma yolunda adım atmıştır. Bu nedenle, uluslararası hukuk düzenlemelerinden kaynaklanan çeşitli ve kapsamlı yükümlölükleri bulunmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin taraf olduğı önemli bölgesel çevre hukuku düzenlemeleri de bulunmaktadır. Avrupa Birliğı'ndeki çevreye ilişkin düzenleme ve standartlar, iki nedenle Türkiye açısından önem taşımaktadır. Bunlardan birincisi, Türkiye'nin dış ticaretinin %50'sini Avrupa Birliğı'ne üye ÷lkelerle yapıyor olması ve Gümrük Birliğı süreci ile üstlendiğı taahhütlerini yerine getirme yükümlölüğüdür. Diğer önemli neden ise, genel olarak bölgesel çevre hukuku düzenlemelerinin, özellikle de Avrupa Birliğı'ndeki standartların, bağlayıcı küresel düzenleme ve standartlara kıyasla belirgin olarak daha sıkı olmasıdır. Proje çalışması sonucunda, yakın gelecekte küresel düzeyde bağlayıcı olacak çevre hukuku düzenlemelerinin işaretlerinin Avrupa Birliğı'nin bölgesel düzenlemelerinde bulunabileceğı ve gelecekteki uluslararası çevre hukukunun Avrupa Birliğı'nde bugünden şekillenmekte olduğı gör÷lm÷ştür. Öte yandan, Avrupa Birliğı'nde gelecekte önem taşıması ve bağlayıcı düzenlemelere dönüşmesi beklenebilecek çevreye ilişkin normların işaretleri de

sivil toplum örgütleri, tüketici dergileri ve özel eko enstitüler tarafından bugünden verilmektedir. Görünüşte zorunlu olmayan eko etiketler ve ISO standartlarının uygulanmasının da gelecekte tarife dışı teknik engelleri önlemek açısından birer yeşil pasaporta dönüşeceği bugünden açıkça görülebilmektedir.

Yukarıda özetlenen gözlemlere dayanarak, Türkiye açısından çevre koruma kaynaklı tarife dışı teknik engelleri öngörüp hazırlıklı olmak ve teknik gereksinimleri yerine getirerek en az zararlarla atlatabilmek açısından en doğru strateji Avrupa Birliği'nde kabul görmüş ve gelişmekte olan çevre koruma standartlarını takip etmek ve bunlara uyum sağlamak olacaktır. Türkiye'nin bugüne kadar taraf olduğu uluslararası hukuk metinlerinden kaynaklanan yükümlülüklerinin yerine getirilmesi kısa dönemde öncelik taşımakta ise de uzun dönemde Avrupa Birliği düzenlemelerine uyum sağlamak hedeflenmelidir.

Çalışma sırasında dikkati çeken bir başka önemli nokta, Türkiye'nin üstlenmiş olduğu yükümlülükleri yerine getirmesinin önündeki en önemli engellerin kendi eksikliklerinden kaynaklanıyor olduğudur. Sorunun yeterince önemslenmemesi, uygun politikaların ve sorumlu yaklaşımların geliştirilmemesi, ulusal ve yöresel düzeylerde koordinasyonun sağlanamaması, gerekli idari, kurumsal ve yasal düzenlemelerin yapılmaması ve teknik bilgi ve altyapı eksikliklerinin giderilmemesi durumlarında Türkiye, karşısına çevre kaynaklı tarife dışı teknik engeller çıktığında ya gerçekten haksız durumda olacak ya da haklılığını kanıtlayamayacaktır. Dolayısıyla da etkin ve uzun soluklu bir çevre yönetiminin gerçekleştirilmesi, Türkiye'nin dış ticarete karşılaşılabileceği tarife dışı engellerle başedebilmesi açısından "olmazsa olmaz" bir ön koşul olarak görülmektedir.

Gerek genel olarak etkin bir çevre yönetiminin gerçekleştirilebilmesine, gerekse özel olarak çevre koruma kaynaklı tarife dışı teknik engellerin aşılabilmesine yönelik çabaların ağırlıklı olarak sektörel bazda ve gönüllülük esasına dayalı yürütülmesi gerektiği kanısına varılmıştır. Merkezi yönetimin sorumluluğu ve yükü dağıtması ve paylaşması gerektiği; dolayısıyla çevre yönetimine ilişkin planlama, hedef belirleme ve denetleme süreçlerine sanayiciler, üniversiteler, araştırma kurumları, enstitüler, sektörel kuruluşlar ve sivil toplum örgütlerinin de katılımının sağlanmasının zorunlu olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda görülen olumlu gelişmelere ve örneklerle raporda değinilmektedir.

Türkiye'nin, bir yandan etkin bir çevre yönetimini gerçekleştirir ve çevre kaynaklı tarife dışı ticaret engellerini aşmak için gerekli koordinasyonu, idari, kurumsal, yasal ve teknik atılımları yaparken, diğer yandan da tarife dışı ticaret engelleri konusunda gelişmiş ülkeler lehine olan dengeleri etkilemeyi ve geliştirmekte olan ülkeler adına yaklaşımların, tartışma zemininin ve politikaların oluşturulmasına katkıda bulunmayı, hatta bu çabalara öncülük etmeyi de hedeflemesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Kısa dönemde Türkiye'ye uygulanabilecek tarife dışı engel konularında sağlam bir teknik temel oluşturulması, uzun dönemde, dış piyasalardaki rekabet ortamında Türkiye için bir rekabet avantajı sağlayabilecektir.

Proje sonucunda, ürün bazında ve çevre standartlarıyla ilgili teknik gerekçelerle ortaya çıkarılan tarife dışı engellerin öngörülebilmesine, önlenebilmesine ya da uluslararası arena da hızla çözüme bağlanabilmesine yönelik olarak geliştirilen eylem planı anahatları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Herbir eylem önerisinin gerçekleştirilmesi eylem planında belirtilen ilgili kuruluşların katılımı ve gerekli teknik, yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılmasıyla mümkün olabilecektir. Bu tablodaki eylemler için gerekli zaman aralıkları “kısa”, “orta” ve “uzun” dönem olarak önerilmiştir. “Kısa Dönem” için bir yıldan az, “Orta Dönem” için en fazla iki yıl, “Uzun Dönem” için en fazla üç yıllık süreç öngörülmektedir.

Bu çalışma, çok kapsamlı ve Türkiye ekonomisi açısından hayati önemi olan bir konuda yapılan, çerçeve ve sistematik oluşturan bir çalışma olup eksiklerinin bulunması kaçınılmazdır. Bu raporun bundan sonra da çeşitli düzeylerde sürdürülmesi gereken benzer çalışma ve çabalara bir başlangıç oluşturacağı ve ışık tutacağı düşünülmektedir.

DIŞ TİCARETTE ÇEVRE KORUMA KAYNAKLI TARİFE DIŞI TEKNİK ENGELLER VE TÜRK SANAYİİ İÇİN EYLEM PLANI

EYLEM ÖNERİLERİ	GEREKLİ GÖRÜLEN TEKNİK DÜZENLEMELER	GEREKLİ GÖRÜLEN KURUMSAL DÜZENLEMELER	GEREKLİ GÖRÜLEN YASAL DÜZENLEMELER	İlgili Başlıca Kurum ve Kuruluşlar	DÖNEM (Kısa, Orta, Uzun Yade)
A.1 - HAMMADDE ve ÜRETİM STANDARDLARI ve TEKNOLOJİLERİ İÇİN BİLGİ MERKEZİ KURULMASI	* İnternet WEBSITE oluşturulması * İlgili konularda teknik yayınların desteklenmesi ve veri bankası oluşturulması	* Yürütücü kuruluşun oluşturulması	* Yürütücü kuruluşun kurumsallaştırılması için yasal düzenleme	TÜBİTAK, TSE, Sanayi ve Tic. Bak. TOBB, Sanayici Demekleri	KISA
A.2 - HAMMADDE ve ÜRETİM STANDARDLARI ve TEKNOLOJİLERİ İÇİN BİLGİ MERKEZİ KURULMASI	* İnternet WEBSITE oluşturulması	* WEBSITE yürütücüsü kuruluşun oluşturulması	* WEBSITE yürütücüsü kuruluşun kurumsallaştırılması	TÜBİTAK, TSE, Sanayi ve Tic. Bak. TOBB, Sanayici Demekleri	KISA
A.3 - ÇEVRESSEL İZLEME/DENETLEME UYGULAMALARININ ETKİNLEŞTİRİLMESİ	* Çevresel Raporlama Sisteminin Oluşturulması * Gönüllü Sektörel Birlikler tarafından İzleme/Denetleme Alt Yapısının oluşturulması * Özel Laboratuvarlar kurulması	* Sektörel Birliklerin kurulması ve mevcutların geliştirilmesi * Sektörel İzleme/Denetim Kurullarının oluşturulması * Çevre Bakanlığının tüm illerde teşkilatlanması	* İlgili Yasal düzenlemeler ve Protokoller	Çevre Bak. Sanayi ve Tic. Bak. TÜBİTAK, TSE, DPT, Belediyeler, Üniversiteler, Meslek Odaları	ORTA
A.4 - ÜRETİM, HAMMADDE ve ÇEVRE KİRLİLİĞİ ENVANTERLERİNİN HAZIRLANMASI	* Sektörel Bazda Envanter Verilerinin Toplanması için programlar hazırlanması	* Envanter Bilgi İşlem Merkezi'nin kurulması	* Envanter Bilgi Merkezi'nin Kurulması İçin Yasal Düzenleme	TOBB, Çevre Bak., Sanayi ve Tic. Bak., DIE, Üniversiteler, TÜBİTAK	ORTA
A.5 - AKREDİTE ANALİZ, ÖLÇÜM ve DENEY LABORATUVARLARININ KURULMASI	* Üniversite/Araştırma Kurum Laboratuvarlarının Güncelleştirilmesi * Akredite Özel Laboratuvarların Kurulması	* Ulusal Akreditasyon Merkezinin Kurulması * Laboratuvarların Sertifikalanması * Laboratuvar Kurma Teşvikleri	* Milli Akreditasyon Kanununun Çıkarılması	Çevre Bak. TSE, DPT Sanayi ve Tic. Bak., Üniversiteler/TÜBİTAK TOBB, Sanayici Demekleri	KISA
A.6 - ATIK GERİ KAZANIM ve BERTARAF TESİSLERİNİN KURULMASI	* Bölgesel Tesislerin Kurulması * Atık Borsasının Kurulup, İşletilmesi	* Bölgesel Atık Yönetim İdarelerinin Kurulması * Denetim Kurumlarının Oluşturulması	* Tesislerin Kullanılmasını Teşvik Edici Yasal Düzenlemeler * Nakliyecilik Teşviki İçin Yasal Düzenlemeler	Çevre Bak., Sanayi ve Tic. Bak., DPT, Maliye Bak., Hazine Müsteşarlığı, TOBB	KISA-ORTA
A.7 - TOPLUMU BİLGİLENDİRME ve SANAYİCİLERİ EĞİTİM PROGRAMLARI HAZIRLANMASI	* Çevresel raporların açıklanmasını sağlayıcı Sürekli Bilgi Ulaşımı Merkezi kurulması * Sürekli Çevre Eğitim Programları	* Bilgi İşlem Merkezi'nin kurumsallaştırılması * İnternet web sayfası oluşturulması	* Bilgi Ulaşım Merkezi'nin kurumsallaştırması için gerekli yasal düzenleme	Çevre Bak., Sanayi ve Tic. Bak., TÜBİTAK, Üniversiteler, TOBB, Meslek Odaları, STK	KISA-ORTA
A.8 - ULUSAL ACİL DURUM BİLGİ ve MÜDAHALE MERKEZLERİNİN KURULMASI	* Acil Müdahale Planlarının Hazırlanması * Yöresel ve Bölgesel Altyapının Oluşturulması	* Ulusal Acil Durum Bilgi ve Müdahale Merkezlerinin kurulması	* Mevcut yasal düzenlemelere işlevlik kazandırılması ve gerekli parasal kaynak yaratılması	Çevre Bak., İçişleri Bak., Çalışma Bak., Ulaştırma Bak. TOBB TÜBİTAK, Üniversiteler, Meslek Örgütleri	KISA-ORTA

DIŞ TİCARETTE ÇEVRE KORUMA KAYNAKLI TARİFE DIŞI TEKNİK ENGELLER VE TÜRK SANAYİİ İÇİN EYLEM PLANI
(devam)

EYLEM ÖNERİLERİ	GEREKLİ GÖRÜLEN TEKNİK DÜZENLEMELER	GEREKLİ GÖRÜLEN KURUMSAL DÜZENLEMELER	GEREKLİ GÖRÜLEN YASAL DÜZENLEMELER	İlgili Başlıca Kurum ve Kuruluşlar	DÖNEM (Kısa, Orta, Uzun Vade)
B.1 - ÇEVRE DOSTU ÜRETİM İÇİN TEŞVİK ve * DESTEKLERİN SAGLANMASI	Çevre Dostu Üretim Yöntemleri ve teşviklerin duyurulduğu bir web sayfası oluşturulması * Mevcut teşvik ve desteklere ulaşmak için gerekli danışmanlık hizmetlerinin ücretsiz verilmesi için altyapı oluşturulması * Uluslararası fuarlara katılım desteklerinin artırılması	* Teşvik ve destek koordinasyonu yapmakla görevlendirilmiş mevcut kurumlarda (TÜBİTAK, TTGV, KOSGEB vb.) sanayicilerin de aktif rol almalarının sağlanması	Teşvik ve desteklerin artırılması için gerekli altyapı ve finansal kaynak sağlanması konularında yasal düzenlemeler	Çevre Bak., Sanayi ve Tic. Bak. Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, DPT, TÜBİTAK, Üniversiteler, TOBB	ORTA
B.2 - ULUSLARARASI ÇEVRESEL TAAHHÜTLER İÇİN ÜLKE KOŞULLARINA UYGUN ULUSAL POLİTİKANIN KOORDİNASYONU	* İlgili Bakanlıklar ve Sektörel Birliklerce dış ticaret ve üretim projeksiyonlarının hazırlanması ve WTO uygulamalarını sürekli takip eden bir bilgi iletişim sisteminin oluşturulması	* "Ulusal Dış Ticaret Koordinasyon Kurulu"nun Oluşturulması	* Ulusal Dış Ticaret Koordinasyon Kurulu'nun Oluşturulması için ilgili yasal düzenleme	Dışişleri Bak., Çevre Bak., Sanayi ve Tic. Bak. DTM, DPT, TOBB, Üniversiteler, TÜSİAD	KISA- ORTA- UZUN
B.3 - İTHAL HAMMADDE ve ÜRÜNLERİN ULUSLARARASI ÇEVRE MEVZUATI AÇISINDAN DENETİMİ	* Yeterli sayıda İhtisas Laboratuvarları ve Gümrüklerinin Kurulması * Dış Ticarete Standardizasyon uygulamasının etkinleştirilmesi * Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonlarının daha ayrıntılı hale getirilmesi	* Mevcut ve kurulacak denetim komisyonlarında sanayicilere de etkin rol verilmesi	* Teknik ve parasal kaynak için gerekli yasal düzenlemeler	Sanayi ve Tic. Bak. Çevre Bak. Gümrük Müsteşarlığı Dış Ticaret Müsteşarlığı, TOBB	KISA
B.4 - RISK ve KRİZ YÖNETİM MERKEZLERİNİN KURULMASI	* Türk Ürünlerine Gelebilecek Engel Gerekeçlerinin acilen değerlendirilmesi için görev yapacak bir kurum ve alt yapısının oluşturulması	* Risk ve Kriz yönetimini ile de yükümlü "Ulusal Dış Ticaret Koordinasyon Kurulu"nun Oluşturulması	* Ulusal Dış Ticaret Koordinasyon Kurulu'nun Oluşturulması için ilgili yasal düzenleme	Dışişleri Bak., Çevre Bak., Sanayi ve Tic. Bak. DTM, DPT, TOBB, Üniversiteler, TÜSİAD	KISA

B Ö L Ü M

GİRİŞ VE AMAÇ

GİRİŞ VE AMAÇ

Uluslararası Ticaret ve Rekabet

Sanayi ve ticarete stratejik konulardan en önemlilerinden birisi **pazar payı**'nı arttırmaktır. Bilindiği üzere, **pazar payı** pazarların sosyo-ekonomik özelliklerine göre, çeşitlilik, kalite ve fiyat parametrelerine bağlı olarak oluşmaktadır. Arzedilen malların uluslararası pazarlarda yeter çeşitlilikte bulunduğu ve de müşteri servislerinin de iyi olarak verildiği varsayılırsa, pazar payının artırılmasında, **ana rekabet unsurları** olarak geriye **fiyat** ve **mal kalitesi** kalmaktadır. Bu iki parametre birbirleri ile çok yakından ilgilidir. Özellikle küreselleşen ve liberalleşen ticaret ilişkileri sonucu olarak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde **ucuz ve kaliteli** mal sunumu pazar payını arttırmak için bir ön koşul haline gelmiştir.

Ürün kalitesi AR&GE, teknoloji transferi ve kalite yönetimi ile elde edilebilmektedir. Şirketlerde fiyat politikaları en az üretim maliyeti ve kâr marjının dengelenmesi ile saptanmaktadır. Benzer kalitedeki malların, çeşitli ülkelerdeki üretim maliyetleri arasındaki farklılıklar genelde hammadde, işleme ve işçilik maliyetlerindeki farklardan kaynaklanmaktadır. Dolayısı ile üretim maliyeti düşük olan benzer kalitedeki malların uluslararası piyasalarda aynı fiyatlarda satılması sonucunda, hem bu üreticilerin kâr marjları yüksek olmakta hem de daha yüksek maliyetli üreticiler ticari açıdan çok zorlanmaktadır. Böyle durumlarda, belirli sanayi ve sosyal yaşam standartlarında üretim yapanların aklına ilk gelen soru “**Acaba haksız rekabet mi var ?**” olmaktadır.

Bilindiği üzere, uluslararası ticaret, Dünya Ticaret Örgütü (WTO - eski adıyla GATT) tarafından denetlenen genel kurallara göre yapılmaktadır. Bu kuralların amacı uluslararası ticaretin, olabildiğince liberal koşullar altında ve haksız rekabete yol açmaksızın yapılmasıdır. **Bu kurallar, ticari maliyetin aşağıya çekilmesinde önemli bir unsur olan devlet sübvansiyonlarını, AR/GE, çevre koruma ve eğitim gibi özel konular dışında, büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır.** Buna rağmen üretim maliyetleri, özellikle gelişmiş ve diğer ülkeler arasında, bazı önemli farklılıklar göstermeye devam etmektedir.

Rekabet - Çevre - Tarife Dışı Engeller

Tarife dışı ticaret engelleri gümrük vergileri ve ithalat kesinti ve fonları dışında kalan her türlü uluslararası ticareti kısıtlayıcı uygulamaları kapsamaktadır.

Pazar payını yükseltmek isteyen, gelişmiş ülke sanayicilerinin, tesislerini üretim maliyetlerinin daha düşük olduğu ülkelere taşıması bir çözüm yolu olarak görülebilmektedir. Ancak, bu sanayicilerin olgunlaşmış **kalite, çevre, insan sağlığı ve teknik emniyet politikalarını** diğer ülkelerde de uygulamak zorunda olmaları, üretim maliyetlerini o ülkelerdeki diğer üreticilerin düzeyine indirmelerine olanak vermemekte ve kâr marjlarını zorlayabilmektedir.

Böyle durumlarda, özellikle gelişmiş ülke sanayicilerinin bir durum muhakemesi yaparak, en azından kendi ülkelerine diğer ülkelerden gelebilecek malların belirli kalitede olmadığı, üretimleri sırasında gerekli çevre koruma, insan sağlığı ve teknik emniyet standartlarına uyulmadığı yolunda araştırmalar yapmaları anlayışla karşılanmalıdır. Bu konular, özellikle küresel iletişim yoluyla toplumun kalite ve çevre bilincinin artması nedeniyle, birer etkili pazarlama ve reklam aracı olarak kullanılabilir. Hatta, **çevre koruma ve insan sağlığı konularındaki, sansasyonel de olsa, bazı ayrıntılar malların sınırlarötesi ticaretini de kısıtlamak için kullanılabilir.** Türkiye bunun bir örneğini, tekstil/konfeksiyon ve deri sektörü için ve hatta acı pul biber için, son iki yıl içinde yaşamıştır. Bu yaşananlar tarife dışı engeller olarak adlandırılan, **malların ülkeler arasındaki serbest dolaşımını kısıtlayan her türlü kural veya uygulama olarak tanımlanan uluslararası tutumlara** sadece birer örnektir.

Gerçekci Bakış Açısı

Bu arada şu hususu da vurgulamakta yarar vardır: **Her ne kadar tarife dışı engeller sanki bir ülkenin ekonomisine yönelikmiş gibi görülse dahi, eğer söylenenlerde gerçek payı varsa ve hatta yok ise dahi, bunu bir milli gurur meselesi yapıp konuyu hissâ olarak ele almak yerine, bilimsel ve uluslararası yasal yöntemlerle açıklığa kavuşturmak gereklidir.** Tekstil sektörümüzün bilinçli olarak yaptığı ve kırmızı biber kurutmasında uygulanan teknik yöntem değişiklikleri yararlı sonuçlar vermiş olup bu tür sorunlar şimdilik ve bu konularda çözümlenmiştir; ancak bitmemiştir. Bilindiği üzere, konfek-

siyon sektörü 1996'nın ilk yarısında Avrupa'nın bir moda merkezi kentindeki fuar düzenlemesinde, bu sefer **patent hakkı tartışması nedeniyle** haklı veya haksız olarak, bir kısıtlamaya maruz kalmıştır.

RAPORUN AMACI

Bu raporun amacı, yukarıda belirtilen gerekçelerin ışığı altında, dış ticarete çevre koruma kaynaklı tarife dışı teknik engellerin tanımlanması ve alınması gerekli görülen önlemler için bir eylem planı hazırlanması olarak tanımlanmıştır.

Bu rapor üç çalışma safhasında hazırlanmıştır:

Safha I. Tanımlama ve Veri Tabanı Oluşturulması:

- * Dış ticarete uygulanabilirliği olan tarife dışı teknik engellerin tanımlanması ve çevre koruma kaynaklı olanların belirlenmesi,
- * Dünyada mevcut uluslararası çevre koruma anlaşmalarının derlenmesi, bunlar içinde Türkiye'nin taraf olduğu ve olma hazırlığı içinde bulunduklarının saptanması.

Safha II. Teknik Değerlendirme

- * Tarife dışı engel oluşturması açısından, çevre koruma ile ilgili teknik gerekçe konularının değerlendirilmesi,
- * Uluslararası taahhütler açısından, Türkiye tarafından yerine getirilmesinde sorun olan, teknik gereksinimlerin listelenmesi,
- * Yerine getirilmesinde sorun olabilecek konuların, uygulama önceliğine göre, sıralanması,
- * Anlaşmalar uyarınca, Türkiye'ye uygulanabilirliği olan, yaptırım ve ticari kısıtlamaların değerlendirilmesi.

B Ö L Ü M

TİCARETİN SERBESTLEŞMESİ VE TİCARET-ÇEVRE İLİŞKİLERİ

TİCARETİN SERBESTLEŞMESİ VE TİCARET-ÇEVRE İLİŞKİLERİ

Ticaret, insanların topluca yaşamaya başlamasından itibaren, ihtiyaç maddelerinin el değiştirmesi ile başlamış ve daha sonraları, malların belirli bedel birimleri (para) karşılığında satılması yönünde değişim göstermiştir.

Arz / talep dengesini tek yönlü olarak değiştirecek, özellikle arzı azaltacak girişimlerin varlığı serbest ticaret ortamında gerginlikler yaratır. Serbest ticareti engelleyen girişimler ülkelerin iç pazarlarında ulusal kurallarla denetim altına alınabilir. Uluslararası ticarete, bir ülkenin kendi üreticilerini ve ekonomisini koruma amacıyla, diğer bir ülkenin ithal mallarına karşı koymuş olduğu engellerin aşılması ancak uluslararası düzeyde düzenlemelerle mümkün olabilmektedir.

2.1 Küresel Düzeyde Ticaretin Serbestleşmesi Süreci (GATT ve WTO)

1945-46 yıllarında Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde ulaşım ve iletişimin gelişmesi ile küreselleşen ticarete, ülkeler arasında yapılmış olan ikili anlaşmaların yetersiz kalması üzerine dünya ticaret kurallarına açıklık getiren bir düzenlemeye gereksinim duyulmuştur. 1946-48 yıllarında 50'ye yakın ülke arasında, Uluslararası Ticaret Örgütü'nün (International Trade Organization-ITO) kurulması için çalışmalar yapılmıştır. ITO kuruluş yasasının ulusal parlamentolar tarafından onaylanmasına kadar geçecek süre içinde geçerli olmak üzere, 23 sanayileşmiş ülke tarafından belirli mallarda tarife indirimleri için 1947 yılında Cenevre'de "geçici olarak" Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade- GATT) imzalanmıştır. ITO'nun ülkelerin iç ekonomik politikalarına müdahale etme niteliğinden dolayı, taraf ülkelerce imzalanmaması üzerine, GATT 1948'den itibaren sürekli bir nitelik kazanmıştır.

GATT, taraf ülkeler arasındaki ticarete miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve gümrük vergilerinin indirilmesi yoluyla serbestliğin artırılmasını amaçlayan bütünleştirilmiş bir ticaret anlaşmaları dizisidir. Başlangıçta geçici bir düzenleme olarak öngörülen ve yerini bir Birleşmiş Milletler kuruluşu olacak ITO'ya bırakması düşünülen GATT, bu kuruluş gerçekleşmeyince, 1947-1993 sürecinde yapılan sekiz görüşme turu sonucunda daha da genişletilmiş

ve Nisan 1994'te 124 ülke ve Avrupa Birliği'nin de katılımıyla uluslararası bir kuruluş olan WTO'ya (World Trade Organization) dönüşmüştür (1 Ocak 1995). Bugün dünya ticaretinin % 90'ından fazlası WTO üyeleri arasında gerçekleştirilmektedir. Türkiye 1951'den bu yana GATT üyesidir.

GATT'ın amaçları, uluslararası ticarette gümrükleri, gümrük dışı ticaret engellerini ve ayrımcılığı azaltmak, uluslararası ticaretin serbestleşmesini sağlamak ve bu yolla dünyada kaynakların kullanımındaki verimsizlikleri gidermek olarak özetlenebilir. Ancak, GATT kapsamında, haksız rekabetin önlenmesi amacıyla, ticareti engelleyici bazı istisnalara yer verilmektedir. Bu istisnalardan biri de, bu projenin konusu olan, **çevre koruma kurallarıdır**.

GATT, özellikle Madde 20'nin (b) ve (g) fıkraları ile *“insan, hayvan ve bitki yaşamını ve ya sağlığını korumak için gerekli olan ya da tükenebilir doğal kaynakların korunmasına yönelik”* ticaret sınırlamalarına izin vermektedir. Ancak bu sınırlamaların yalnızca *“yerli üretim veya tüketime de uygulanıyor olmaları”* kaydıyla ve *“benzer ülkeler arasında gelişigüzel veya savunulamayacak ayrımcılığa yol açmayacak”* ya da *“uluslararası ticaret önünde gizli bir engel oluşturmayacak”* şekilde uygulanabileceği şartlarını koştur.

GATT'ın yaklaşımı sınai ürünlerde etkili ve sıkı, tarımsal ürün ticareti ve hizmet ticaretinde ise daha ılımlı olmuştur.

2.2 Bölgesel Düzeyde Ticaret Birlikleri

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası işbirliği, daha çok, ortak güvenlik konusunda umutlar taşıyordu. 1945 yılında ülkeler, San Francisco'da biraraya gelerek, **Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesi**'ni imzaladılar. Bu belge uluslararası işbirliğinde ve yönetimde yeni bir çağın başlangıcı anlamına geliyordu.

Kuruluşundan bu yana, Birleşmiş Milletler bünyesinde, gelişme, ekonomi ve çevre konularında uluslararası düzeyde faaliyet gösteren yeni örgütlenmeler gerçekleşmiştir. Bunlardan başlıcaları aşağıda sıralanmıştır:

* **BM Gelişme Programı (UNDP)**

- * BM Sınai Gelişme Örgütü (UNIDO)
- * BM Ticaret ve Gelişme Konferansı (UNCTAD)
- * BM Çevre ve Gelişme Konferansı (UNCED)
- * BM Çevre Programı (UNEP)

Sanayileşmiş batılı ülkeler, 14 Aralık 1960'ta Paris'te imzalanan bir konvansiyona dayanarak, Eylül 1961'de batı bloğunun ekonomik işbirliği örgütü olan **Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)**'nü kurmuşlardır. Başlangıçta Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECE) adını taşıyan kuruluş, önce ABD ve Kanada, ardından Japonya'nın katılımıyla bugünkü adını almıştır.

Uluslararası işbirliği alanında ikinci grup düzenlemeler, bölgesel düzeyde gerçekleşenlerdir. Örneğin, **Avrupa Ekonomik Topluluğu-AET** (daha sonraki Avrupa Birliği), 1957 tarihli Roma Antlaşması ile kurulmuştur. **Avrupa Serbest Ticaret Birliği** (European Free Trade Association - **EFTA**), 4 Ocak 1960 tarihli Stockholm Sözleşmesi ile kurulmuştur. EFTA, Avrupa Ekonomik Topluluğu dışında kalan ülkelerin bu topluluğa karşı bir oluşuma gitme ihtiyacı ile kurulmuş; ancak, daha sonra EFTA'nın üyelerinden Norveç, İzlanda ve Liechtenstein dışındaki ülkeler Avrupa Birliği'ne girmişlerdir.

Bölgesel işbirliği anlaşma ve kuruluşlarına diğer başlıca örnekler ve üye ülke grupları aşağıdadır :

* NAFTA	- Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (ABD, Kanada, Meksika)
* ANZCERTA	- Avustralya, Yeni Zelanda Ekonomik Ticaret Anlaşması
* ECOWAS	- Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Birliği
* CEPGL	- Büyük Göl Ülkeleri Ekonomik Birliği (Burundi, Ruanda, Zaire)
* UDEAC	- Orta Afrika Gümrük ve Ekonomik Birliği
* COMESA	- Doğu ve Güney Afrika Ülkeleri Ortak Pazarı
* CARICOM	- Karayipler Ortak Pazarı
* CACM	- Orta Amerika Ortak Pazarı
* LAIA	- Latin Amerika Entegrasyon Topluluğu
* MERCOSUR	- Arjantin, Brezilya, Paraguay, Uruguay Ortak Pazarı
* ASEAN	- Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur, Tayland ve Brunei

- * *APEC* - *Asya, Okyanusya, Kuzey Amerika ve Şili Ekonomik İşbirliği*
- * *CEFTA* - *Çek, Slovak, Macaristan, Polonya Serbest Ticaret Anlaşması*
- * *EFTA* - *Avrupa Serbest Ticaret Birliği*
- * *EEC/EU* - *Avrupa Ekonomik Topluluğu / Avrupa Birliği*
- * *BEC* - *Karadeniz Ekonomik İşbirliği (Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldavya, Romanya, Rusya, Ukrayna, Yunanistan ve Türkiye)*
- * *ICO* - *İslam Konferansı Teşkilatı*
- * *ECO* - *Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (İran, Pakistan, Afganistan, Türki Cumhuriyetler, Türkiye)*

2.3 GATT/WTO Kapsamında Ticaret-Çevre İlişkisi

1970'li yıllardan itibaren, çevre kaygılarındaki artışın sonucu olarak ülkelerin çevre standartlarını sıkılaştırma eğilimleri belirdikçe, uluslararası ticarete çevre gerekçeli tarife dışı teknik engellerde de artışlar gözlenmiştir. Bu tür ticaret engellerinin, gelişmiş ülke standartlarının diğer ülkelere empoze edilmesine ve çevre kisvesi altında gizlenmiş korumacılığa dönüştürülmesi sonucunda, çevre-ticaret ilişkileri Uruguay Görüşme Turu'nda tarife dışı engel tartışmalarının ana konusu olmuştur.

Çevreci grupların GATT'ın yeterince 'yeşil' olmadığını düşünmelerine karşın, GATT'ın ana felsefesinde bir ülkeyi, üretim, tüketim ve atıkların bertarafı süreçlerinden kaynaklanabilecek çevresel dış maliyetleri dengelemek için önlem almaktan alıkoyacak gerekçe bulunmamaktadır. Ancak, GATT'ın ana felsefesi uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi olduğuna ve çevre sorunlarının kaynağı ticarete yatmadığına göre, bu sorunların esas olarak ticari önlemlerle çözülmeye çalışılması da doğru değildir.

Benzer düşünceden hareketle, komşu ülkeler arasında paylaşılan çevre kirliliği sorunları dışında, firmaların yeni çevre standartlarının uluslararası rekabet güçlerinde ortaya çıkardığı azalmayı dengelemek amacıyla sübvansiyonlar ya da ticaret sınırlamaları getirilmesini istemelerinin savunulabilir bir ekonomik gerekçesi de bulunmamaktadır. Her ülke kendi içinde, istediği sıkılıkta, çevre standartları uygulayabilir; ancak, bunların maliyetlerinin ithalata yönelik ticari önlemlerle desteklenmesi serbest dünya ticareti açısından sakıncalıdır.

GATT'daki çevre vurgusunun belirginleştirildiği Uruguay Görüşme Turu'nun çevre ile ilgili en temel hükmü, WTO'nun kuruluş aşamasının giriş bölümünde özetlemiştir. Buna göre, WTO'nun amacı, *“hem çevreyi korumaya hem de koruma yöntemlerini, farklı ekonomik gelişme düzeylerindeki tarafların ihtiyaçlarıyla tutarlı bir şekilde geliştirmeye özen göstererek, dünya kaynaklarının, sürdürülebilir kalkınma hedefi ile uyumlu olarak optimum kullanımına izin verecek şekilde, mal ve hizmetlerin üretim ve ticaretini genişletmek için taraflara maksimum olanakları sağlamak”* olarak tanımlanmıştır.

Özetle bu yaklaşımda, mal ve hizmetlerin üretim ve ticaretinin genişletilmesi hedefi, çevreyi koruma ve dünya kaynaklarını sürdürülebilir kalkınma anlayışıyla kullanma amacıyla birlikte ele alınmaktadır.

2.4 Tarife Dışı Ticaret Engelleri

GATT'ın kuruluşundan 1994'e kadar 8 görüşme turu yapılmış ve iki dünya savaşı arasındaki dönemde dünya genelinde yükselmiş olan gümrük vergileri gerçekten de önemli ölçüde azaltılmıştır. 1947'de sanayileşmiş ülkelerde, % 40 olan gümrük oranlarının ortalama düzeyi 1990'ların başında % 5'e düşmüştür. 1960'larda yapılan Kennedy Görüşme Turu gümrük vergilerini azaltmada özellikle etkili olmuştur. 1970'lerde gerçekleştirilen Tokyo Görüşme Turu da bu azaltmayı sürdürmüştür. Ancak, GATT'a bağlı olarak gümrük vergileri azaltılırken, özellikle gelişmiş ülkelerde, rekabet gücü yüksek olan ürünlerin ithalatını kısıtlamak amacıyla GATT'ın istisna oluşturan hükümlerine dayandırılan **tarife dışı engel** uygulamalarında da artış görülmüştür.

Tarife dışı engeller tek taraflı ticaret korumacılığına geri dönmek için çeşitli yollar sağlamaktadır. Bu engeller ürün spesifikasyonlarındaki farklılıklar, kamu sektörünün ayrımcı satın alma politikaları, sınırlayıcı fiyatlandırma veya dağıtım anlaşmaları, patent ve lisans zorlukları ve vergilendirme politikaları gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanabilmektedir.

Tarife dışı ticaret engelleri genel olarak aşağıdaki gruplar altında sıralanabilir:

1) Kotalar

Belirli grup mallar için belirli ülkelere ithal edilecek ürünlerde miktar kısıtlamaları. AB

içi ticarete kaldırılmış ise de, zaman zaman AB veya tek tek AB üyeleri dışarıdan ithal edilen ürünlere kota koymaktadır (örneğin araba ve tekstil ürünlerine).

2) Maliyet Artırıcı Engeller

Bir ürünün ithal edilmesinin maliyetini artırarak ticaretini güçleştiren engellerdir. Bunlar başlıca üç grup altında toplanır:

a) Vergilendirme

Farklı KDV ve özel tüketim vergisi uygulamaları rekabeti etkilemektedir. Örneğin, 1980'lerin ortalarında İtalya, Yunanistan, İspanya, Portekiz ve Batı Almanya şarap için özel satış vergisi almazken, İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın (şarap üretmeyen ülkeler) vergi uygulamaları şarap üreten ülkelere haksız bir engel oluşturmuştur.

b) Gümrük Formaliteleri

Farklı oranlarda dolaylı vergilendirme (KDV ve özel tüketim vergisi) doğal olarak gümrük kontrollerini ve bürokrasiyi gerektirmektedir. Bunlar da ticareti güçleştiren ve maliyetini arttıran gereksiz ve zaman alıcı formaliteler haline getirilebilmektedir. Örneğin, Fransa'nın 1982'de video cihazlarının Poitier gümrük kapısından girmesini zorunlu tutması, 1990 yılında gözlemlenen ABD'nin aşırı bürokratik fatura işlemleri türü uygulamalar.

c) Yerel Yönetmelikler ve Normlar

Yerel yasal düzenlemeler ülkeler tarafından kendi yerli üreticilerini koruyacak ve ithal maliyetlerini artıracak şekilde formüle edilebilmektedir.

Örneğin, Danimarka'da geri-döndürülebilir kaplar üreten gelişmiş bir endüstri bulunmaktadır. Bir Danimarka yasası ülkedeki tüm alkolsüz içeceklerin bu kaplarda satılmasını şart koşturmaktadır. Bu da Danimarka'ya alkolsüz içecek ihraç etmek isteyen diğer ülke şirketlerinin maliyetlerini arttırmaktadır.

3) Giriş Sınırlayan Engeller

Bir ülkenin piyasalarına girişi tümüyle ya da önemli ölçüde sınırlayan engellerdir. Genellikle maliyet artırıcı engellerden daha etkili ticari kısıtlamalar yaratırlar :

a) Kamunun Yerli Üreticileri Koruması

Kamu sektörü ürün ve servislerin önemli bir tüketicisidir. Hükümet, belediyeler ve ulusal endüstriler, savunma sanayii ekipmanının, güç santrallerinin, ofis donanımının, demiryolları gereksinimlerinin ya da resmi arabaların kendi ulusal endüstrilerinden satın alınmasını tercih edebilmektedirler.

b) Lisanslar ve Benzer Sınırlamalar

Belirli sanayi dallarında firmaların lisans almaları gerekmektedir. Bu durumlarda da hükümetler yerli firmaları koruyabilmektedir. Sivil havacılık bunun bir örneğidir. Bazı hatlarda yalnızca ulusal havayollarına çalışma izni verilmektedir.

c) Sübvansiyonlar ya da Vergi Muafiyetleri

Devlet tarafından yapılan bu tür finansal destekler iç maliyetleri düşürerek hem ithalat karşısında rekabet gücünü hem de ihracat gücünü arttırmaları nedeniyle yerli üreticilere ve ihracatçılara haksız sayılabilecek ayrıcalıklar sağlarlar.

d) Finansal Engeller

Borsaya sınırlı giriş izni, finans şirketlerine sınırlandırılmış lisans hakkı verilmesi ya da kredi dağıtımında ayrıcalıklar tanınması benzeri engellerdir.

e) Döviz Denetimleri

Döviz alım-satımının, dolayısıyla döviz değerinin yönlendirilmesi bu kapsamda düşünülebilir. Döviz fiyatının yüksek tutulması ihracatı artırır, ithalatı azaltır.

f) Akreditasyon Engelleri

İthal malların belgelendirilmesi ile ilgili olarak yalnızca ulusal kurumlar ve belgeler tanınması türü uygulamalardır.

g) *Çevre, Sağlık ve Güvenlik Standardları*

GATT/WTO'nun Ticarete Teknik Engeller (Technical Barriers to Trade) Anlaşması kapsamında, ithal edilen malların kamu sağlığı ve güvenliğini korumak amacıyla benimsenen zorunlu standartlarla uyum içinde olması gerekmektedir. Bu tür engeller; örneğin, ithal malların ambalaj malzemelerini belirli özellikte olmaya zorlayarak ithalat maliyetinin arttırılmasının yanı sıra çevre, sağlık ve güvenlik standartları gerekçe gösterilerek ithalatı tümüyle durduracak şekilde uygulanabilir. Üzerinde çalışılan projenin de ana konusunu oluşturan bu tarife dışı engel grubu aşağıdaki "alt bölümde" irdelenmektedir.

2.5 Çevre Koruma Kaynaklı Tarife Dışı Teknik Engeller

GATT/WTO'nun Ticarete Teknik Engeller Anlaşması ithal edilecek ürünlere uygulanacak standartların uluslararası nitelikte olması; uluslararası standartların mevcut olmaması durumunda bu standartların ülkelerce bilimsel bilgi ve kanıtlara dayanarak ve gereksiz ticari engel yaratmayacak şekilde hazırlanmasını da öngörmektedir.

Uluslararası ticarete, ithal edilen mal üzerinde rekabet gücü sağlamak ve haksız rekabeti önlemek amacıyla uygulanan kısıtlamalar, *ürün bazında* ve *standartlarla ilgili teknik gerekçeler* kullanılarak yapılmaktadır.

Proje kapsamında, uluslararası ticarete uygulanabilecek çevre koruma kaynaklı tarife dışı engel gerekçeleri genelde iki grupta toplanabilir :

a - Ürünlerin insan sağlığına etkisi,

b - Doğal kaynak kullanımı, üretim yöntemi ve ürünlerin ekolojik dengeye etkisi,

Bu gerekçeler, *teknik olarak*, ürünlerin üretim öncesi ve sonrası geçirdikleri aşağıdaki tüm aşamalara uygulanabilir :

1. Üretim girdilerinin çevre dostu olma özellikleri,
2. Üretim sürecindeki çevre koruma duyarlılığı (atık yönetimi),
3. Ürünün ambalajlanması, depolama ve taşıma süreçlerindeki çevre duyarlılığı,
4. Ürünün tüketim sürecindeki çevre dostu olma özellikleri.

Çevre Koruma Kaynaklı Tarife Dışı Engel yaratabilecek teknik gerekçeler Tablo 2.1’de, ürünün geçirdiği tüm aşamalar için, özetlenmiştir.

Ürünlerin çevre dostu olma nitelikleri, ürünün geçirdiği teknolojik süreçlerin çeşitli aşamalarından kaynaklanabilecek çevre sorunlarının irdelenmesine ve giderilmesine ışık tutan *Yaşam-Döngü Analizi, YDA* (Life-Cycle Analysis-LCA) yaklaşımı ile değerlendirilmektedir.

2.6 Tarife Dışı Teknik Engel Uygulanabilirlik İrdelemesi

GATT’ın istisna oluşturan hükümlerine dayandırılan **tarife dışı engellerin** uygulanabilmesi için belirli kriterleri sağlayan durumların mevcut olması gerekir. Bu kriterler aşağıda sıralanmıştır:

- * Teknik olarak tanımlanabilen bir gerekçe (çevre ve insan sağlığına aykırılık),
- * Gerekçenin kanıtlanabilir olması,
- * Geliştirilmekte olan yeni standartlara aykırılık,
- * Uluslararası politika ve tüketici hareketlerine aykırılık,
- * WTO’nun serbest ticaret kapsamındaki tarife dışı engel tanımlarına uygunluk.

Yukarıdaki kriterlerden bazılarının bilimsel olarak değerlendirilebilir nitelikte olmasına karşılık, özellikle geliştirilmekte olan yeni standartlara aykırılık, ve uluslararası politika ve tüketici hareketlerine aykırılık şıkları soyut kavramlar olup çözüm bulunması politik ve yasal beceri gerektirecek özellikler taşımaktadır.

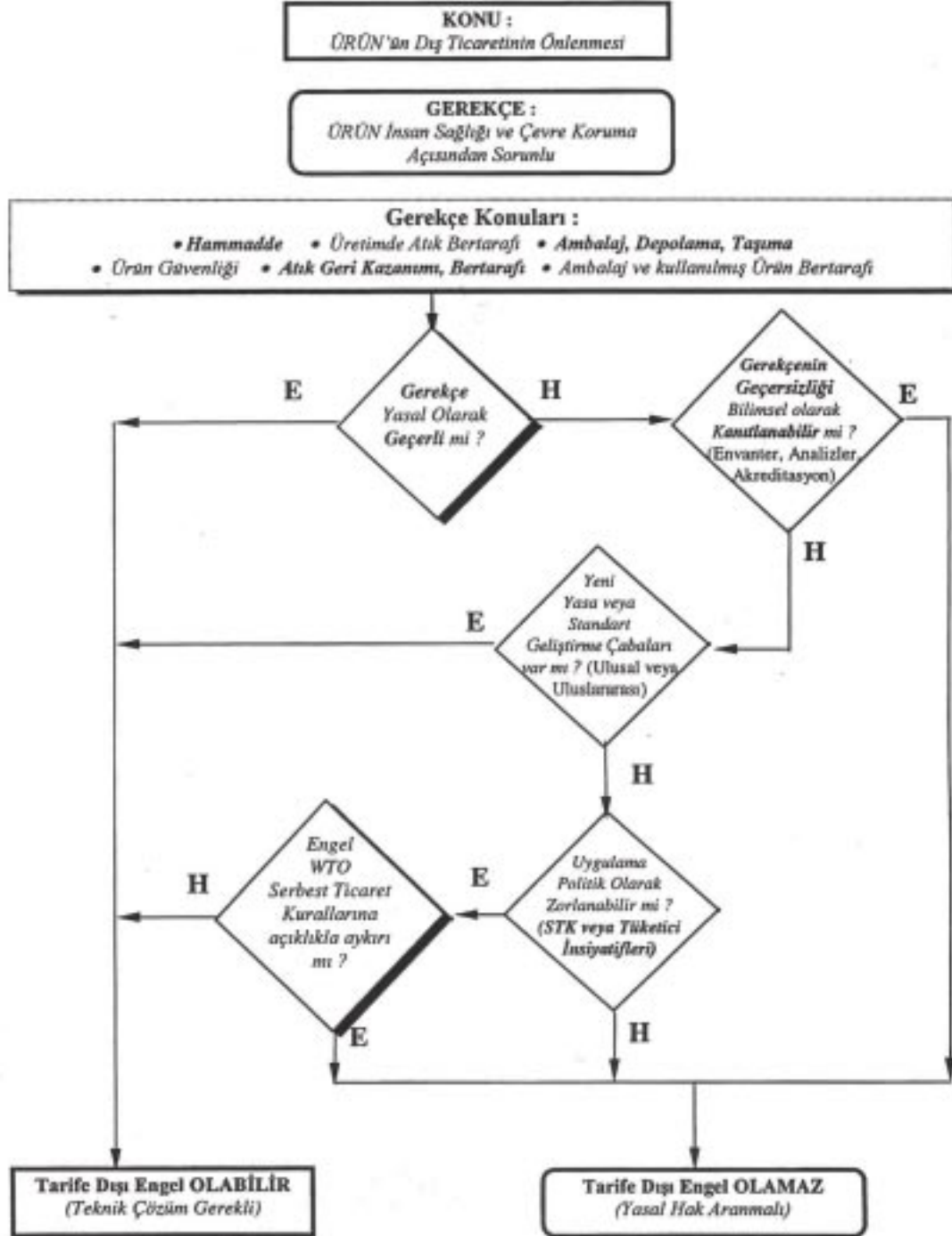
Yukarıdaki kriterler esas alınarak, çevre koruma kaynaklı tarife dışı teknik engel irdelenmesi Şekil 2.1’de verilen bir akış şemasında özetlenmiştir.

**Tablo 2.1 - Çevre Koruma Açısından ULUSLARARASI TİCARETTE
olası TEKNİK ENGEL Kaynakları**

	İNSAN SAĞLIĞI	ÇEVRESEL ETKİ
ÜRETİM GİRDİLERİ		
* <i>Enerji</i>	Genelde TEKNİK ENGEL DEĞİL	Nakliye türünden kaynaklanan Ekolojik ve Çevresel Etkiler
* <i>İnsan Gücü</i>	İş sağladığından dolayı - TEKNİK ENGEL DEĞİL	Plansız yerleşim - Sosyo-ekonomik etkiler
* <i>Hammadde</i>		
* (Doğal)	Toksik ve Kanserojen etkiler (Cins ve dozaja göre olasılık)	Doğadan alınması sırasındaki Ekolojik ve Çevresel Etkiler
* İşlenmiş	Teknik Emniyet Sorunu - Toksik, Kanserojen Etkiler	Hammadde üretim sürecindeki Ekolojik ve Çevresel Etkiler
ÜRETİM SÜRECİ		
* <i>Proses</i>		
* Proses Etkinliği	TEKNİK ENGEL DEĞİL	Kaynakların Etkin Kullanımı - Ekolojik ve Çevresel Etkiler
* Proses Güvenliği	Teknik Emniyet Sorunu - Kazalara karşı	Teknik Emniyet Sorunu - Ekolojik ve Çevresel Etkiler
* <i>Atık Sorunu</i>		
* Geri Kazanım	Teknik Emniyet Sorunu - TEKNİK ENGEL DEĞİL	Ekonomik Sorun - TEKNİK ENGEL DEĞİL
* Emisyonlar, Bertaraf	Gaz, Atıksu ve Katı Atıkların Sağlık Etkileri	Alıcı ortamda bertaraf nedeniyle Ekolojik ve Çevresel Etkiler
AMBALAJ, DEPOLAMA, TAŞIMACILIK		
* <i>Ürün Güvenliği</i>	Tehlikelilik Özelliği, Toksik, Kanserojen Etkiler	Alıcı ortama ulaşma durumunda, Ekolojik ve Çevresel Etkiler
* <i>Ambalaj Güvenliği</i>	Teknik Emniyet Sorunu - Olası Kazalara Karşı	Teknik Emniyet Sorunu - Ekolojik ve Çevresel Etkiler
* <i>Depolama Güvenliği</i>	Teknik Emniyet Sorunu - Olası Kazalara Karşı	Teknik Emniyet Sorunu - Ekolojik ve Çevresel Etkiler
* <i>Taşıma Aracı Güvenliği</i>	Teknik Emniyet Sorunu - Olası Kazalara Karşı	Teknik Emniyet Sorunu - Ekolojik ve Çevresel Etkiler
* <i>Taşıma Yolu Güvenliği</i>	Teknik Emniyet Sorunu - Olası Kazalara Karşı	Teknik Emniyet Sorunu - Ekolojik ve Çevresel Etkiler
TÜKETİM SÜRECİ		
* <i>Ürün Güvenliği</i>	Kullanımda Kazalar, Toksik ve Kanserojen Etkiler	Kullanım hatalarından oluşan Ekolojik ve Çevresel Etkiler
* <i>Geri Kazanım, Atık Bertarafı</i>		
* Atık Ambalaj Sorunu	Ambalaj Artıklarının Toksik ve Kanserojen Etkileri	Alıcı ortamda bertaraf nedeniyle Ekolojik ve Çevresel Etkiler
* Kullanılmış Ürün Sorunu	Bertarafda Kazalar, Toksik ve Kanserojen Etkiler	Alıcı ortamda bertaraf nedeniyle Ekolojik ve Çevresel Etkiler

ŞEKİL 2.1

Çevre Koruma Kaynaklı TARİFE DIŞI ENGEL UYGULANABİLİRLİK İRDELEMESİ

B Ö L Ü M

ULUSLARARASI ÇEVRE HUKUKU DÜZENLEMELERİ

ULUSLARARASI ÇEVRE HUKUKU DÜZENLEMELERİ

Yerkürenin ve yerkürede yaşayan toplulukların yüz yüze geldiği ve birkaç on yıl içinde daha da ağırlaşacak olan gelişme ve çevre sorunları, uluslararası ve ulusal düzeydeki hukuki ve kurumsal yapı ile çelişki halindedir. Ulusal ve uluslararası hukuk, olayların gerisinde kalmaktadır.

İnsan faaliyetlerinin doğal koşullar ile uyumlu hale getirilmesi için, hukuk sistemleri aşağıdaki kavramlara uyumlu hale getirilmesi gereklidir :

- * *Sürdürülebilir gelişme anlayışı içinde, kişilerin ve ülkelerin karşılıklı hak ve sorumluluklarına saygı gösterilmesi,*
- * *Sürdürülebilir gelişmeyi sağlamak için, ulusal ve uluslararası düzeyde, belirli normların kabul edilmesi ve uygulanması,*
- * *Sürdürülebilir gelişmeyi desteklemek üzere, mevcut hukuk kurallarının ve uluslararası sözleşmelerin uygulamasının güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması,*
- * *Çevre alanında çatışmalardan kaçınmayı ve çözüm bulmayı kolaylaştırıcı mevcut yöntemlerin uygulanması ve yeni yöntemlerin geliştirilmesi.*

Küresel ve bölgesel düzeyde devletler arasındaki ilişkiler, genellikle, devletler arasındaki anlaşmalarla, bağlayıcı olmayan uluslararası deklarasyonlar ve uluslararası kuruluşların yasal düzenlemeleri ile kurulmaktadır. Uluslararası kuruluşların yasal düzenlemeleri ise; tüzükler, kararlar, tavsiyeler, deklarasyonlar ve uygulamaya dönük kararlar şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Çevreye ilişkin uluslarüstü (supranational) düzenlemeler aşağıdaki gibi gruplandırılabilir :

- * **Bağlayıcı antlaşmalar:** *hükümetler tarafından küresel veya bölgesel ölçekte kabul edilip imzalanan anlaşmalar ve hukuki düzenlemeler, Örnek: 1989 tarihli Basel Sözleşmesi, bu sözleşmeyi imzalayan devletleri bağlayıcı bir uluslararası hukuk belgesidir.*

- * **Bağlayıcı olmayan-Tavsiye Niteliğinde - hükümetler arası deklarasyonlar**, Örnek: 1992 Rio Deklarasyonu, imzalayan devletleri bağlayıcı değildir. Ancak bağlayıcı ulusal ve uluslararası düzenlemelere çerçeve oluşturabilir.
- * **Uluslararası kuruluşların küresel veya bölgesel ölçekte yasal düzenlemeleri; tüzükler, yönergeler, kararlar, tavsiye kararları, tavsiyeler, deklarasyonlar, uygulama kararları biçiminde olabilir ve duruma göre bağlayıcı olabilir veya olmayabilir.** Bağlayıcı kararlara örnek olarak; BM “*Nesli Tehlikede Olan Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme*” ye taraf olan ülkelerin, fildişinin ve balinaların ticaretini yasaklayan kararları, gösterilebilir. Avrupa Birliği tarafından kararlaştırılan tüzükler, direktifler ve kararlar, üye ülkeleri bağlayıcıdır.

Yukarıda kısaca nitelikleri belirtilen, uluslararası hukuki düzenlemeler, firmalar için doğrudan bağlayıcı bir etkiye sahip değildirler. Ancak bu düzenlemeler, taraf olan ülkeler için bağlayıcı olan veya olmayan yükümlülükler getirirler. Bunun sonucu olarak, bu ülkeler kendi mevzuatlarında, bu yükümlülüklerine uygun düzenlemeleri yaparlar. Böylece, uluslararası bir düzenleme, bu düzenlemelere taraf olan bir ülkede faaliyet gösteren firmalar için de bağlayıcı nitelik kazanabilir.

3.1 Küresel Düzeyde Çevre Hukuku Düzenlemeleri

Uluslararası hukuk açısından çevre konusu oldukça yeni bir alandır. Bugünkü anlamıyla, çevre konusundaki uluslararası ve bölgesel düzenlemelerin başlangıcı Birleşmiş Milletler tarafından Haziran 1972 tarihinde Stockholm’da gerçekleştirilen “**İnsan Çevresi Konferansı**”dır. Bu konferansda insan ve çevre ilişkilerine, insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerine, devletlerin ekonomik gelişme sorunlarına, çevrenin korunması konusunda uluslararası işbirliğinin önemine değinilmiş ve insanların sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşama hakkı kabul edilmiştir.

Küresel düzeyde, çevreye ilişkin olarak, tüm bağlayıcı kural ve ilkeleri belirleyen tek bir metin bulunmamaktadır. *Birleşmiş Milletler 1972 Stockholm Deklarasyonu ve 1992 Rio Deklarasyonu da bağlayıcı metinler değildir.* Küresel düzenlemeler ve getirilen ilkeler, bölgesel düzenlemelere göre daha esnek düzenlemelerdir.

Çevre konusunda imzalanan hükümetler arası anlaşmalar ve bağlayıcı olmayan hükümetler arası deklarasyonlar incelendiğinde, çevre koruma ile uluslararası hukuk arasındaki ilişkinin son yıllarda ciddi bir dönüşüm geçirdiği görülmektedir.

Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişme Konferansından (UNCED) bu yana, küresel ve bölgesel çevre düzenlemelerinin sayılarında büyük bir artış ve yetersiz olmakla birlikte, kapsam- larında da sürekli bir genişleme olmuştur.

Uluslararası çevre düzenlemelerindeki artışın önümüzdeki yıllarda da, gerek bölgesel, gerek küresel düzeyde gelişeceği anlaşılmaktadır. Uluslararası düzenlemelerle getirilen standardlar giderek genel olmaktan çıkmakta, ayrıntılandırılmış standartlara dönüşmektedir. Standartların benimsenmesinde bölgeden bölgeye büyük farklılıklar bulunmaktadır.

Ozon tabakasının incelmesi, ormanların azalması, dünyanın ısınması, deniz kirliliği ve tür- lerin azalması gibi çevre sorunlarının küresel boyutlar kazanarak, bütün toplumların ve top- lulukların geleceğini tehdit etmesi sonucunda; uluslararası çevre hukuku alanında ulusla- rüstü, çok taraflı veya ikili hukuki düzenlemelerin ve sözleşmelerin sayısı artmaktadır. Kü- resel düzeyde; bu güne kadar özellikle :

* *Atmosfer Kirliliği (Cenevre, 1979),*

* *Ozon Tabakasının Korunması (Montreal, 1987),*

* *Global İklim Değişikliği (Rio, 1992),*

* *Gemilerden Deniz Kirlenmesi (MARPOL, 1973)*

* *Tehlikeli Atıkların Sınırlarötesi Taşınması ve Bertarafı (Basel, Lome 1989, Bamako)*

* *Biyolojik çeşitliliğin korunmasına (RAMSAR, 1971, CITES, 1973, Rio, 1992),*

yönelik düzenlemeler gerçekleşmiştir.

1992 Rio Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda kabul edilen; "Rio Deklarasyonu", "Gündem 21 Eylem Planı" ile, "Ormanların Korunması Prensipleri" ve devletlerin imzasına açılan "İk- lim Değişikliği", "Biyolojik Çeşitlilik" sözleşmeleri ve, çevre konusundaki uluslararası dü- zenlemelere kaynak olmuşlar, BM organları ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından be- nimsenmişlerdir.

Türkiye, Rio Deklarasyonu ve Gündem 21 Eylem Planını ve Ormanların Korunması Prensiplerini benimsemiş, Biyolojik Çeşitlilik sözleşmesini imzalamıştır. İklim Değişikliği sözleşmesini henüz imzalamamıştır.

3.2 Bölgesel Düzeyde Çevre Hukuku Düzenlemeleri

Çevre konusunda bölgesel düzeyde gerçekleşen düzenlemeler, bölgeden bölgeye farklılıklar göstermektedir. Örneğin, Avrupa ve diğer OECD ülkelerinde gelişmiş ve kapsamlı bölgesel çevre hukuku düzenlemeleri oluşurken, Afrika, Karayibler ve Okyanusya’da yalnız belirli konularda ikili ve çok taraflı düzenlemeler gerçekleştirilmiş, Asya ve Güney Amerika’da ise, yapılan bölgesel düzenlemeler daha zayıf düzeyde kalmıştır.

Bölgesel düzeyde çevre hukuku düzenlemeleri, Avrupa ve diğer OECD ülkelerinde daha kapsamlı bir sistem olarak gelişmiş ve genellikle, bölgesel kuruluşların kararları ve deklarasyonları olarak ortaya çıkmıştır. Bölgesel kuruluşlar kendi içlerinde organlar oluşturarak, görev alanlarında bölgesel ve ulusal düzeyde, uygulanabilir hukuki düzenlemeler getirmişlerdir. Çevre alanında, bölgesel işbirliği ve çevre hukuku düzenleme faaliyetleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir :

- * **Avrupa Konseyi**, 1968 tarihli *Bazı Temizlik Maddelerinin ve Deterjanların Kullanımının Sınırlandırılması Anlaşması* ile 1979 tarihli *Avrupa’nın Yaban Hayatının ve Doğal Habitat’ının Korunması Sözleşmesi’nin* hazırlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Daha sonra da Konsey, *Çevre için Tehlikeli Faaliyetlerden Kaynaklanan Zararların Karşılması Sözleşmesi* üzerinde çalışmıştır.
- * **Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu**, son yıllarda bir dizi çevre hukuku düzenlemesini kabul ederek bu alandaki etkinliğini artırmıştır. Avrupa Ekonomik Komisyonu tarafından önemli bir girişim olarak, Rio Zirve Kararlarının bölgesel düzeyde uygulanması için, “**Avrupa İçin Çevre**” programı başlatılmıştır. Bu programın hukuki çerçevesi, Türkiye’nin de katıldığı 28-30 Nisan 1993 tarihinde İsviçre’nin Lucern kentinde kabul edilen “**Avrupa İçin Çevre Bakanları Deklarasyonu**” ile çizilmiştir.

- * **Kalkınma için Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OECD)**, çevreye ilişkin uluslararası politikaların yönlendirilmesinde çoğu kez öncülük etmiştir. 1960 yılında kurulan OECD'nin kabul ettiği çok sayıda bağlayıcı olmayan kurallar, diğer bölgesel kuruluşların hukuki düzenlemelerine önemli katkılarda bulunmuştur. OECD 1989 tarihinde *Kazalardan Kaynaklanan Kirliliğe "Kirleten Öder" Prensibinin Uygulanması* konusunda bir Konsey "tavsiye kararı" almıştır. Bu kararlar, bazı özel vergi ve ücretlerle "kirleten öder" prensibi arasında ilişki kurmaktadır.

OECD-Uluslararası Enerji Ajansı, 1991 tarihinde, Bakanlar düzeyinde, enerjinin etkin kullanımı, enerji ve çevre ilişkisi, konularında kararlar alarak; çevresel amaçların gerçekleştirilmesinde, enerji politikalarının etkin olarak kullanımında bilinçli tüketicinin ve sanayicinin önemli rolüne dikkat çekmiştir. 1991 yılında Bakanlar düzeyinde toplanan **OECD Çevre Komitesi**, teşkilatın gelecekteki eylemleri için detaylı bir çerçeve kabul etmiştir. OECD Bakanları aşağıdaki konularda 3 yasal düzenlemeyi kabul etmişlerdir:

- Kimyasallarda Riski Azaltmak için Ortak Araştırma Yapılması,*
- Entegre Kirlilik Önleme ve Kontrol, Kapsamlı Çevre Yönetimi, ve*
- *Atıkların Sınırlar Ötesi Hareketinin Azaltılması.*

OECD 1991 yılında, "**Kazaları Önlemeye, Hazırlık Yapma ve Cevap Vermeye İlişkin Rehber Kurallar**"ı kabul etmiştir. OECD Çevre Politikaları Grubu tarafından sürdürülen çalışmaların yanısıra, Teşkilatın Kalkınma İşbirliği Birimi de, Gündem 21'de yer alan birçok sektörel ve sektörler arası konuda çalışma yapmaktadır.

- * 1960'lı yıllardan başlamak üzere, **Baltık Denizi**'nin çevre sorunlarına çözüm bulmak üzere, bölge ülkeleri işbirliği yapmaya başlamışlar ve 1974 yılında, Danimarka, İsveç, Finlandiya, eski Sovyetler Birliği, Polonya, eski Doğu Almanya ve Federal Almanya tarafından "**Baltık Denizi Bölgesinde Deniz Yaşamının Korunması Sözleşmesi**" imzalanmıştır. Bu Konvansiyon, imza sahibi her ülkenin çevre korumadan sorumlu olduğunu ve anılan bölgede sınır-aşan çevresel sorunların yönetilmesinde uluslararası işbirliğinin kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir.
- * 1976 yılında, aralarında Türkiye'nin de yer aldığı 16 Akdeniz ülkesi, **Barselona Sözleşmesi**'ni imzalamışlar ve Akdeniz'in korunması için **Akdeniz Eylem Planı**'nı kabul etmişlerdir.

Sözleşmenin asıl amacı, Akdeniz bölgesinde kirliliğin önlenmesi için gerekli önlemlerin alınması, kirlilikle mücadele edilmesi ve bu bölgede deniz yaşamının korunup geliştirilmesidir. Daha sonraki tarihlerde, Barselona Sözleşmesi'ne ek olarak 5 Protokol ve 1 Şart kabul edilmiştir.

- * **Bükreş Sözleşmesi** kapsamında **Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi** ve eki **Protokollar** 21 Nisan 1992 tarihinde bu denize kıyısı olan 6 devlet (Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya Federasyonu, Türkiye ve Ukrayna) tarafından imzalanmıştır. Bu ülkeler, Karadeniz bölgesinde deniz yaşamının korunması ve geliştirilmesi için bölgesel işbirliğine gitmenin gerekli olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır. Sözleşme ve eki Protokollar, onay işlemlerinin tamamlanmasından sonra, 15 Ocak 1994 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Türkiye açısından da 6 Mart 1994 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bükreş Sözleşmesi hükümleri uyarınca ilgili bakanlar, 7 Nisan 1993 tarihinde Odesa'da, "Odesa Deklerasyonu" nu imzalamışlardır. Bu deklarasyonla, Gündem 21'in ilkelerinin uygulanması ve çevrenin korunması için, en etkili önlemlerin alınması, bu amaçla, ulusal, bölgesel ve uluslararası kaynakların koordine edilmesi kararlaştırılmıştır. Birleşmiş Milletler çevre Programı ve Küresel Çevre Olanakları (GEF) nin katılım ve destekleri ile, **Karadeniz'de Çevre Yönetimi ve Korunması** adıyla 3 yıllık bir Program yürürlüğe konulmuştur.

- * **Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)** 4 Ocak 1960 tarihli Stockholm sözleşmesi ile kurulmuştur. EFTA, Avrupa Ekonomik topluluğu dışında kalan ülkelerin AET'na karşı bir oluşuma gitme ihtiyacı ile kurulmuş ancak daha sonra EFTA'nın üyelerinden sadece Norveç, İzlanda ve Liechtenstein AB'ye girmemişlerdir.
- * **Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA)** Kuzey Amerika'da, 1992 yılında ABD, Kanada ve Meksika'nın katılımı ile kurulmuştur. NAFTA kendi içinde yapılan ticari faaliyetlerde çevre konularına büyük önem vermektedir. Üye ülkeler tarafından 1993 yılında bir "**Çevre İşbirliği Ek Sözleşmesi**" imzalanmıştır. Bu sözleşme, iç ticaret ve ihracata yönelik ticari konularda çevresel düzenlemeler içermektedir. NAFTA Anlaşmasında, ticari liberalizasyon ve genişlemenin, çevresel korumayı esas alacak bir biçimde gerçek-

leştirileceği öngörölmekte, bütün ticari grupların faaliyetlerinden dolayı çevreye zarar vermemeyi taahhüt etmelerinin gerektiği belirtilmektedir.

- * **Güney-Doğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN)** Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland, Singapur ve daha sonra Brunei'nin katılımı ile 1967 yılında kurulmuştur. Birlik kuruluşundan itibaren çevre konusunu en önemli işbirliği alanı olarak kabul etmiştir. Birlik, çevre ile ekonomik kalkınma arasındaki yakın ilişkiye dikkat çekmiştir. 1979 yılında *ASEAN Çevre Yasası* kabul edilmiştir.
- * **Güney Asya Bölgesel İşbirliği" (SAARC)** Hindistan, Pakistan, Nepal, Bangladeş, Bhutan, Sri Lanka ve Maldivler tarafından 1967 yılında kurulmuş olup 1981 yılında, birinci ve 1988 yılında da ikinci **Çevre İşbirliği Programı'nı** kabul etmiştir.

3.2.1 AB'de Hukuksal Uygulama Araçları *

Avrupa Topluluğu'nun üye devletlerin ulusal kuruluşlarından ayrı olan idari organları ve hukuksal kişiliği vardır. Bu husus, kurucu antlaşmalarda açıkca belirtilmiştir. Uluslararası antlaşmalardan farklı olarak, AB Antlaşmaları, üye ülkelere ve onların vatandaşlarına uygulanabilen bir hukuk düzeni yaratmaktadır. AB kendine özgü bir hukuk sistemine ve organlara sahiptir. AB organları kendi hukuk sistemini uygular, yorumlar ve uyulmaması halinde yaptırımlar koyar. AB hukuk düzeni, üye devletlerin hukukundan üstün olmasına rağmen, üye devletlerin ulusal hukuk sistemlerinden kopuk değildir; aksine her iki hukuk düzeni arasında sıkı bir işbirliği vardır. Uygulama açısından bakıldığında, aşağıdaki konular önem kazanmaktadır :

- * *Üye ülkelerin ulusal mahkemeleri, AB hukukunu uygulamakla yükümlüdür.*
- * *Üye devletler, AB hukukuna göre, iç hukuk düzenlemeleri yapmak zorundadırlar.*
- * *AB hukuk sistemi, uygulamaya dönük olarak, ulusal hukuk sistemine gönderme yapabilir.*
- * *AB hukuku, üye ülkelerce doğrudan uygulanabilir ve doğrudan etkiler yapabilir.*
- * *AB hukuku, üye devletlerin vatandaşları için, doğrudan haklar ve yükümlölükler doğurabilir.*

* Bu bölümün hazırlanmasında Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Araştırma Görevlisi Sn. Rana İzci'nin katkılarından yararlanılmıştır.

AB Hukuk Düzenini oluşturan temel hukuki kaynaklar aşağıda özetlenmiştir :

1. **AB Hukukunun Birincil Kaynakları (Normlar):** AB hukuk sisteminin temel kaynakları, Birliğin kurulmasına temel teşkil eden **antlaşmalar** ve bunların **değişiklikleridir**. AB Antlaşmaları, üye ülkelerin Anayasalarının da üzerinde bir yere sahiptir. Üye devletlerin kendi aralarında daha önce yapmış oldukları anlaşmalar, AB Antlaşmalarına aykırı hükümler taşımıyorsa, yürürlükte kalır. AB ülkelerinin 3. Ülkelerle veya uluslararası kuruluşlarla anlaşma yapabilmeleri, AB Komisyonu'nun iznine bağlıdır.
2. **AB Hukukunun İkincil Kaynakları (Normlar) :** Birincil kaynakları oluşturan antlaşmaların topluluk kuruluşlarına verdiği yetkiler, AB hukukundaki ikincil normların kaynağını oluşturmaktadır. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) Antlaşması'nın 14., Roma Antlaşmasının 189. ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) Antlaşmasının 161. maddelerinde Topluluğun ikincil kaynağını oluşturan "hukuki düzenlemelerden" bahsedilmektedir. Bu maddeler uyarınca, AB mevzuatındaki hukuk normları ve antlaşmalar kapsamındaki karşılaştırılmalı eşdeğerlikleri aşağıdadır :

Roma ve AAET Antlaşmaları:

- * Yönetmelik/Tüzük (Regulation)
- * Yönerge (Directive)
- * Karar (Decision)
- * Tavsiyeler (Recommendation)
- * Mütalaa (Opinion)

AKÇT Antlaşması

- (Genel Kararlar)
- (Tavsiyeler (Recommendation)
- (Özel Kararlar)
- (Mütalaa (Opinion)

Roma ve AAET Antlaşmaları'ndaki ikincil normların genel özellikleri aşağıda verilmektedir:

- * **Yönetmelik/Tüzük (Regulation)** - AB içinde genel bir geçerliliğe sahip olup tüm yönleri ile bağlayıcıdır ve üye devletlerde doğrudan uygulanırlar.
- * **Yönerge (Directive)** - Öngörülen hedefler açısından bağlayıcıdır ancak Topluluk tarafından belirlenen hedefleri gerçekleştirmek için şekil ve yöntemin seçimini ulusal mercilere bırakırlar.

- * **Karar (Decision/Resolutions)** - Genelde idari önlemler niteliğinde olan bu işlemler sadece açıkça belirtilen muhatapları doğrudan bağlayıcıdır.
- * **Tavsiye ve Mütalaalar (Recommendation, Opinions)** - Muhataplarını yükümlülük altına sokmayan bu düzenlemeler, Topluluk kurumlarının üye devletlere ve de Topluluk yurttaşlarına yönelik bağlayıcı olmayan görüşler oluşturmaya olanak sağlarlar. Bu düzenlemeler, ilgili konuların gelecekte bağlayıcı nitelikteki yasama araçlarının ön koşullarını oluşturmaları ya da ilgili Topluluk kurumunun kendisini bağladığı durumlarda dolaylı hukuki etkiye sahip olabilirler.

3. **Sözleşmeler (Konvansiyonlar ve Anlaşmaları kapsar)** : Sözleşmeler, üye ülkelerin üye olmayan ülkelerle, anlaşmalar ise üye ülkelerin kendi aralarında yaptıkları hukuki bağlantılardır. Sözleşmelere, tek tek AB üyeleri taraf olabilecekleri gibi, AB de taraf olabilir. Sözleşmeler üç gruba ayrılabilir :

- a) AB antlaşmalarına dayanan sözleşmeler,
- b) AB antlaşmalarına dayanmayan sözleşmeler,
- c) AB ile bir üçüncü ülke arasında yapılan sözleşmeler.

Uluslararası ticaret kapsamında özellikle önem taşıyan, kurucu antlaşmalardan aldığı yetki ile AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı anlaşmalardır. Bunlar, “**Ortaklık Anlaşması**”, “**Ticari Anlaşmalar**” veya “**Ekonomik İşbirliği Anlaşmaları**” şeklinde olabilmektedir. Bu tür anlaşmalar, AB hukuk düzeninin bir parçası haline gelmekte ve üye devletleri bağlamaktadır.

4. **Kendine Özgü Hukuk Kaynakları**: Bu grupta sayılabilecekler; AB Konseyi'nin “İç Tüzükleri ve Kararları”, “AB Deklarasyonları”, “Eylem Programları”, “Niyet Bildirimleri” gibi hukuk düzenlemeleridir. Bunlardan *İç Tüzükler* ve *Kararlar* bağlayıcı niteliktedirler. *AB Deklarasyonları*, *Eylem Programları*, *Niyet Bildirimleri* bağlayıcı olmayan niteliktedirler.

5. **Diğer Kaynaklar** : AB organları, yukarıda dört başlık altında özetlenen AB hukuk normlarının uygulamada yeterli olmaması durumlarında, özellikle Topluluk Adalet Divanı'na başvurabilir.

Topluluk hukukunun, üye devletler hukuku önünde, öncelik ve doğrudan uygulanabilirlik özelliği vardır. Topluluk hukukunun üye devletlerin Anayasaları ile çatışması halinde bile, topluluk hukuku normları önceliğe sahiptir. Topluluk hukukunun önceliği, kendisi ile çatışan ulusal hukuk kurallarının uygulanmasını durdurma anlamına gelmektedir.

Avrupa Topluluğu Adalet Divanı (ATAD), AB yönerge (directive) hükümlerinin doğrudan uygulanabileceğini, bireylerin ulusal mahkemelerdeki davalarda, yönerge hükümlerini doğrudan ileri sürebileceklerini kabul etmiştir. ATAD, AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı anlaşmaların genellikle, doğrudan uygulanma özelliğine sahip olduğunu kabul etmektedir. Ortaklık Konseyi Kararları ile ilgili kararında ise, ATAD, konsey kararlarından ileride herhangi bir karar alınmasını gerektirmeyenlerin doğrudan uygulanabilir olduğunu kabul etmiştir. **Buna karşılık ATAD, GATT hükümlerini, topluluk hukuku içinde doğrudan uygulanabilir hükümler olarak kabul etmemiştir.**

3.2.2 AB'de Çevre Hukuku Düzenlemeleri

Avrupa Birliği'nin temeli, Avrupa Ekonomik Topluluğu adı altında bir bölgesel ekonomik işbirliği teşkilatı oluşturan, 1957 tarihli Roma Antlaşması'na dayanmaktadır. Roma Antlaşmasında doğrudan çevre ile ilgili bir hüküm bulunmamaktadır. 1987'ye dek çevreye ilişkin Topluluk mevzuatı bu antlaşmanın 100. veya 235. Maddelerine ve gerektiğinde her ikisi dayandırılmıştı. 1987 tarihli Avrupa Tek Seneti ile çevre konularında doğrudan gerekli tedbir alma olanakları sağlanmıştır.

Avrupa Birliğinin Çevre Hukuku Düzenlemeleri üç dönemde ele alınabilir :

* **Birinci Dönem (1957-1973) :** AET, 1957 yılında bir ekonomik topluluk olarak kurulduğunda, kuruluş antlaşmasında çevrenin korunmasına ilişkin bir hüküm bulunmamaktaydı. Ancak, topluluk kuruluş antlaşmasının aşağıdaki maddeleri çevre konusundaki hukuki düzenlemelerinin dayanağı olmuştur :

* 100. Madde - Topluluğa, ortak pazarın kurulması ve işlerliğinin sağlanması amacı ile, *direktifler yayınlama, tüzük yapma ve idari kararlar alma yetkisini* veriyordu (Özellikle Madde 100a - 3. paragraf).

- * 235. Madde - Topluluğa, ortak pazarın işlerliği için *gerekli tedbirleri (aksiyonları) alma yetkisi* veriyordu.

Topluluk bu maddelere dayanarak, 1967 yılında, "**Tehlikeli Maddelerin Sınıflandırılması, Ambalajlanması ve Etiketlenmesi**" konusunda bir Direktif yayınlamıştır.

- * **İkinci Dönem (1973-1986)** : İlk üç Çevre Eylem Planları dönemi,
- * **Üçüncü Dönem (1987 sonrası)** : Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren *Tek Avrupa Senedi (Single European Act)* ile Topluluğun kuruluş antlaşmasında değişiklik yapıldı ve Topluluk Konseyine, çevrenin korunması konusunda tedbir alma ve üst düzeyde korumayı esas alma yetkisi verildi.

Aralık 1991'de imzalanan ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren **Maastricht Anlaşması**; "*çevreye saygılı bir sürdürülebilir büyüme hedefini*" temel amaç olarak almış ve topluluk aşağıdaki hedefler konusunda görüş birliğine varmıştır:

- * *Küresel ve bölgesel çevre sorunları ile uğraşmak üzere, uluslararası düzeyde alınacak tedbirleri geliştirmek;*
- * *Önleyici ilkeleri benimsemek;*
- * *Çevre Koruma tedbirlerini, AB'nin diğer politikaları ile entegre etmek.*

Topluluk ilk kez 1971 yılında yapılan Bakanlar Konseyi toplantısında çevre konularını gündemine almıştır. Topluluk bugüne kadar toplam 5 Çevre Eylem Planını uygulamaya koymuştur :

- * 1973 yılında *Birinci Çevre Eylem Planı*,
- * 1977 yılında *İkinci Çevre Eylem Planı*,
- * 1983 yılında *Üçüncü Çevre Eylem Planı*,
- * 1987 yılında *Dördüncü Çevre Eylem Planı*,
- * 1992 yılında *Beşinci Çevre Eylem Planı*.

Yukarıda sözü edilen beş Eylem Planı ile kabul edilen çevre politikalarının hedefi Birinci Çevre Eylem Planı'nda (1973) ortaya konmuştur :

- i. Çevreyi kirletmenin ve zarar vermenin önlenmesi veya en aza indirilmesi,
- ii. Ekolojik dengeye zarar verecek derecede kaynakların veya doğanın kullanımına mani olunması,
- iii. Yaşamın ve özellikle çalışma hayatının iyileştirilmesi için için gerekli kalite ve düzenlemelerin oluşturulması,
- iv. Yerleşmenin planlanması ve toprağın kullanımında düzenleme yapılması, ve
- v. Özellikle uluslararası kuruluşlarla ve topluluğun dışındaki ülkelerle, çevre sorunlarının çözümü için işbirliği yapılması.

Bu hedeflerden çoğu Maastricht Sözleşmesinde yer almaktadır.

1992 ve 1995’de yeniden değerlendirilen Beşinci Çevre Eylem Planı’nın “Sürdürülebilirlik” kavramı altında getirdiği yeniliklerden iki tanesi konumuz için önem taşımaktadır.

1) Sorumlulukların Dağıtılması

Daha önceki programlarda, çevre politikalarının geliştirilmesi devletlerin görevi olarak görülmekteydi. Bu programla Topluluk, sorumluluğun devlet ve sanayi arasında paylaştırılmasını ve buna bağlı olarak ekonomik rol oynayan yerel otoriteler, halk ve özel sektörün de bu sahnede yer almasını öngörmektedir.

2) Hukuki vasıtalar (kurallar)’ın çeşitlenmesi ve karışımı :

Önceki programlar konu bazındaki kurallarla yönetim ve kontrol mekanizmalarını önermekteydi. Ancak, sorumluluğun dağıtımı nedeniyle, bu mekanizmaların da çeşitlenmesi ve birbiri içine girmesi gerekmektedir. Çevre politikası dört ana uygulama mekanizmasının kullanılması üzerinde yoğunlaşmaktadır.

- a) Direktif ve yönetmelikler
- b) Pazara yönlendirilmiş hukuki vasıtalar (ekonomik, vergilendirme ve gönüllü anlaşmalar dahil)
- c) Yatay destek uygulamaları (araştırma, bilgilendirme, eğitim,..v.s.)
- d) Finansal destek mekanizmaları

Bu uygulama mekanizmalarının öncelikli hedef olarak beş ana sektör üzerinde kullanılması planlanmıştır :

- 1) Sanayi
- 2) Enerji
- 3) Taşımacılık
- 4) Tarım
- 5) Turizm

Her ne kadar programda ürüne yönlendirilmiş (product-oriented) gibi bir kavram yer almasa da, pazara yönlendirilmiş uygulamalar dolaylı olarak ürüne yönlendirilmektedir. Bu uygulamalar şunlardır :

- 1) Direkt kurallar
- 2) Ekonomik mekanizmalar
- 3) Zorunlu bilgi verme
- 4) Gönüllü bilgilendirme araçları
- 5) Gönüllü anlaşmalar

Yukarıdaki 1, 2 ve 3 no'lu mekanizmalar uyulması zorunlu kurallardır. Bu kurallardan, konumuzu ilgilendiren ve AB ile Gümrük Birliği nedeniyle Türkiye tarafından uyulması gerekenler Bölüm 5'te verilmektedir.

Ülkemizin AB ile yapmakta olduğu ticarete, zorunlu olmamasına rağmen müşteri-satıcı ilişkisini etkilemesi nedeniyle ön plana çıkan uygulama mekanizmaları 4 ve 5 no'lu olanlardır. Özellikle testler, EU Ecolabel, Norm'lar, Yaşam Döngü Analizi ve özel etiketler bu bölümde yer almaktadır.

1991 yılında, Avrupa Birliği ile, **Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)** arasında, **Avrupa Ekonomik Alanı (EEA)**'nı oluşturan anlaşmaya göre, 1 Ocak 1993 tarihinden itibaren, AB çevre hukuku düzenlemeleri, İsviçre hariç, 6 EFTA ülkesini de bağlamaya başlamıştır. Bu ülkelerden Avusturya, İsveç ve Finlandiya artık EFTA değil AB ülkesi konumuna girmiştir. Böylece 19 Avrupa ülkesinde, AB çevre hukuku düzenlemeleri bağlayıcı olmaktadır. Ayrıca, bir

çok orta ve doğu Avrupa ülkesi ve **Avrupa Yatırım Bankası** (European Investment Bank - EIB), AB standartlarını takip etmektedirler. Bu yüzyılın sonunda 30 veya daha fazla ülke Avrupa Birliği çevre standartlarını uygulayacak konuma girecektir. Bunun bir sonucu olarak; gelecek yüzyılda, AB çevre standartlarının, diğer bölgelerdeki ve hatta küresel düzeydeki standartlara temel teşkil edeceği söylenebilir.

B Ö 4 Ü M

TİCARET VE ÇEVRE KONUSUNDA
GELİŞMEKTE OLAN EĞİLİMLER

TİCARET VE ÇEVRE KONUSUNDA GELİŞMEKTE OLAN EĞİLİMLER

Uluslararası ticarete rekabet gücü sağlamak ve haksız rekabeti önlemek amacıyla uygulanan kısıtlamalar, *ürün bazında* ve *standardlarla ilgili teknik gerekçeler kullanılarak* yapılmaktadır.

Özellikle rekabetin çetin olduğu alanlarda, gelişmiş ülke sanayicilerinin en azından kendi ülkelerine gelecek mallar için kalite, çevre ve insan sağlığı konularında araştırma yaparak, rekabet güçlerini arttıracak teknik engel bulma çabaları gün geçtikçe artmaktadır. Hatta bu tür girişimler, özellikle küresel iletişim yoluyla toplumun kalite ve çevre bilincinin artması nedeniyle, birer etkili pazarlama ve reklam aracı olarak da kullanılabilmektedir. Buna en iyi bir örnek olarak organik çözücülü boyalar yerine su bazlı boyaların geliştirilmesi ve pazarlanması gösterilebilir.

Çevre koruma ve insan sağlığı konularında, ürün bazında ele alınan bazı teknik ayrıntıların malların sınırlar ötesi ticaretini de kısıtlamak için kullanılması da mümkündür. Malların ülkeler arasındaki serbest dolaşımını kısıtlayan *her türlü kural veya uygulama* olarak tanımlanan tarife dışı engel örnekleri, Türkiye tarafından, tekstil/konfeksiyon ve deri sektörü ve hatta acı pul biber için son iki yıl içinde yaşanmıştır.

4.1 Özel Kuruluşlardan Kaynaklanabilen Ticaret Engelleri

Günümüzde çevre bilincinin ulaştığı düzey, tüketicinin satın alma kararı üzerinde etkin bir rol oynamaktadır. Özellikle Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerinde yaşayanlar, artık çevreyi, geçmiştekine kıyasla bir hayli farklı algılamaktadırlar.

Bu yeni “bilinçli tüketici” tipi, ürünün kalite tanımına çevre boyutunu da eklemiş durumdadır. “Kaliteli mal” kavramı bu tür tüketici için, artık, çevrenin kirlenmesine neden olmayan mal anlamını da kapsamaktadır.

1996 yılında Almanya’daki Ulusal Görüş Araştırma Merkezi tarafından, besin maddeleri ile ilgili olarak 1200 tüketici (600 erkek - 600 kadın) üzerinde, yapılan bir tüketici anketi tüketici tercihi hakkında ilginç sonuçlar içermektedir. Anket sonuçlarına göre tüketici,

1. Herhangi bir kirlilik (pestisitler gibi) içermeyen besin maddeleri için iki misli fiyat ödemeye hazırdır.
2. Besin maddelerinin sıkı bir şekilde kontrol edilmesi durumunda ortaya çıkacak ek maliyetleri göğüslemeye razıdır.
3. Pestisit içeren besin maddelerini reddetmekte, aynı ölçüde olmasa bile genetik olarak değişime uğratılmış besinlere de karşı olduğunu belirtmektedir.

Yukarıdaki noktaların tümü, üreticilerin ürünlerdeki pestisit miktarlarının giderilmesi için yöntemler geliştirmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır. Tüketici isteklerinin bu örnekte olduğu gibi ekolojik ağırlıklı yönelimi sonuçta ticarete uluslararası tarife dışı engeller olarak kristalleşebilmektedir.

Diğer taraftan , özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde özel araştırma enstitüleri, tüketici birlikleri, yerel tüketici insiyatifleri ve benzeri kuruluşlar tüketicinin satın alma kararını “çevreye dost” ürünlere doğru yönlendirerek tüketici tercihlerini kontrol altına alabilmektedirler. Geniş anlamda “gönüllü kuruluşlar” kapsamında değerlendirilebilecek bu oluşumlar son yıllarda hem sayıca artmakta, hem de yaygınlaşmaktadır.

Ancak, bu arada küresel serbest iletişim olanakları kullanılarak, tutarsız ve yanlış bilgilerle tüketicilerin yanlış bilgilendirmeleri de sözkonusu olabilmektedir. Buna en açık bir örnek olarak, Avrupa’da 1990’ların başında ortaya atılan ve daha sonra gerekçesinin bilimsel olarak geçersiz olması nedeniyle reddedilen, sitrik asit gibi gıda katkı maddelerinin insan sağlığına zararlı olduğu söylentilerinin 1997 yılında Türk kamu oyununda gündeme getirilmiş olması gösterilebilir. Bu yanlış gerekçeli konunun topluma açıklanması yaklaşık altı ay kadar zaman almıştır.

1992 Haziran ayında Rio’da biraraya gelen ülkeler, çevre ve kalkınma konularındaki tüm yaklaşım ve politikaları yönlendirecek prensipleri “Gündem 21” adı altında toplamışlardır. Gündem 21 içinde gönüllü kuruluşların önemi şu cümlelerle vurgulanmaktadır :

“Gönüllü kuruluşlar, katılımcı demokrasinin şekillenmesinde ve uygulanmasında hayati bir rol oynar. Hükümetten bağımsız olmaları önemli özelliklerinden biridir. Bağımsız olmalarının yanı sıra gönüllü kuruluşlar çevreye uyumlu ve sosyal açıdan so-

rumluluk taşıyan sürdürülebilir kalkınmayı uygulamak amacıyla çeşitli ve iyi yetişmiş uzman tecrübesine sahiptir”.

Gönüllü kuruluşların daha bugünden uluslararası kalkınma, kamuoyu oluşturma ve kamu politikalarını yönlendirme konularında önemli bir güce sahip oldukları ve bu gücü her geçen gün artırdıkları farkedilmektedir. Uluslararası ilişkilerde kendilerine verilen önem arttıkça gelişme sürecine katkı kapasiteleri de artan gönüllü kuruluşlar, sınırları aşarak sıkı bir işbirliği oluşturmaya başlamaktadırlar. Hemen her toplumda, kâr amacı gütmeyen bu kuruluşlar desteklenmekte ve bunların daha etkin bir rol oynamaları beklenmektedir.

1985 yılı itibariyle sanayileşmiş ülkelerdeki gönüllü kuruluşlar, gelişmekte olan ülkelere yılda 4.5 milyar dolara yakın bir para transfer etmiş bulunmaktadır. Bu meblağ, gönüllü kuruluşların uluslararası kalkınma konusunda, kamuoyu oluşturma ve kamu politikalarını yönlendirme gücü hakkında da fikir vermektedir.

Yukarıda sözü edilen, özel araştırma enstitüleri, tüketici birlikleri, yerel tüketici inisiyatifleri ve benzeri kurumlardan kaynaklanabilecek tarife dışı engeller, dört grup altında incelenebilir:

- * Sivil Toplum Örgütleri
- * Medya ve Tüketici Dergileri
- * Özel Enstitüler, Standardlar, Eko Etiketler
- * Firmalar Arası Sınırlamalar

A - Sivil Toplum Örgütleri

Uluslararası Çevre Örgütleri

Bugün çevre koruma alanında faaliyet gösteren ve uluslararası platformlarda kabul edilmiş olan çok sayıda geniş tabanlı gönüllü kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşlar dünya çapında etkili olmaktadır. Örnek olarak WWF (*Dünya Doğayı Koruma Vakfı*), Greenpeace (*Yeşil Barış*), Friends of the Earth (*Dünyanın Dostları*) sayılabilir. Bunların en güçlülerinden biri olarak kabul edilen WWF, 130 ülkede beş bine yakın proje gerçekleştirmiştir. Greenpeace'in yaptığı çalışmalara örnek olarak da aşağıdaki etkinlikler verilebilir:

- * 50 yıl boyunca Antarktika'nın madencilik işletmelerine kapalı kalmasını öngören bir anlaşmanın, 26 ülkenin hükümet temsilcilerince imzalanması,
- * İzlanda'da yavru fokların kürkleri için vahşice öldürülmesine duyulan tepkinin ardından yavru fok avlanması için verilen izinlerin çok kısıtlanması.

Tüketici Örgütleri :

Sivil toplum örgütleri arasında yer alan “Tüketici İnsiyatifleri” tüketicilerin ürün satın alma kararları üzerinde etkin bir rol oynayabilmektedir. Bu konuya bir örnek olarak “*Die Verbraucher Initiative e.v.*” (Tüketici İnsiyatifi Derneği - Almanya) adlı grup tarafından 1993 yılında tekstil/giyecek konusunda “ülkenin yeni giyeceklere ihtiyacı var” başlığı altında yayınlanan broşürde verilen mesajlardan birkaçı aşağıda özetlenmektedir :

- * *Tekstil ürünleri sağlığa zararlı çeşitli maddeler içermektedir.*
- * *Tekstil üretimi de çevreyi kirletmektedir. Tonlarca kimyasal madde ve ağır metal içeren boyarmaddeler, üretim atıkları olarak düzenli depolama yerlerini doldurmakta, nehirlerle ve denizlere atılmaktadır.*
- * *Lacivert veya siyah bir T-Shirt, % 8-10 boyarmaddeden oluşmaktadır. Ciltteki alerji veya kaşıntı, azo boyarmaddelerinden kaynaklanıyor olabilir. Bunların bazılarının kanserojen olduğu da ispatlanmış bulunmaktadır.*
- * *Pamuklular, kırılmaya karşı ve ütü tutmaları için yirmi yıldan beri kanserojen formaldehid ile muamele edilmektedirler.*

Broşürde yer alan istekler :

- * Ekotekstil işaretlemesi, standardlaştırılmış ve bağlayıcı ölçütlere göre gerçekleştirilmelidir.
- * Ürünün içerdiği zararlı olabilecek tüm maddeler deklare edilmelidir.

- * Alerji oluşturan ve kanserojen kimyasal maddeler, optik beyazlatıcılar ve formaldehid yasaklanmalı ya da en azından etiket üzerinde belirtilmelidir.
- * Tekstil kimyasalları gelecekte ancak Sağlık Bakanlığı veya Çevre Bakanlığı izni ile kullanılabilir.

Bu ve buna benzer tüketici gruplarının ısrarlı lobi faaliyetleri ve politik baskıları sonucunda, 1994 yılında belirli aralamin içeren azoboyar maddelerle işlenmiş tekstil ürünlerinin Avrupa'ya ithali yasaklanmıştır.

B - Medya ve Tüketici Dergileri

Çevre kirliliği ve çevre koruma konuları yetmişli yıllardan itibaren medyada yer almaya başlamıştır. Konuların önceliklerinin (atom enerjisi, orman ölümleri, sera etkisi, zehirli atıklar,vb.) değişmesine rağmen 80'li ve 90'lı yıllarda medyanın çevre konularına ilgisi gittikçe artarak sürmüştür. Gazetelerde, dergilerde ve elektronik medyada çevre konularının yeri sağlamlaşmış ve çevre korumaya ağırlık veren tüketici dergileri yayınlanmaya başlamıştır. Bu tür yayınlara örnekler aşağıdadır :

Almanya - ÖKO-TEST ve STIFTUNG WARENTEST

ÖKO-TEST dergisi devletten, endüstriden ve büyük yayınevlerinden “bağımsız”, şahısların ortak oldukları bir dergidir.

Belçika - Test-Aankoop Magazine

Genel tüketim ürünlerinin deney sonuçlarını yayınlamakta olup, çevresel kriterler de dikkate alınmakta, ancak sadece çevresel kriterler karşılaştırmalar için temel ilke olarak ele alınmamaktadır.

Danimarka - Råd & Resultater

Milli Tüketici Teşkilatı'nca hazırlanan bu dergide düzenli periyotlarla, çevresel etkilerin değerlendirilmeye alındığı, karşılaştırmalı deney sonuçlarını yayınlamaktadır.

Fransa - Que Choisir?

Union Federale des Consommateurs tüketici haklarının korunması için çalışan başlıca iki Fransız örgütünden biri tarafından aylık olarak 1961'den beri yayınlanmaktadır.

Hollanda - Green Consumer

Son yıllarda, devletin de desteği ile tüketici kuruluşları karşılaştırmalı ürün deneylerinde çevresel konuları da değerlendirmelere almaktadırlar. Hollanda Tüketici Birliği'nce aylık olarak yayınlanan dergide günlük kullanım malzemelerinin çevresel açıdan değerlendirilmesine özel önem gösterilmektedir.

C - Özel Enstitüler, Standardlar, Eko Etiketler

Medya, tüketici dergileri ve tüketici inisiyatiflerinin gündeme getirdiği konularda belirli bir kamuoyu oluşması sonucu uluslararası ticareti sınırlayıcı engeller ortaya çıkabilmektedir. Esas olarak sürdürülebilir kalkınma kavramını ve buna bağlı olarak kuşaklararası eşitliği ilke olarak benimsemiş bu tüketicilerin çevreyi kirletmeyen ürünleri tanıyabilmesi için resmi ve özel kuruluşlar tarafından çeşitli eko-etiketlemeler geliştirilmekte, buna bağlı olarak çevresel sınırlamalar oluşturulmaktadır.

Özellikle, oluşan kamuoyu düzeyinin kamu otorilerince önlem alınmasına yetmediği durumlarda **Eko Enstitüler** benzeri özel kurumlar devreye girebilmektedirler.

Bu konularda sağlanan her gelişme, kamuoyuna duyurularak halk bilgilendirilmekte; üretim, insan ve çevre ekolojisine önem veren üreticilerin ürünlerinin satın alınması istenmektedir. Bu şekilde, tüketici, özellikle tekstil ve konfeksiyon ürünlerinde belli kalite ve eko-tekstil markaları ve işaretleri ile ekolojik açıdan tüketiciyi bilgilendiren etiketleri taşıyan ürünlere yönlendirilmektedir.

Eko etiketler, tüketicilere satın alınan ürünlerin zehirli maddeler içermediğini veya bu kimyasalların belirtilen limitleri aşmadığını, sonuç olarak sağlığa ve çevreye zararlı olmadıklarını belirtmektedir.

Sektörel Örnekler : Deri ve Tekstil Sanayi

Dünya ticaretinde Türkiye'yi de yakından ilgilendiren yoğun rekabet alanlarından birisini deri ticareti oluşturmaktadır. Tekstil ile birlikte deri ihracatı Avrupa ve Amerika pazarlarında yoğun engellerle karşılaşmıştır. Deri konusu daha önceki kısımlarda bahsedildiği üzere AB tarafından odaklanan alanlardan birisidir. Bu nedenle AB ortamında deri sektörümüze uygulanmak istenen çevre koruma kaynaklı engellemeler ve bu engelleme karşısında deri sanayimizin girişimlerini incelemek diğer sektörlerle örnek teşkil etmesi açısından ilginçtir.

Kumaş ve giyim eşyalarında çevre koruma açısından dünyada ortak bir kontrol sisteminin oluşturulması amacı ile 1991 yılında Eko-Teks Konsorsiyum kurulmuştur. Bağımsız bir kuruluş olan bu konsorsiyum ekoloji konusunda aynı kriterleri esas alan resmi bir etiketleme ve belgeleme sistemini oluşturmayı hedeflemiştir.

Bu sistem içerisinde Eko-teks 101 standardı, bebek giyimi dışındaki Eko-teks ürünlerinin sağlaması istenen özel şartları belirlemektedir. Eko-teks 115 standardı ise üretim girdilerinin özelliklerini belirlemektedir. Almanya'ya özgü buna benzer bir yaklaşım da **Yeşil Nokta** uygulamasıdır.

Çeşitli Avrupa ülkelerinde mevcut bu tür eko etiketlerin bir listesi Tablo 4.1'de verilmiştir.

Tablo 4.1 - Avrupa Eko-Etiketleri Listesi

İSİM	ÜLKE	Ürün Türleri
Green DOT	Almanya	Ambalaj
Neckermann Umweltpräikat	Almanya	Çeşitli kategoriler
SG (Schadstoffgeprüft-Zeichen)	Almanya	Deri, Tekstil, Kağıt, Ağaç, Mantar Plastikler, Tutkallar
Stiftung Warentest	Almanya	Ev aletleri, yiyecek, tekstil ve oyuncaklar
Blaue Engel	Almanya	Fotokopi makinaları; Buzdolapları (CFC'siz); Lityumlu piller; Geri kazanılmış kağıt ve karton; Az gürültülü inşaat makinaları; Biyolojik olarak parçalanabilen yağlayıcılar; Kurşunsuz diş dolguları
Greenline	Almanya	Halı
Empfohlen vom IBR Label	Almanya	Halı, mobilya, izolasyon malzemeleri, ağaç ürünleri
FairWertung Label	Almanya	İkinci El Giyim Eşyaları
Toxproof/Ecoproof Label	Almanya	Özellikle pamuklu tekstil
Wollsiegel	Almanya	Özellikle pamuklu tekstil
Arbeitskreis Naturtextil	Almanya	Teksti (organik)
Ecotex Label	Almanya	Tekstil
Öko-Tex Label	Almanya	Tekstil
Future Collection and hautfreundlich-schadstoffgeprüft	Almanya	Tekstil
Hautfreundlich, weil schadstoffgeprüft	Almanya	Tekstil
It's One World	Almanya	Tekstil
M.S.T. - M.U.T.	Almanya	Tekstil Ürünleri
Umweltbewu-t Einkaufen	Almanya	Tüketim ürünleri (Deterjan, ayakkabı, elektrikli aletler türü)
OTTO Umweltbaum (Eco Tree)	Almanya	Tüketim ürünleri (Enerji ve su tasarrufu)
WWF Panda	Almanya	Tüketim ürünleri (yiyecek, ayakkabı, kitap,...)
ECO-LABEL	Danimarka	Çeşitli
Milieukeur (Ecolabel)	Hollanda	Çeşitli ürünler
ISC Control Label	Hollanda	Et - İnsan tüketimi için üretilen hayvanların yaşam koşulları
CPE's Voliere Eieren	Hollanda	Tavuk, Yumurta ve Yumurta ürünleri
Eloff Stromsna Label	İsveç	Beyaz Eşya
KRAV	İsveç	Yiyecek - İnsan tüketimi için üretilen hayvanların yaşam koşulları ve organik üretim
Falcon Label	İsveç	Genellikle kimyasallardan üretilmiş teknolojik ürünler, tekstil, insan taşımacılığı
SWAN (Nordic Ecolabel)	İsveç , Norveç, Finlandiya, İzlanda	Çeşitli kategoriler
GuT	Avrupa	Halı

D) Firmalar Arası Sınırlamalar

Teknik düzenleme ya da engellerle ilgili belki de en önemli sorun, dünya ekonomisi ve ticaretinin 1980'li yıllardan sonra içine hızla girdiği yeni yapı ve buna bağlı uygulamalardan kaynaklanmaktadır.

Dünya ticareti giderek daha fazla oranda, **firmalar** bazında gerçekleşmekte, başka bir deyişle merkezi hükümetlerin katkısı ve etkisi giderek azalmaktadır.

Kalite, güvenlik, sağlık gibi konuların yanısıra özellikle çevre konusunda firmaların giderek daha yüksek oranda “sınır” koyucu olarak davrandıkları dikkati çekmektedir.

4.2 Uluslararası Kalite ve Çevre Yönetim Sistemleri ve Standardlar

Uluslararası Standardlar Örgütü (ISO), İsviçre'nin Cenevre şehrinde 1947 yılında tüm dünyada geçerli standartları hazırlamak ve uluslararası düzeyde uyumu sağlamak amacıyla kurulmuştur. Üyesi olan 97 ülke, aynı zamanda dünya endüstrisinin % 95 ini temsil etmektedir (ISO Bulletin 1996). Kuruluşun görevi, mal ve hizmet değişimini kolaylaştırmak, insanların entellektüel, bilimsel, teknolojik ve ekonomik alanlarda işbirliğini geliştirmektir.

ISO, 1987 yılında Kalite Standardları Serisi ISO 9000'i yayınlamıştır. 1993 yılında ise uluslararası çevre yönetim standartlarını hazırlamak üzere, 50 farklı ülkenin temsilcilerinden oluşan 207 sayılı teknik komiteyi kurdu. Bu komite tarafından geliştirilen ISO 14000 Çevre Yönetim Standardları, esas olarak, ISO 9000 kalite yönetim serisinin dayandığı ilkeleri benimsemektedir.

ISO 14000'in hazırlanmasıyla ilgili temeller 3-14 Haziran 1992 tarihlerinde Rio'da yapılan dünya zirvesinde alınan kararlara ve Rio Sözleşmesi'nde yer alan 27 prensibe dayanmaktadır. İlk standard 1996 yılı Eylül ayında ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi olarak resmen yayınlanmıştır.

ISO 9000 ve ISO 14000 standartlarının içerdiği maddeler göz önüne alındığında, bu standartlar yapısal anlamda neredeyse birbirinin aynı olduğu halde, metodolojileri ve sistem

uygulamaları açısından önemli farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Buna rağmen uygulamada her iki standard arasında yoğun bir karşılıklı sinerjik etkileşim söz konusu olmaktadır.

ISO tarafından hazırlanan diğer standartlarda olduğu gibi, ISO 9000 ve ISO 14000 standartlarının da uygulanması “görünüşte” zorunlu değildir. Örneğin ISO 14000 serisinin, çevre yönetimi, denetimi, performansın değerlendirilmesi, etiketleme ve yaşam döngüsü değerlendirmesi alanlarında “gönüllülüğü” esas aldığı vurgulanmaktadır. Ancak, yakın bir gelecekte, bu tür belgelerin özellikle ihracat yapan kuruluşlardan talep edilecek “yeşil pasaport” niteliğine dönüşeceği öngörülmektedir. Bu nedenle, uluslararası piyasalara hitap eden kuruluşların üretim ve çevre açısından çok önemli olan ISO 9000 ve ISO 14000 belgelerini almaları yararlı olacaktır.

4.3 Çevre Yönetiminde Gönüllülük Esaslı Düzenlemeler

4.3.1 Devletle Taahhüt Protokolleri (Covenants)

Devletler kamu düzeni için gerekli yasal düzenlemeleri çok değişik konularda hazırlanan kanun, tüzük ve yönetmelik gibi yasal mevzuat ile sağlamaktadır. Herhangi bir kamu uygulaması gündeme geldiğinde, o konu ile ilgili tüm yasal mevzuat birlikte değerlendirilmek durumundadır. Her ne kadar yürürlükteki yasal mevzuatın birbiri ile aykırılıklarının olmaması gerekir ise de, bazı özel durumlarda mevzuatta aykırılıkların, çelişkilerin ve de yetersizliklerin bulunması mümkündür. Özellikle, son yirmi yıl içinde toplumların artan çevre duyarlılığı sonucunda hazırlanmış olan konuya-özel teknik çevre tüzük ve yönetmelikleri gelişen teknolojinin gereksinimlerine ve de kamunun beklentilerine cevap vermekte yetersiz kalmaktadır. Böyle durumlarda her konuda mevzuat koordinasyonunun yapılması gerekmektedir. Bu tür durumlar, çok zaman tükettiği ve politik sürtüşmelere yol açtığı için, hem toplum bireylerini, hem de iş kesimlerini rahatsız edebilmektedir.

Son on yıl içinde gelişmiş ülkelerin devletleri, mevzuata daha da işlerlik kazandırmak amacıyla, sanayicilerle sektör bazında ve özellikle çevre koruma konularına ilişkin olarak “**Taahhüt Protokolleri**” (Covenants) yapmaktadırlar. “Sanayinin Gönüllü Taahhütü” olarak da adlandırılan bu protokollerin uygulamada, devlet kuruluşları tarafından hazırlanan tüzük ve yönetmeliklerden daha etkili olarak çalıştığı görülmektedir. Bu tür taahhütlerin uygulaması açısından Hollanda en başarılı ülke olarak gösterilebilir.

Devletle yapılan taahhüt protokolleri sadece o devleti ve o ülke iş kesimlerini bağlayıcıdır. Örneğin, Hollanda Taahhüt Protokolleri, şirketleri çevre korumaya yatırım yapmaya zorlamaktadır. Bu bağlamda da, şirketler yaptıkları ek masrafları karşılayabilmek için ISO sertifikasyonu veya eko-etiket gibi konuları kullanarak dış ve özellikle iç pazarlarda kendilerine ticari avantaj yaratma yoluna gitmektedirler.

Bu tür taahhüt protokolleri, devlet ile iş kesiminin karşılıklı görüşmeleri sonucunda, belirli bir sanayi sektörünün, örneğin enerji ve su tüketimi, gaz emisyonları, sıvı ve katı atıkların azaltılması gibi genel konularda, çevresel etkilerinin belirlenmiş hedeflere doğru azaltılmasını amaçlamaktadır. Buna en belirgin örnek olarak A.B.D.'de EPA'nın 1988 yılında başlattığı, listelenmiş on yedi adet öncelikli tehlikeli kimyasalı içeren tehlikeli atıkların miktarının istek bazında 1992 yılında %33, 1995 yılında %50 oranında azaltılmasının hedeflendiği, **33/50 Programı** gösterilebilir.

Genel kapsamlı protokollerin yanısıra, sayıları az da olsa, örneğin Hollanda'daki Tropik Orman Kerestesinin kullanımının kısıtlanması, ambalaj ve uçucu organik kimyasallar için KWS 2000 Projesi Taahhütleri gibi, sanayi kesimini ilgilendiren “**Ürüne Yönelik Taahhüt Protokolleri**” de ortaya çıkmaktadır. Hollanda taahhüt kısıtlamaları, çevre duyarlılığına örnek oluşturmaları nedeniyle, diğer gelişmiş ülkelerde de büyük oranda benimsenmektedir. Çevre ile ilgili bu tür kısıtlamalar, özellikle gelişmiş ülkeler tarafından ithalat malları için tarife dışı teknik engel kaynağı olabilmektedir.

4.3.2 Sanayi Sektörlerinin Gönüllü Taahhütleri

Çevre sorunları gündeme geldiğinde, sorumlular arasında, önce genel anlamda “sanayiciler”, daha sonra “kimyasallar” ve dolaylı olarak da “Kimya Sanayii” en kirletici unsurlar olarak vurgulanmaktadır. Herhangi bir ülkede üretilen kimyasalların etkilerinin küresel düzeyde olabilmesi nedeniyle, kimya sanayi kuruluşları, kimya sanayiince üretilen ve kullanılan kimyasalların yönetiminin *insan sağlığı, teknik emniyet ve çevre koruma* konularında daha da geliştirilmesini sağlamak ve bu konularda ulaşılan başarıları topluma duyurmak amacıyla yönelik olarak, tüm dünyada bir gönüllü taahhüt uygulaması başlatmışlardır. “**Responsible Care**” (Üçlü Sorumluluk) adı altında 1984 yılında Kanada’da başlatılmış olan bu sektörel gönüllü taahhüt 1989’da Avrupa’da uygulamaya konulmuş olup, halen 42 ülkede başarı ile

sürdürölmektedir. Bu taahhüt, küresel düzeyde, *International Council of Chemical Associations (ICCA)* tarafından yürütölmektedir. Bu uygulamanın Avrupa düzeyindeki koordinasyonu, Türkiye Kimya Sanayicileri Derneğı'nin de üye olduğı, CEFIC (Avrupa Kimya Sanayii Federasyonları Konseyi) tarafından yapılmaktadır.

Üçlü Sorumluluk programı kimya sanayii tarafından belirlenmiş temel *ilkelerin* belirli *yönetim kuralları* (Codes) ile yürütölmesini içerir ve herbir kural altındaki ayrıntılı uygulamalar, kimya tesislerinde uygulanan etkin yönetim ilkelerinin yanısıra, toplumu ilgilendiren konulardaki belirli soruları dile getirmekte ve bir kendi kendini denetleme mekanizması oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler Çevre ve Ticaret kuruluşları tarafından da tanınan programın dünyadaki kimyasal madde üreten şirketler ve sanayi kuruluşlarınca uygulanması yaygınlaşmaktadır.

B Ö L Ü M

TÜRKİYE'NİN TARAF OLDUĞU ULUSLARARASI ÇEVRE DÜZENLEMELERİNDEN KAYNAKLANAN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

TÜRKİYE’NİN TARAF OLDUĞU ULUSLARARASI ÇEVRE DÜZENLEMELERİNDEN KAYNAKLANAN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Türkiye’nin de taraf olduğu, çevreye ilişkin küresel ve bölgesel ölçekli sözleşmeler, deklarasyonlar, protokollar, Türkiye’ye birtakım sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumluluklar, genellikle deklarasyonlardan kaynaklanan, ulusal hukukta düzenlemeler yapma yükümlülükleri olabileceği gibi, ikili veya çok taraflı sözleşme ve protokollerden kaynaklanan uluslararası hukuk kurallarına uyma ve bu kuralların gereklerini yerine getirme gibi yükümlülükler de olabilmektedir.

Türkiye’nin de imzaladığı uluslararası sözleşmeler, genellikle, bağlayıcı ve taraf ülkeler için yükümlülükler getiren hukuki düzenlemelerdir. Türkiye’nin taraf olduğu önemli küresel ve bölgesel çevre anlaşmalarının listesi Tablo 5.1’de verilmektedir.

Deklarasyonlar, eylem planları, programlar ve tavsiye kararları bağlayıcı olmayan hukuki düzenlemelerdir. Bu bölümde, Türkiye’nin çevre konusunda küresel ve bölgesel ölçekte taraf olduğu çevre hukuku düzenlemeleri, özellikle çok taraflı çevre sözleşmeleri ele alınacak ve Türkiye’ye etkileri değerlendirilecektir.

5.1 Küresel Düzeyde Yükümlülükler

Tablo 5.1’de verilen düzenlemeler arasında ticaret-çevre ilişkisi ve özellikle de endüstriyel üretim süreçleri açısından bugüne dek en önemli sonuçları doğuranlar Montreal Protokolü ve aynı protokolün *Londra ve Kopenhag ekleri* ile *Basel Sözleşmesi* olmuştur.

Sınırlar ötesi hava kirliliği ile ilgili 1979 Cenevre Sözleşmesi bağlayıcı sınırlamalar getirmesine karşın, bu sözleşmeyi, Avrupa’da, SO₂, NO_x’lar ve VOC’lara (uçucu organik bileşikler) ilişkin bölgesel bağlayıcı anlaşmalar izlemiştir. Bu çerçevede sözleşmeyi imzalamış olan Türkiye’nin de gelecekte tarife dışı engel olarak karşısına çıkabilecek bu sınırlamalardan etkilenmesi kaçınılmaz görülmektedir.

Türkiye açısından çok önemli olacak bir diğer uluslararası düzenleme *İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesidir*. Bağlayıcı olmamasına ve henüz yürürlüğe girmemiş olmasına karşın,

çok yakında bağlayıcı protokollerle izlenmesi beklenen İklim Değişikliği Sözleşmesi'nin sonuçları da Türkiye için ileride karşılaşılabileceği tarife dışı engeller açısından önem taşıyacaktır.

Zararlı kimyasallarla ilgili olarak Türkiye'nin imzaladığı uluslararası bir düzenleme henüz mevcut değildir. Ancak, ticaretinin büyük bir kısmını gerçekleştirdiği Avrupa Birliği'nde gelişen, örneğin biyosidler ve diğer zararlı kimyasallarla ilgili standartlar ve kısıtlamaların gelecekte uluslararası düzenlemelere dönüşmesi ve tarife dışı engel olarak Türkiye'nin karşısına çıkması beklenebilir.

Denizlerin gemiler tarafından kirletilmesinin önlenmesine ve flora ve faunanın korunmasına ilişkin olarak Türkiye'nin imzalamış olduğu küresel sözleşmelerin sanayi için tarife dışı teknik engel oluşturmaları olasılığı yukarıda sözü edilen düzenlemelere kıyasla daha düşüktür.

Türkiye'nin taraf olduğu, sanayi açısından önem taşıyan uluslararası çevre düzenlemelerinden kaynaklanan yükümlülükleri aşağıda ele alınacaktır. Tarife dışı ticaret engelleri doğurma potansiyelleri daha düşük olan düzenlemelere ise daha sonra kısaca değinilecektir.

Tablo 5.1 - TÜRKİYE’İN TARAF OLDUĞU KÜRESEL VE BÖLGESEL ÇEVRE ANLAŞMALARI

A - HAVA KALİTESİNİN KORUNMASI	KAPSAM	Türkiye’nin Taahhüt Tarihi
Uzun Menzilli Sınurlarötesi Hava Kirliliği Sözleşmesi (Genevre, 1979) Avrupa Hava Kirléticilerinin Uzun Menzilli Aktarmalarının İzlenmesi ve Değerlendirilmesi için İşbirliği Programının (EMEP) Uzun Vadeli Finansmanına Dair, 1979 Uzun Menzilli Sınurlarötesi Hava Kirlenmesi Sözleşmesi Protokolü	Hava Kirléticilerin uzun menzilli taşınması da dahil olmak üzere, hava kirliliğinin ve bunun etkilerinin dencim altına alınmasını, başta SO2 olmak üzere tüm kirléticilerin yayınının izlenmesi, değerlendirilmesi ve azaltılması için işbirliği yaplmasını amaçlayan, ancak bağlayıcı olmayan bir çevre sözleşmedir. EMEP’in finansmanı için yapılacak zorunlu ve gönüllü katkıları düzenlenmektedir. Her ülkenin zorunlu katkı oranları belirlenmiştir. Türkiye’nin finansmana katkı payı %0.60 olarak saptanmıştır.	Türkiye bu sözleşmeyi 28.4. 1982 tarih ve 2667 sayılı yasa ile onaylamış ve, sözleşme, 23.3.1983 tarih ve 17996 sayılı Resmi Gazetede yayınlamıştır. Bu Konvansiyona Avrupa da çok sayıda bölgesel bağlayıcı Protokol eklenmiştir. 23.7.1985 tarih ve 18820 sayılı Resmi Gazete’de yayınlamıştır.
Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi (1985) ve Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü (1987)	Ozon tabakasını inceltici maddelerin (OTİM) emisyonlarının sınırlanması, bu amaçla tüketimlerinin denetlenmesi amaçlanmaktadır. OTİM’lerin taraf olmayan ülkelerden ithalatı yasaklanmakta, depolama, geri kazanma ve inha teknolojileri-nin geliştirilmesi, bu maddelere alternatifler bulunması ve geliştirmekte olan ülkele-re OTİM’lerle ilgili alternatif ürün ve teknolojilerin aktarılması doğrultusunda her türlü önlemin alınması için düzenlemeler yapılmıştır. OTİM’ler listesine yalnızca GFC’ler ve Halon’lar alınmıştır.	Türkiye tarafından bu sözleşme ve eki Montreal Protokolü, 6.6.1990 tarihli yasa ile onanarak, 8.9.1990 tarih ve 20629 sayılı Resmi Gazete’de yayınlamıştır.
Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Londra Değişikliği (1992) Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Kopenhag Değişikliği (1994)	Üretimlerin de kısıtlanması kararlaştırılmış, OTİM listesi genişletilmiş, üretim ve tüketimde gidilecek kademeli kısıtlama programları hızlandırılmıştır. OTİM listesi genişletilmiş, üretim ve tüketimde gidilecek kademeli kısıtlama programları hızlandırılmıştır.	27.9.1994 tarih ve 4042 sayılı yasa ile onaylanmış ve 28.12.1994 tarihli Resmi Gazete’de yayınlamıştır. 16.6.1994’te onaylayan ülkeler açısından yürürlüğe girmiş olup, söz konusu değişiklik Türkiye tarafından da onaylanarak 29.9.1995 tarih ve 22419 sayılı Resmi Gazete’de yayınlamıştır.
İklim Değişikliği Üzerine Birleşmiş Milletler Çevre Sözleşmesi	Sözleşmenin amacı sera gazlarının emisyonlarının kısıtlanması, sera gazı rezervuarlarının korunması ve geliştirilmesi ve iklim değişikliğine etki yapan diğer insan faaliyetlerinin sınırlandırılması yoluyla omanların korunması ve çölleşme ile mücadele edilmesidir. Mevcut teknolojide enerji etkinliğinin artırılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının ve enerjiyi etkin kullanan yeni çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi ve transferi, bu konularda işbirliği yapılması, araştırmaların teşvik edilmesi ve fonlar yaratılması ile ilgili hükümler bulunmaktadır. ÇED uygulamalarının ciddi ve yaygın kullanımı gerekecektir.	Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan çevre sözleşme, 1992 Rio Çevre Zirvesi’nde imzaya açılmıştır. Türkiye henüz bu çevre anlaşmayı imzalamamıştır. Ancak konu hükümet ve parlamentonun önündedir.

Tablo 5.1 - TÜRKİYE'NİN TARAF OLDUĞU KÜRESEL VE BÖLGESEL ÇEVRE ANLAŞMALARI (devam)

B - SU KALİTESİNİN KORUNMASI	KAPSAM	Türkiye'nin Taahhüt Tarihi
Denizlerin Gemiler tarafından Kirlenmesinin Önlenmesine Ait Uluslararası Sözleşme (MARPOL-1973) ve Sözleşme'ye İlişkin Protokol (1978)	Anaıcı, zararlı maddelerin veya birleşiminde bu zararlı maddeleri iltiva eden sıvıların, sözleşme hükümlerine aykırı hareket edilerek denize boşaltımı neticesinde, deniz çevresinin kirlenmesini önlemektir. Bu sözleşme ve ekleminin hükümlerine karşı olan aykırılıklar, sözleşmeye taraf olan devletlerin yasama yetkisi dahilinde yasaklanacaktır ve bu sebeple, o tarafın mevzuatına bu konuda hükümler konacaktır. Denize boşaltımı sakıncalı olan petrollerin, zehirli sıvı maddelerin ve diğer sıvı maddelerin listeleri sözleşmenin eklelerinde ayrıntılı olarak verilmiştir.	Bu sözleşme, 3.5.1990 tarih ve 90/442 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanarak, 24.6.1990 tarih ve 20558 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. MARPOL Sözleşmesinin Kasım 1973 tarihinde Londra'da imzalanmasından sonra, Sözleşmeye 1978 tarihli Protokol eklenmiştir.
Akdenizin Kirlenmeye Karşı Korunmasına Ait Sözleşme (Barselona, 1976) Akdeniz'in Gemilerden ve Uçaklardan Vaki Olan Boşaltma Sonucunda Kirlenmeden Korunmasına ait Protokol Fevkâlade Hallerde Akdeniz'in Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Yapılacak Mücadele ve İşbirliğine ait Protokol Akdeniz'in Karakökenli Kaynaklardan Kirlenmeye Karşı Korunması Protokolü Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol Akdeniz Havzasında Çevre Koruma Alanında Avrupa-Akdeniz İşbirliğine İlişkin Şart (1990)	Sözleşmeye göre, taraflar, tek tek veya birlikte, Akdeniz Bölgesi'nde deniz çevresinin korunmasını ve daha iyi duruma getirilmesini sağlamak üzere, kirlilikten korunma, kirliliği hafifletme ve kirlilikle mücadele için gerekli bütün tedbirleri almakla yükümlüdürler. Barselona Sözleşmesi ne ek olarak ayrıntılı protokollerle bir adet Şart düzenlenmiş ve yürürlüğe girmiştir. Soldaki sihiru sıralanan protokollerin konulan sözleşmenin kapsamı hakkında fikir vermektedir. Sözleşme ve protokoller kapsamında, sürekli denetlenen, eğitim, ortak yönergeler, standartlar ve kriterler oluşturulması, yasal düzenlemelerin uyumlaştırılması, bilimsel ve teknik işbirliği ile sorumluluk ve tazminat gibi konular da ele alınmaktadır. İlgili protokollerin eklelerinde Akdeniz'e çeşitli kaynaklardan boşaltılması ya da dışarı yasaklanan, sınırlandırılan ve yazılı izne tabi kılınan maddeler, madde grupları ve türleri listeler halinde verilmiştir. Yetkili makamlarca verilecek izin belgelerinin düzenlenmesinde gözüntüne alınması gereken kriterler de protokol eklelerinde sıralanmıştır.	UNEP önderliğinde hazırlanarak, çok sayıda Akdeniz ülkesi tarafından 1976 yılında Barselona'da imzalanan sözleşme, Türkiye tarafından 31.10.1980 tarih ve 2328 sayılı Kanun'la onaylanmıştır. Sözleşme ve ilk iki protokolü, 7.12.1980 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından onaylanarak, 12.6.1981 tarih ve 17368 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. <i>Akdeniz'in İkinci On Yılı Cenevra Beyannamesi (13.9.1985; Cenevra)</i> ile Sözleşme kapsamında yapılan işbirliği ve Akdeniz Eylem Planı gözden geçirilmiştir. Üçüncü protokol 18.3.1987 tarih ve 19404 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Atmosfer yoluyla taşınan kirliliğe ilişkin olan Ek-IV, 23.3.1995 tarih ve 22236 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Özel koruma alanlarına ilişkin dördüncü protokol ise 23.10.1988 tarih ve 19968 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi (Bükreş, 1992) Karadeniz Deniz Çevresinin Karakökenli Kaynaklardan Kirlenmeye Karşı Korunmasına Dair Protokol Karadeniz Deniz Çevresinin Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesine Karşı Acil Durumlarda Yapılacak İşbirliğine Dair Protokol Karadeniz Deniz Çevresinin Boşaltmalar Nedeni ile Kirlenmesinin Önlenmesine İlişkin Protokol	Sözleşme ve protokoller uyarınca, taraflar, Karadeniz'in deniz çevresinin korunması amacıyla zararlı maddelerin, kara kökenli kaynakların, gemilerin, boşaltmaların, kıta sahanlığı üzerindeki faaliyetlerin ve sınırarötesi taşınımındaki tehlikeli atıkların yolaçtığı ya da atmosferden ve atmosfer yoluyla taşınımından kaynaklanan kirliliğin önlenmesi, mevcut kirliliğin azaltılması ve meydana gelen kirliliğin kontrolü için koşullara göre tek tek veya birlikte sözleşme hükümlerine ve uluslararası hukuka uygun her türlü tedbir alacaklardır. Sözleşme ve protokoller kapsamındaki acil durumlarda ve genel olarak yapılacak bilimsel ve teknik işbirliği konularıyla tarafların görev ve sorumluluklarına ilişkin düzenlemeler de bulunmaktadır. Karadeniz'e çeşitli kaynaklardan boşaltılması ya da dışarı yasaklanan, sınırlandırılan ve yazılı izne tabi kılınan maddelerin listeleri sözleşme ve protokollerin eklelerinde verilmiştir.	Karadeniz'de deniz çevresinin korunması amacı ile, bu denize kıyısı olan 6 devlet (Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya Federasyonu, Türkiye ve Ukrayna) tarafından 21 Nisan 1992 tarihinde, Sözleşme ve eki olan üç Protokol imzalanmıştır. Türkiye açısından, sözleşme ve protokollar, 6. 3. 1994 tarih ve 21869 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Tablo 5.1 - TÜRKİYE'NİN TARAF OLDUĞU KÜRESEL VE BÖLGESEL ÇEVRE ANLAŞMALARİ (devam)

KAPSAM		Türkiye'nin Taahhüt Tarihli
C - ATIKLARIN YÖNETİMİ		
Tehlikeli Atıkların Sınırlarötesi Taşınımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin BASEL Sözleşmesi	Atıklar konusundaki uluslararası temel sözleşmedir. 1989 tarihli sözleşme, 5 Mayıs 1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Tehlikeli atıkların üretiminin azaltılması, taşınımının sınırlanması, bertarafının üretildikleri kaynağa en kısa mesafede ve çevreye zarar vermeyecek şekilde yapılması, ithal edecek tarafın önceden yazılı izni alınmadan (prior informed consent) yapılan 'yasadsız' trafiğin cezalandırılması amaçlanmıştır. Paketleme, etiketleme ve taşıma düzenlemeleri getirmiştir.	Türkiye, 28.12.1993 tarih ve 3957 sayılı Yasa ile Sözleşmeye katılmayı uygun bulmuş ve Bakanlar Kurulu'nca onaylanarak, 15.5.1994 tarih ve 21955 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır
D - TEHLİKELİ VE ZARARLI ÜRÜNLERİN YÖNETİMİ	Zararlı atıklar dışında pestisidler ve kimyasallar dahil, zararlı ve tehlikeli olabilecek ürünlerin uluslararası düzeyde yönetimi için, henüz bir bağlayıcı düzenleme bulunmamaktadır. Ancak bağlayıcı olmayan çok sayıda düzenleme, ürünlerin tesçilli, sınıflandırılması, paketlenmesi, etiketlenmesi, ilanları, uluslararası ticareti ve taşınımı, dağıtıcı lisansları konularında düzenlemeler getirmektedir.	1985 ve 1989 FAO- Pestisidlerin Üretimi ve Dağıtım Kodu 1987 ve 1989 UNEP Uluslararası Ticarete Kimyasallar Bilgi Değişimi Londra İlkeleri 1990 ILO Kimyasalların İşyerinde Kullanılma Güvenliği Sözleşmesi 1991 Bamako Sözleşmesi, atıklar dışında da bazı zararlı ve tehlikeli maddelerin Afrika ya ithalini yasaklamıştır.
E - FLORA VE FAUNA'NIN KORUNMASI		
Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öne Önem Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (RAMSAR, 1971)	Sözleşme, sözleşmede tanımlanan sulak alanların ve ekolojik olarak bu sulak alanlara bağımlı olan su kuşlarının listelenmesini ve korunmasını amaçlamaktadır. Sulak alanların ekolojik karakterlerinin teknolojik gelişme, kirlenme veya insan müdahalesi sonucu değişmesinin önlenmesi için düzenlemeler geliştirilmiştir.	Türkiye Sözleşmeyi 28.12.1993 tarih ve 3958 sayılı yasa ile uygun bularak onaylamış ve 17.5.1994 tarih ve 21937 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES, 1973)	Sözleşmenin I,II,III nolu eklerinde, ticaretten etkilenen ve nesli tükenme tehlikesi ile karşı karşıya olan, soylu tükenebilecek olan türler listelenmiş ve bu türlerin ticaretine ilişkin sınırlamalar ve yasaklamalar getirilmiştir.	Türkiye bu Sözleşmeyi ancak 1996 yılında kabul etmiştir. Sözleşme 20 Haziran 1996 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (Rio, 1992)	Sözleşmenin amacı biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımı, biyolojik çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesidir. Sözleşme aynı zamanda genetik malzemeler ve ürünlerin kullanımından doğan yararların uygun paylaşımı, biyoteknolojinin gelişmesi ve uygulamaları, eğitim, izleme ve denetimler, çevresel etki değerlendirmesi, teknolojiye erişim ve teknoloji transferi ve bu doğrultularda işbirliği yapılarak fonlar yaratılması ile ilgili hükümler de içermektedir.	1992 yılında Rio'da imzaya açılan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesini Türkiye 1997 yılında onaylamıştır.
Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme (Paris, 1972)	Taraflar toprakları üzerindeki doğal ve kültürel miras kapsamına giren varlıkları belirlemek, korumak ve teşhir etmekle yükümlüdürler. Bu amaçla eğitim ve işbirliği önerilmekte, uluslararası bir fon sağlanmaktadır..	14.2.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (Bern, 1979)	Sözleşmenin amacı nesli tükenmekte olan türlere önem vererek, yabani flora ve fauna ile bunların yaşama ortamlarının korunması için bölgesel işbirliğini geliştirmektedir.	20.2.1984 tarih ve 18318 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

5.1.1 Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü ve Ekleri

Montreal Protokolü'nda gelişmekte olan ülkeler için ilerideki uluslararası uygulamalara örnek oluşturabilecek “*Madde 5(1)*” ülkesi tanımı yapılmıştır. Ozon Tabakasını İnceltici Maddeler (OTİM) için yıllık tüketimi 300 g/kişi değerinin altında olan ülkelere protokolün 5. maddesinin 1. Paragrafı ile farklı bir statü tanınmış, özel koruyucu düzenlemeler ve fonlar öngörülmüş, kısıtlama programlarının bu ülkelere farklı uygulanması benimsenmiştir. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu gelişmekte olan Madde 5(1) ülkeleri için benimsenen kısıtlama programlarının son durumu Tablo 5.2'de verilmektedir.

Tablo 5.2 Montreal Protokolü'nün Madde 5(1) Ülkelerine Uygulanacak İndirim Programlarının Kopenhag Değişiklikleri Sonrasındaki Durumu

Maddeler	Baz Değerleri	İndirimler
Ek A. Grup I, CFC'ler	1995-97 ortalama üretim ve tüketim değerleri	* 1 Temmuz 1999-baz değerinde dondurulacak (+ %10 ek) * 1 Ocak 2005 - % 50 ind. (+ % 10 ek) * 1 Ocak 2007 - % 85 ind. (+%10 ek) * 1 Ocak 2010 - % 100 ind. (+ %15 ek)
Ek. A Grup II Halon'lar	1995-97 ortalama üretim ve tüketim değerleri	* 1 Ocak 2002 - baz değerinde dondurulacak (+ % 10 ek) * 1 Ocak 2005 - % 50 ind. (+%10 ek) * 1 Ocak 2010 - % 100 ind. (+ %15 ek)
Ek B. Grup I Diğer tümüyle halojenlenmiş CFC'ler	1998-2000 ortalama üretim ve tüketim değerleri	* 1 Ocak 2003 - % 20 ind. (+ % 10 ek) * 1 Ocak 2007 - % 85 ind. (+%10 ek) * 1 Ocak 2010 - % 100 ind. (+ %15 ek)
Ek B. Grup II CCl ₄	1998-2000 ortalama üretim ve tüketim değerleri	* 1 Ocak 2005 - % 85 ind. (+%10 ek) * 1 Ocak 2010 - % 100 ind. (+ %15 ek)
Ek B. Grup III Metil kloroform	1998-2000 ortalama üretim ve tüketim değerleri	* 1 Ocak 2003-baz değerinde dondurulacak (+ %10 ek) * 1 Ocak 2005 - % 30 ind. (+ % 10 ek) * 1 Ocak 2010 - % 70 ind. (+%10 ek) * 1 Ocak 2015 - % 100 ind. (+ %15 ek)
Ek C. Grup I HCFC'ler	2015 tüketimi	* 1 Ocak 2016-baz değerinde dondurulacak * 1 Ocak 2040 - % 100 ind. (+ % 10 ek)
Ek C. Grup II HBFC'ler		* 1 Ocak 1996-% 100 ind. (zorunlu ihtiyaçlar için istisnalar olabilir)
Ek E Metil Bromür	1995-98 ortalama üretim ve tüketim değerleri (karantina için ve fumigant olarak kullanılan miktarlar hariç)	* 1 Ocak 2002 - baz değ. dondurulacak (+ % 10 ek)

Protokol ve ekleri, yalnızca Madde 5(1) ülkelerinin temel yerli ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacına yönelik olmak koşuluyla, dondurma ve indirimlerde baz değerin %10'u kadar, sıfırlama tarihinde ise %15'i kadar ek üretime izin vermektedir. Sıfırlama tarihinde zorunlu ihtiyaçlar -tıbbi ve savunma amaçlı olanlar gibi- için de istisna yapılabilecektir.

Tablo 5.2'de görülebileceği gibi Hidrobromoflorokarbonların (HBFC) üretim ve tüketimlerinin, geçtiğimiz 1 Ocak 1996 tarihinde sıfırlanmış olması gerekmektedir. Metil bromürün, karantina için ve fumigant olarak kullanılan miktarları kısıtlama dışında bırakılarak, üretim ve tüketiminin 2002 yılında 1995-1998 ortalama değerlerinde dondurulması benimsenmiştir. Montreal Protokolü ve ekleri ile kontrol edilen diğer maddeler ise 2010-2015 yıllarında tümüyle sıfırlanmış olacaktır.

Bu süre zarfında, Madde 5(1) ülkelerinden hiçbirinin Tablo 5.2'deki Ek A'da sıralanan kontrol altındaki maddelere ait hesaplanmış tüketim seviyesinin yılda 0.3 kg/kişi değerini, Ek B'de sıralanan kontrol altındaki maddelere ait hesaplanmış tüketim seviyesinin ise yılda 0.2 kg/kişi değerini aşmaması gerekmektedir.

Montreal Protokolü ile kontrol altına alınan maddeleri içeren ürünlerin listesi Tablo 5.3'te verilmiştir.

**Tablo 5.3. Montreal Protokolü'ndeki Kontrol Altındaki Maddelerin
Son Kullanım Alanları**

1. SOĞUTUCU ÜRETİMİ :

Ev ve ticari nitelikli soğutucu ve klima/ısı pompası sistemleri. Buzdolapları; Dondurucular; Nem alıcılar; Su soğutucuları; Buz ve dondurma makinaları; Klima (mobil/merkezi) ve ısı pompası sistemleri
(Bu başlık altındakiler için ev tipi veya ticari nitelikli ayrımı yapılacaktır.)

2. AEROSOL ÜRETİMİ (Tıbbi amaçlar için kullanılanlar hariç) :

İnsektisit aerosoller; Silikon aerosoller; Deodorantlar; Oda, saç ve oto spreyleri; Sprey boyalar, mobilya bakım ürünleri, temizlik ürünleri, pas sökücüler, starterler; Aerosol saç bakım ürünleri; Traş köpükleri ve jelleri

3. YANGIN SÖNDÜRME :

Sabit ve elde taşınabilen yangın söndürme sistemlerindeki kullanım

4. KÖPÜK (SÜNGER) ÜRETİMİ :

Sert poliüretan köpükler (Yalıtım panelleri, Soğutucu yalıtımı); Boru izolasyon maddeleri üretimi; Esnek sünger üretimi; İntegral skin

5. ÇÖZÜCÜ OLARAK KULLANIM :

Metal temizleme; Elektronik temizleme; Tekstil temizleme

6. LABORATUAR EKİPMANI VE ANALİTİK EKİPMAN

Montreal Protokolü ve ekleri Türkiye için çok zorlayıcı olmamıştır. Kontrol altındaki maddeler yerine, Türkiye, ozon tabakasına zarar vermeyen alternatifleri ithal etmek durumunda kalmaktadır. Kimyasallar arasında fiyat farkı olmasına ve teknolojik açıdan bazı zorluklarla karşılaşılmasına rağmen, bu olumsuzluklar, ülke içinde ve dışındaki rekabet halindeki diğer firmalarca da benzer düzeyde yaşandığından, ticareti engelleme doğrultusunda önemli bir sakınca doğurmamıştır. Oysa, aynı süreç Hindistan gibi, kontrol altına alınması kararlaştırılan ozon tabakasını inceltici maddelerin ciddi ölçüde üretimini yapan bazı ülkelerde çok farklı yaşanmıştır. Tükettiğinden daha fazla CFC-113 ve karbon tetraklorür üretmekte olan, metil kloroform üretimi de tüketimine denk olan Hindistan, bir anlamda, çevre kaynaklı tarife dışı engellerle karşılaşmıştır. Montreal fonundan aktarılan kredilerle, karşılaşılan kaybın dengelenmesine çalışılmaktadır.

5.1.2 Tehlikeli Atıkların Sınırlarötesi Taşınımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesi

Basel Sözleşmesi'nde 'tehlikeli atık' olarak tanımlanan maddeler Tablo 5.4'te sıralanan özelliklerden herhangi birine sahip olmaları kaydıyla sözleşmedeki tablolarda belirtilen kategorilerden herhangi birine dahil olan atıklardır. Bu tanıma uymasalar da, ihracatçı, ithalatçı veya transit taraflardan birinin kendi mevzuatına göre tehlikeli olarak tanımladığı atıklar da 'tehlikeli atık' kapsamında ele alınır. Evlerden toplanan atıklar ile evsel atıkların yakılmasından kaynaklanan atıklardan sınırlarötesi taşıma konu olanlar 'diğer atıklar' olarak ta-

nımlanmıştır, ancak Basel Sözleşmesi, tehlikeli atıklar ve diğer atıklar için aynı düzenlemeleri ve sınırlamaları getirmektedir. Mevcut diğer uluslararası düzenlemelerin kapsamına giren radyoaktif atıklar ile tankerlerin olağan operasyonlarından kaynaklanan atıklar Basel Sözleşmesi'nin kapsamı dışında tutulmuştur.

Türkiye, Basel Sözleşmesi'nin getirdiği, atıkların çevreyle uyumlu yönetimi koşullarını sağlamakla yükümlü olduğundan sözleşmede belirtilen atık türlerinin söz konusu olduğu tüm sanayi dallarının bu sözleşmeden etkilenmeleri beklenmektedir.

Basel Sözleşmesinde tanımlanan atık türleri, Türkiye Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği'nde de aynen benimsenmiştir. Türkiye, tehlikeli atık yönetimini bu yönetmelikle gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Ancak bazı konularda yorumlara ve açıklamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle de atık hammaddeye dayalı endüstriler söz konusu olduğunda bu ihtiyaç belirginleşmektedir. Haddehaneler, atık plastik işleyen ve atık kağıda dayanan endüstriler bu konuda verilebilecek önemli örneklerdendir. Türkiye'nin bu gibi durumlar için, kendi endüstrisini baltalamayacak, daha gerçekçi, ayrıntılı ve açık tanımlamalara gitmesi gerekecektir.

Türkiye'nin önünde, ayrıca, Basel Sözleşmesi'nden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirebilmek için atık yönetim sistemini her anlamda geliştirme sorumluluğu bulunmaktadır. Atık yönetiminden, atıkların toplanması, nakli, bertarafı ve bertaraf alanlarının daha sonraki bakımından oluşan sürecin tüm aşamalarıyla yürütülmesi, izlenmesi ve denetlenmesi anlaşılmalıdır. Türkiye, bu doğrultuda teknolojik olanaklarını, altyapı ve destek sistemlerini, iç hukuk düzenlemelerini ve idari yapısını geliştirmek durumundadır. Başarı için bu alanların tümünde ve eşanlı çabalar gerekmektedir.

Tablo 5.4. ATIKLARI TEHLİKELİ YAPAN ÖZELLİKLER LİSTESİ*

UN Tasnifi	Kod	Özellik
1	H1	Patlayıcı
3	H3	Parlayıcı Sıvı
4.1	H4.1	Parlayıcı Katılar
4.2	H4.2	Kendiliğinden Tutuşabilen
4.3	H4.3	Suyla temas halinde parlayıcı gazlar bırakan
5.1	H5.1	Oksitleyici (yakıcı)
5.2	H5.2	Organik Peroksitler
6.1	H6.1	Toksik (Akut)
6.2	H6.2	Enfeksiyöz maddeler
8	H8	Korozif maddeler
9	H10	Su veya havayla temasta Toksik Gaz Oluşturan
9	H11	Toksik (gecikmiş veya kronik)
9	H12	Ekotoksik
9	H13	Bertaraf edilmelerinden sonra tehlikeli madde oluşturan

**Basel Protokolü eklerinden alınmıştır.*

Basel Sözleşmesi ile kontrol edilmesi istenen maddeler listesi, çevre kaynaklı tarife dışı ticaret engelleri açısından, Basel Sözleşmesi'nin kapsamı dışında da büyük önem taşımaktadır. İnsan sağlığına ve çevreye zararlı oldukları için (örneğin tekstil ürünlerinde belirli konsantrasyon sınırlarının üzerinde bulunduklarında) tarife dışı ticaret engellerine konu olan kimyasallar, büyük oranda, bu liste tarafından kapsamaktadır. Gelişmekte olan eğilimler kapsamında, tarife dışı ticaret engellerine konu olabileceğinin işaretleri bulunduğu bilinen, halojenli organik bileşikler, fenoller ve ağır metaller buna örnek olarak gösterilebilir.

Basel Sözleşmesi'ni izleyen toplantılarda çeşitli konularda, sık sık, uluslararası düzeyde ek bağlayıcı metinlerin oluşturulması istekleri gündeme getirilmiştir. Bu öneriler, mevcut düzenlemelerle örtüşen metinlerin ortaya çıkmaması için çok dikkatli ve temkinli yaklaşımlarla ele alınagelmıştır. Ancak, dördüncü toplantının metinlerinde ek olarak sıralanan bir grup kimyasal ile ilgili olarak ortaya çıkan sınırlama talepleri, çok yakın bir gelecekte, 2000 yı-

lindan önce, uluslararası bağlayıcı bir düzenlemeye dönüşme potansiyelini ciddi olarak taşımaktadır. Denetlenmesi istenen bu kimyasallar Kalıcı Organik Kirleticiler (Persistent Organic Pollutants, POP) olarak adlandırılmaktadır.. Halen Basel Sözleşmesi ile örtüşmeyecek bir metnin hazırlanmasına çalışılmaktadır. Tablo 5.5’de adları belirtilen, sınırlandırılması önerilen, 18 tane POP kimyasalları söz konusu oldukları sanayi dalları için önümüzdeki yıllarda tarife dışı teknik engellere konu olma potansiyelini taşımaktadırlar.

Tablo 5.5 POP- KALICI ORGANİK KİRLETİCİLER LİSTESİ (UN-ECE Protokolü)

Aldrin	Klordan (Chlordane)	Klordekon (Chlordecone)
DDT (DDD ve DDE)	Dieldrin	Dioksinler (PCDD’ler)
Furanlar (PCDF’ler)	Endrin	Heptaklor
Hekzaklorobenzen	Hekzabromobifenil	Mireks (Mirex)
PAH’lar	PCB’ler	Toksafen (Toxaphane)
Lindan (Lindane)	Pentaklorofenol	Kısa zincirli klorlu parafinler

5.1.3 Uzun Menzilli Sınırlarötesi Hava Kirlenmesi ile ilgili Cenevre Sözleşmesi

Yukarıda da belirtildiği gibi Cenevre Sözleşmesi bağlayıcı sınırlamalar getirmemiş, yalnızca bir çerçeve oluşturmuştur. Ancak bu sözleşmeyi, Avrupa’da, kükürtlü bileşikler (özellikle SO₂), azotoksitler (NO_x’lar) ve uçucu organik bileşiklere (VOC’lar) ilişkin bölgesel bağlayıcı düzenlemeler izlemiştir. **Kükürt bileşikleriyle ilgili 1985 Protokolü** ile taraflar, emisyonlarını 1993 yılına kadar, 1980 seviyesinin %30’u kadar azaltmayı kabul etmişlerdir. **Azot Oksitlerle ilgili 1988 Protokolü** ile taraflar, ulusal emisyonlarını 31 Aralık 1994 tarihine kadar, 1987 yılı seviyesinin üstüne çıkarmama konusunda görüş birliğine varmışlardır. 1988 Protokolü kurşunsuz yakıtlarla ilgili ve sabit kaynaklardan ve motorlu araçlardan kaynaklanan azot oksit emisyonlarının kontrol teknolojilerinin geliştirilmesi ile ilgili hükümler taşımaktadır. **Uçucu Organik Bileşikler (VOC’lar)** ile ilgili olarak 18 Kasım 1991 tarihinde başka bir protokol imzalanmıştır.

Türkiye çerçeve sözleşmeyi imzalamış olduğu ve ticaretinin önemli bir kısmını Avrupa ülkeleri ile gerçekleştirdiği için, çerçeve sözleşmenin uzantısı olan SO₂, NO_x’lar ve VOC’la-

rın yayınımları ile ilgili AB düzenlemelerini yakından incelemeli ve tarife dışı engel olarak karşısına çıkma ihtimallerine karşı hazırlıklı olmalıdır. Bu konularda Avrupa düzenlemelerine uymayı hedeflemek, hem karşılaşabileceği olası tarife dışı engelleri bertaraf etmek, hem de kendi hava kalitesini korumak ve çevre sorunlarını hafifletmek açılarından, Türkiye için en doğru ve yararlı seçim olacaktır.

5.1.4 İklim Değişikliği Üzerine Birleşmiş Milletler Çerçeve Sözleşmesi

Montreal Protokolü ile kontrol edilmeyen sera gazlarının -esas olarak CO₂, CH₄ ve N₂O- emisyonlarının kısıtlanması, sera gazı yutak (sink) ve rezervuarlarının korunması ve insanlar tarafından yaratılan iklim değişikliğinin önlenmesini hedefleyen sözleşme henüz bağlayıcı bir çevre hukuku düzenlemesi değildir. Ancak, bu konudaki gelişmeler, ozon tabakası ile ilgili bağlayıcı olmayan çerçeve sözleşmenin kısa bir süre içinde bağlayıcı bir protokol ve ekleriyle izlenmesi durumunda olduğu gibi, önümüzdeki günlerde hızla bağlayıcı düzenlemelerin imzalanacağını göstermektedir. 1992 yılında imzaya açılan çerçeve sözleşme, 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye bugüne kadar 169 ülke ile Avrupa Topluluğu taraf olmuştur. Sözleşmenin amacına ulaşabilmesi için gerekli yükümlülükleri üstlenecek ülkeleri belirleyen Ek-1 ve Ek-2 listelerindeki ülkelerin, CO₂ emisyonlarını 2000 yılında, 1990 yılı emisyon seviyelerine indirmeleri öngörülmüştür. Amaçları kısaca Tablo 5.1'de verilen sözleşme ile ilgili olarak Aralık 1997'de Japonya'da gerçekleştirilen Kyoto toplantısında (3. Taraflar Konferansı), iklim değişikliği ile ilgili bağlayıcı olacak protokolün metni taraflar arasında oldukça tartışmalı geçen oturumlarla şekillendirilmeye çalışılmıştır.

Çerçeve sözleşmede esas olarak CO₂, CH₄ ve N₂O'dan oluşacağı düşünülen sera gazları listesine, Kyoto'da, Hidroflorokarbonlar (HFC'ler), Perflorokarbonlar (PFC'ler) ve SF₆ da katılmış ve 2000 yılı sonrası sera gazı emisyon düzeylerinin indirilmesini öngören, hukuken bağlayıcı nitelikte belirli hedef ve takvimleri içeren taslak protokole son şekli verilmiştir. Protokol metninde Ek-1'de listelenen tüm taraflar 2005 yılına kadar bu protokol hükümleri doğrultusunda açıkça kanıtlanabilir gelişme katetmiş olmakla, 2008 ile 2012 yılları arasındaki taahhüt döneminde ise, tek tek veya ortaklaşa olarak, 1990 yılı seviyelerine kıyasla en azından %5 indirim sağlamayı hedeflemekle yükümlü olacaklardır. HFC'ler, PFC'ler ve SF₆ için baz olarak 1995 yılı emisyon seviyeleri alınabilecektir. Gelişmiş ve Ek-1'e dahil ülke-

ler, ayrıca, gelişme yolundaki taraf ülkelere teknolojik ve mali destek sağlayacaklardır. Aralarında Türkiye'nin bulunmadığı otuzüç ülke, 2008 ile 2012 yılları arasındaki dönemde antropojenik CO₂ eşdeğeri olarak hesaplanacak emisyon seviyelerini 1990 seviyelerine oranla %5 ile %8 arasında değişen oranlarda indirme, üç ülke de 1990 seviyelerinde dondurma konusunda taahhütte bulunmuşlardır. Norveç, Avustralya ve İzlanda ise, sırasıyla %1, %8 ve %10 oranlarındaki artışları kararlara geçirmeyi başarmışlardır.

Kaynaklardan sera gazı emisyonları ve bu emisyonların yutaklar (rezervuarlar) tarafından tutulan miktarları, emisyon değerlerinin hesaplanmasında birlikte gözönüne alınacaktır. Bir başka deyişle, ormanlar, göller ve killi topraklar gibi yutaklar tarafından emilen sera gazı miktarları emisyon değerlerinden düşülebilecektir.

Kyoto Protokolü metninde, getirilen yükümlülöklere uyulması için pazar araçlarının kullanılacağı açıkça vurgulanmaktadır. Protokol, emisyon ticaretine izin vermektedir. Emisyon ticareti ile ilgili ilkeler, usuller ve kurallar, taraflar konferansında tanımlanacaktır.

İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve bu konuda imzalanacak bağlayıcı protokollerden enerji, taşımacılık/ulaşım, endüstri ve tarım sektörlerinin tümü etkilenecektir. Ormancılık ve atık yönetimi alanlarının da etkilenmesi kaçınılmazdır. Enerji ihtiyacının %90'ını fosil yakıtlardan sağlamakta olan Türkiye'de, özellikle enerji sektörü için ve çimento sanayii gibi enerji tüketimi yoğun olan ve dolayısıyla da **CO₂ emisyonları fazla olan endüstriler açısından, bu düzenlemeler çok ciddi sonuçlar doğuracaktır.** İlgili sektörlerde somut kısıtlamaların, teknolojik önlemlerin, ÇED uygulamalarının, ölçme, izleme, veri kayıt (envanter) ve bilgi yönetimi (information management) gereksinimlerinin artması ve ekonomik önlemlerin yaygınlaşması beklenmelidir.

Türkiye, çerçeve sözleşmeye henüz taraf olmamıştır. Diğer OECD ülkeleriyle birlikte gelişmiş ölkeler arasında yer aldığı Ek-1 ve Ek-2 listelerinden çıkmaya çalışmaktadır. CO₂ emisyonlarını indirmekte ve gelişme yolundaki ölkelere mali ve teknolojik yardımda bulunmakta zorlanacağı açıktır. Ancak sözleşmenin dışında kalması da mümkün değildir.

Bu sözleşme ve ilgili protokollara uyum sağlayabilmek için Türkiye, hızla çok ciddi bir hazırlık yapmak zorundadır. Şeffaf ve doğrulanabilir tarzda rapor edilebilecek şekilde, emis-

yonların ve yutakların bilinmesi, politikaların oluşturulabilmesi ve uygun taahhhütlerde bulunulabilmesi açısından en öncelikli hedefler olmalıdır. Tehlikeli atıklarla ilgili olarak Basel Sözleşmesi'nde olduğu gibi, sera gazı emisyonları ile ilgili olarak da, imzalanacak metinlerin getireceği kısıtlama programlarına uyabilmek ve bu konuda etkin bir çevre yönetimi uygulayabilmek için, ilgili alanlarda teknolojik olanakların, altyapı ve destek sistemlerinin, iç hukuk düzenlemelerinin ve idari yapının geliştirilmesi gerekecektir.

5.1.5 Denizlerin Kirletilmesinin Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme

Denizlerin Gemiler Tarafından Kirletilmesinin Önlenmesine Ait Uluslararası Sözleşme (MARPOL, 1973), su kirliliği ile ilgili Türkiye'nin taraf olduğu tek küresel sözleşmedir. Kapsamı kısaca Tablo 5.1'de belirtilen sözleşme ile 1978 protokolü ve ekleri gemilerden kaynaklanan deniz kirliliğinin önlenmesine ilişkin çok kapsamlı ve ayrıntılı düzenlemeler getirmiştir. Ürüne yönelik tarife dışı teknik engeller açısından bu sözleşmenin çok önemli olması beklenmese de, Türkiye, sözleşme hükümlerini uygulamakla yükümlüdür. Sözleşme metninde, Ek I ve özellikle de Ek II'nin eklentilerinde (örneğin, Ek I-Eklenti I; Ek II- Eklenti I, II ve III) denizlere boşaltılması sakıncalı olan petroller, zehirli ve diğer sıvı maddeler ayrıntılı bir şekilde listelenmiştir.

5.1.6 Flora ve Faunanın Korunmasına İlişkin Küresel Düzenlemeler

Flora ve faunanın korunmasına dair Türkiye'nin imzaladığı dört tane önemli uluslararası düzenleme bulunmaktadır. Bunlar, *Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme* (RAMSAR, 1971), *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme* (Paris, 1972), *Nesli Tükenmekte Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme* (CITES, 1973) ve 1992 *Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi*'dir. Kapsamları kısaca Tablo 5.1'de verilmiş olan bu düzenlemelerin ortak ana amacı doğal kaynakların kullanımını sınırlamaktır. Bu sözleşmelerin umulmadık tarife dışı engeller yaratma olasılıkları daha düşüktür. Ancak, Türkiye'nin bu sözleşmelerden kaynaklanan açık yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda, bu sözleşmeler de tarife dışı engeller doğurabilecek hükümler içermektedir. Örneğin, korunması gereken sulak alanlar listesine alınmış bölgelerin yakınlarında, bu bölgelere ve buralarda yaşayan su kuşlarına zarar verebilecek tesisler kurulmamalı, bu gibi bölgelerin yakın-

larında kurulacak tesisler için ÇED raporları düzgün bir şekilde hazırlanmalı, kültürel kaynaklar korunmalı, nesli tükenmekte olan yabani hayvan ve bitki türlerinin sözleşme hükümlerine aykırı olacak şekilde doğrudan ticareti ve tüketilmesi engellenmelidir. Bir başka deyişle, imzalanan sözleşmelerin kapsamına giren bölgelerin, ekosistemlerin ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını engelleyecek her türlü sınai ve ticari faaliyetten kaçınılmalı, tesisler kurulurken yer seçimine özen gösterilmelidir.

5.2 Bölgesel Düzeyde

Türkiye'nin taraf olduğu bölgesel çevre hukuku düzenlemeleri, *Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunmasına Ait Sözleşme* (Barselona, 1976), *Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi* (Bükreş, 1992) ve Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesidir (Bern, 1979). Bunlardan sonuncusu flora ve faunanın korunmasına ilişkin küresel düzeyde taraf olunan düzenlemelere bölgesel düzeyde daha da fazla işlerlik kazandırılmasını amaçlamaktadır. Flora ve fauna ile ilgili küresel düzenlemeler gibi bu sözleşmenin de tarife dışı teknik engeller açısından öneminin sınırlı olması beklenmektedir.

Akdeniz'in ve Karadeniz'in kirlenmeye karşı korunmasına ilişkin bölgesel düzenlemeler tarife dışı teknik engeller açısından daha fazla önem taşımaktadır. Kapsamları ana hatları ile Tablo 5.1'de verilen söz konusu sözleşme ve protokoller, sürekli denetim yükümlülükleri getirmenin yanı sıra, sorumluluk ve tazminat konularında hükümler de içermektedirler. Bu bağlamda, her iki sözleşmeye de eklenmiş olan, sırasıyla, Akdeniz'in ve Karadeniz'in kara kökenli kaynaklardan kirlenmeye karşı korunmasına ilişkin protokoller özellikle önem taşımaktadır. Bu protokollerin eklerinde ayrıntılı olarak sıralanmış olan denize boşaltılması yasaklanan, sınırlandırılan ve yazılı izin belgesine bağlanan maddelerin listeleri verilmektedir. Sözleşmelerin kapsamlarına giren kıyılarda bulunan ya da dolaylı olarak emisyonları ve deşarjları bu denizlere ulaşan tesisler, gerek çevreyi korumak, gerekse söz konusu protokollerden kaynaklanabilecek olası tarife dışı engellerle karşılaşmamak için protokol hükümlerini uygulamak durumundadırlar.

5.3 Avrupa Birliği (AB) Düzeyinde Yükümlülükler

Türkiye'nin ticaretinin % 50'den fazlası Avrupa Birliği'ne üye ülkelerle gerçekleşmektedir. Türkiye Avrupa Birliği ile, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren Gümrük Birliği uygulamasını

başlatmıştır. Dolayısı ile, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ticari ilişkilerinde olası tarife dışı teknik engellerin değerlendirilmesi açısından, AB'nin çevre politikaları, mevzuatı ve uluslararası anlaşmaları, Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir.

Türkiye bir yandan AB' de uygulanan çevre hukuku düzenlemelerini takip ederken, diğer yandan, Gümrük Birliği süreci ile başlayan taahhütlerine uygun düzenlemeleri yerine getirmek durumundadır. Rapor'un 3.2.1 ve 3.2.2 bölümlerinde, AB'deki çevre hukuku düzenlemeleri hakkında bilgi verilmiştir. Raporun bu bölümünde, kısaca AB'nin çevre politikaları, çevreye yaklaşımı özetlenecek, daha sonra da, gümrük birliği sürecinin, çevreye ilişkin düzenlemelerine değinilecektir.

5.3.1 Genel AB Çevre Politikaları ve Hukuki Uygulamaları

AB'nin 1970'li yıllardaki çevre hukuku düzenlemeleri, daha çok, tehlikeli ve zararlı malların etiketlenmesi, su kaynaklarının korunması, su ve hava kirliliğinin, özellikle de enerji santrallerinden ve motorlu araçlardan kaynaklanan hava emisyonlarının kontrol edilmesi konularına ağırlık vermektedir. 1970-1980 yılları arasındaki düzenlemeler, genelde üye ülke vatandaşlarının çalışma ve yaşam şartlarının iyileştirilmesi üzerineydi. Bu nedenle, Çevre Mevzuatı, Antlaşmanın genel hükümleri arasında yer almıştır. 1987'ye dek, tüm topluluk çevre mevzuatı 100'üncü veya 225'inci maddeye ve gerektiğinde her ikisine birden dayanmıştır. Bu bağlamda, ilk Çevre Eylem Planı 1973 yılında kabul edilmiş ve mevzuattaki boşluklar Çevre Eylem Planları ile kapatılmaya çalışılmıştır.

1987 de kabul edilen "Tek Avrupa Senedi" (yasası), çevre konusunda üç hedef koyuyordu (Madde 130 R) :

- * *çevrenin korunması,*
- * *insan sağlığının korunması,*
- * *doğal kaynakların akılcı kullanımı*

Tek Sened'in çevre konusundaki düzenlemeleri ile, çevre konusundaki yetkinin sadece üyelerin ulusal hukukuna ait olması durumu, 1987 yılından itibaren sona ermiştir. Bunun

sonucu olarak yukardaki hedefler, hem ulusal hukukların, hem de Topluluk hukukunun yetki alanı içine girmiştir.

1993 yılı Kasım ayında yürürlüğe giren, 1992 Maastricht Antlaşması, AET Kurucu Antlaşması'nın adını değiştirerek, AT Kurucu Antlaşması haline dönüştürmüş, çevre politikası ile ilgili olarak, 130 R, 130 S ve 130 T maddelerini yeniden düzenleyerek, AB Hukukunda, 5. Çevre Eylem Planı'ndaki “**sürdürülebilirliğe doğru**” kavramını resmen kabul etmiştir. Daha sonra, 1997 Amsterdam Anlaşması, AB'nin gelecekteki gelişmesinin, sürdürülebilir gelişme ve çevrenin korunması ilkelerine dayanacağını kabul etmiştir. Buna göre, çevre, AB'nin bütün ekonomik ve sosyal politikalarına, özellikle de ticaret, sanayi, enerji, tarım, turizm ve ulaşım politikalarına ve kavramlarına entegre edilecektir. Bunun sonucu olarak, bazı şartlar altında, bazı üye ülkeler, AB çevre standartlarından daha sıkı standartları kendi ülkelerinde uygulamaya koyabileceklerdir.

AB Hukukunun, üye ülkelere standard ve uygulama getirme açısından 30 yıllık bir geçmişi vardır. AB Çevre Hukuku, tehlikeli kimyasalların ölçümü ve etiketlenmesi, biyoteknoloji araştırmaları ve ürünlerinin kontrolü, önemli endüstriyel kazaların kontrolü konularında, dünyaya da örnek olmuştur. 1987 yılından bu yana “**çevre**”, AB Sözleşmelerinde önemli bir yere sahiptir.

AB'nin çevreye ilişkin hukuki düzenlemelerinin önemli bir bölümü “Direktif” şeklindedir ve üye devletler tarafından uygulanması ve icbar edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle uygulama ve yaptırım üye devletlerin hukuklarına ve yönetimlerine bağlıdır. Bazı üye devletlerde, AB Standartlarını uygulayacak kurum, personel ve ekipman bulunmamaktadır. Bunun sonucu olarak, bugünlerde, AB çevre düzenlemelerinin üye ülkelerde uyum içinde uygulanmasına, bunu sağlayıcı yönetim ve denetim mekanizmalarına, yaptırımlara daha çok ağırlık verilmektedir. Bununla ilgili olarak, yasal düzenlemelerin hazırlanmasına sanayinin ve halkın katılımından, uygulamanın denetimi ve raporlanmasına, AB Çevre standartlarına uymayanlara yaptırım uygulanmasına kadar bir dizi önlem alınmaktadır.

5.3.2 Türkiye-AB Gümrük Birliği Kararı'nın Çevre'ye İlişkin Sonuçları

6 Mart 1995 tarihinde imzalanan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı, 1 Ocak 1996 tarih-

de yürürlüğe girmiştir. Bu bölümde, Ortaklık Konseyi Kararı'nın konumuz açısından önemli olan maddeleri aşağıda vurgulanmaktadır.

6 Mart 1995 tarih ve 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Karar Konuları

Ortaklık Konseyi Kararı'nın 5. ve 6. Maddeleri, taraflar arasında ithalatta ve ihracatta uygulanan miktar kısıtlamaları ve eş etkili tedbirler yürürlükten kaldırılmıştır. Kararın 7. Maddesi ile getirilen düzenlemede ise, 5. ve 6. Madde hükümlerinin, *insan, hayvan ve bitki sağlığının korunması...* gerekçeleriyle malların ithaline, ihracına veya transit geçişine getirilecek yasaklamalara veya kısıtlamalara engel teşkil etmeyeceği belirtilmektedir. Başka bir deyişle bu gerekçelerle yasaklama ve kısıtlama getirilebilecektir. Yine aynı madde hükmüne göre, *ancak bu kısıtlama ve yasaklamalar, keyfi bir ayırım vesilesi oluşturmayacak veya akit taraflar arasında ticareti gizli olarak kısıtlamak amacı ile kullanılmayacaktır.*

1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi kararının 8. Maddesi ile Türkiye aşağıdaki hususları taahhüt etmiştir:

- 1 - Bu kararın yürürlüğe giriş tarihinden itibaren 5 yıl içinde ticarete teknik engellerin kaldırılması konusundaki Topluluk araçlarını-* standardizasyon, ölçüm, kalibraj, kalite, akredite, test ve sertifikalandırma - *kendi iç yasal düzenlemelerine dahil edeceğini,*
- 2 - Bu araçların listesi ve bunların Türkiye tarafından uygulanma koşul ve kuralları, bu kararın yürürlüğe giriş tarihinden itibaren bir yıl içinde Ortaklık Konseyi kararıyla belirlenmesini.*

Aynı madde hükmüne göre, Türkiye, geçiş süreci içinde, Topluluk mevzuatına uygun belgelendirilmiş topluluk ürünlerinin ithalatını engellemeyecektir. Topluluk araçlarının Türk hukukuna uyarlanması kadar, Türkiye'nin sanayi ürünlerinde Topluluk Hukuku doğrultusundaki uygunluk değerlendirmeleri de kabul görmektedir.

Ortaklık Konseyi Kararının 9.Maddesi *“Bu karar hükümleri saklı kalmak kaydıyla, Türkiye, bir mal ile ilgili olarak ticarete teknik engellerin kaldırılması için gerekli topluluk araç veya araçları hükümlerini yürürlüğe koyduğu takdirde, Akit taraflar arasında bu malın ticareti söz konusu araçlarda belirtilen şartlara göre yapılır”* şeklinde bir düzenlemeyi getir-

miştir.

Ortaklık Konseyi kararının 11.maddesi ise; *“Türkiye’nin 9. Maddede belirtilen araçları uygulamaya koyması için gereken süre boyunca, Topluluk, sanayi ürünlerinin Topluluk düzenlemeleri ile uygunluğunu değerlendirmek için Türkiye’de uygulanan işlemleri, bu işlemlerin Toplulukta yürürlükte bulunan koşullara uygun olması kaydıyla ve motorlu araçlar sektöründe, üye devletlerin motorlu araçlarla, römorklarına ilişkin tip onayı mevzuatının yakınlaştırılması konulu 70/156/EEC sayılı ve 6 Şubat 1970 tarihli Konsey Direktifi ve bu Direktife en son 92/53/EEC sayılı 18 Ağustos 1992 tarihli Konsey direktifi ile getirilen değişikliklerin Türkiye’de uygulanması anlayışına dayalı biçimde, geçerli olarak kabul edilecektir”*. Buna göre, Türkiye tarafından, sanayi ürünleri ile ilgili standartların ve teknik mevzuatın (tıbbi ürünler ve kozmetikler dahil) AB Mevzuatına uyumu için önceliklerin belirlenmesi konusunda, yapılması gereken hazırlıklar 31.12.2000 tarihine kadar tamamlanacaktır.

Ortaklık Konseyi kararlarında yeralan ve Türkiye tarafından uyum sağlanması gerekli sektörler bazındaki mevzuat sayıları Tablo 5.6’da verilmiştir.

Ortaklık Konseyi Kararı’nın 8/4 maddesinde geçen **“Standardizasyon”** kavramı, ticarete teknik engellerin kaldırılması ile doğrudan ilgili bir kavramdır. AB, bir süredir, ulusal standartlar yerine, harmonize standartlar (European Norms-EN) oluşturmaya çalışmaktadır. Bu işlemleri hızlandırmak ve zorunlu hale getirmek amacı ile, güvenlik, sağlık, çevre ve tüketicinin korunması ile ilgili olarak, CE (Avrupa Normlarına Uygunluk) işaretini ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucu olarak, ulusal Eko-Etiketleri, **tek Eko-Etiket** haline getirme çalışmaları sürmektedir. Türkiye’de de CE işareti kullanımının yaygınlaştırılması için gerekli teknik ve yasal uygulamaların yapılması gereklidir.

Türkiye’nin bu karara göre uyum sağlaması gereken genel kurallar Tablo 5.6’da konu ve sayı olarak verilmiştir.

Tablo 5.6 - Türkiye'nin Ortaklık Konseyinin 1/95 sayılı Kararına göre uyum sağlanması gereken kural konuları ve sayıları

Konu	Mevzuat sayısı (adet) *
Motorlu Araçlar	47
Tarım ve Ormancılıkta kullanılan Traktörler	23
Yük kaldırıcılar	5
Ev aletleri	4
Gazlı ısı jeneratörleri	3
Şantiyeler ve ekipmanlar	10
Diğer makinalar	1
Basıncı kaplar	6
Ölçme aletleri	27
Elektrikli aletler	7
Tekstil	6
Gıda	69
Tıbbi ürünler	20
Sentetik gübreler	7
Tehlikeli Maddeler	20
Kozmetikler	7
Çevre Korunması	7
İletişim, telekomünikasyon	14
Ticarette teknik engellere ait genel kurallar	8
Eşyanın serbest dolaşımı - genel	2
İnşaat malzemeleri	2
Kişisel korunma ekipmanları	1
Oyuncaklar	1
Makinalar	1
Tütün	2
Enerji	1
Alkollü içkiler	6
Kültürel varlıklar	1
Sivil amaçlı patlayıcılar	1
Tıbbi ürünler	1
Uçaklar	1
Muhtelif	2
Toplam	313

* Directive, decision, v.b. gibi (değişiklikler ilave edilmemiştir).

Tablo 5.6'da belirtilen 313 adet mevzuat, halihazırda Türkiye'nin ihraç kalemlerinin çoğunluğunu oluşturan imalat sektörleri ile ilgilidir. Bu nedenle, teknik engellerle karşılaşılma olasılığının azaltılması için, Tablo 5.6'daki konularda mevzuat uyumu sağlama çalışmalarının hızlandırılması gerekmektedir.

4 Haziran 1997 tarih ve 2/97 Sayılı Ortaklık Konseyi Karar Konuları

1/97 sayılı Kararın 8. Maddesindeki uyulması gereken mevzuatla ilgili konu üzerinde, Or-

taklık Konseyi gecikmeyle toplanmış ve 4 Haziran 1997 tarihli 2/97 sayılı Kararı'nda yer alan önemli konular aşağıda özetlenmektedir :

- 1- Bu kararın eki olan Annex II, ticaretteki teknik engelleri kaldıracak Topluluk araçlarını listelemektedir.
- 2- Annex II'de belirtilen araçlar, Türkiye'nin kendi kurallarına, aşağıdaki şekilde uygulanacaktır.
 - a) EEC veya EC Tüzüğüne karşılık gelen bir kural iç kuralların bir parçası olacaktır.
 - b) EEC veya EC Yönergesine karşılık gelen bir kuralın uygulanması için seçilen metod veya yolda Türkiye serbesttir.
- 3- Bu karar 01 Ocak 1997 tarihinden itibaren yürürlüğe girecektir.

Örnek olarak, Annex II'de yer alan “çevre” ile doğrudan ya da dolaylı ilişkisi bulunan kuralların bazılarının listeleri ve Türkiye'nin uyum durumu Tablo 5.7, 5.8, 5.9 ve 5.10'da verilmiştir.

Türkiye AB Ortaklık Konseyi, Tavsiye Kararı'nda, ayrıca Türkiye'nin Avrupa Çevre Ajansı'na katılma imkanlarının incelenmesi gerektiğini de vurgulamaktadır.

Diğer Konular :

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne mevzuat açısından uyum sağlamak zorunda olmadığı, ancak ticari ilişkilerde uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan dolaylı yükümlülük taşıdığı, dış ticareti etkileme açısından ilgili diğer mevzuat konuları aşağıda verilmiştir :

- * Tehlikeli Atıklar -Basel Sözleşmesi kapsamındaki AB'nin 91/689/EEC, 94/904/EEC, 259/93/EEC, sayılı Direktifleri
- * Tehlikeli maddelerin taşınması, ADR, IMDG Code ve IATA/ICAO Tls
 - * - ADR Frame Directive 94/55/EC
 - * - Directive on Control
 - * - Directive on Safety Adviser
 - * - RID Frame Directive 96/49/EC
- * Kimyasal Silahsızlanma Sözleşmesi (Chemical Weapon Convention)
- * Önceden Bilgilendirilmiş Kabul (PIC - Prior Informed Consent) uygulaması

Tablo 5.7 - TÜRKİYE-AT Ortaklık Konseyi Karar 2/97 de yer alan “Çevre Koruma” başlığı altındaki kurallar

Direktif No ve Tarihi	Konusu	Açıklama	Türkiye'nin Durumu
73/716/EEC - 24 Kasım 1975 Konsey Direktifi	Bazı sıvı yakıtların Kükürt Oranı ile ilgili üye ülkelerin yasalarnın uyum sağlaması	Evlerin ısıtılması, mutfakta kullanımı ve dizel motorlar tarafından kullanılan yakıtta-ki kükürt miktarını sınırlamaktadır. Gemicilikte ve toplululuk içi seyreten taşıtların yakıt kullanımı bu direktif kapsamı dışındadır. 87/219/EEC ile değişiklik yapılan direktif, yakıttaki kükürt miktarını ağırlıkça % 0,3 olarak hedef almaktadır.	TS 30822, R.G.27 Şubat 1995, sayı 22215 Kükürt Miktarı % 0,3
85/210/EEC- 23 Mart 1985 Konsey Direktifi	Benzindeki kurşun oranı ile ilgili üye devletler mevzuatlarının uyum sağlaması	* Kurşunsuz benzindeki kurşun oranı 0,013 gr Kurşun/litre (gr/Pb/lt), * Kurşunlu benzindeki kurşun oranının 0,40 gr Pb/lt'den çok 0,15 gr Pb/lt'den az olamayacağı esasını getirmiştir	* Kurşunsuz benzin TS-EN 228, R.G. 27 Temmuz 1995, 22356, 0,013 gr/lt * Kurşunlu : Süper benzin 0,40 gr/lt normal benzin 0,15 gr/lt
93/12/EEC- 23 Mart 1993 Konsey Direktifi	Bazı sıvı yakıtların Kükürt Oranı ile ilgili üye ülkelerin yasalarnın uyum sağlaması	Bu direktif 75/716/EEC sayılı direktifi yürürlükte kaldırmaktadır. * 1 Ekim 1994'ten itibaren ağırlık olarak kükürt % 0,2 yi aşan yakıt yasaklanacak * 1 Ekim 1996'dan itibaren ağırlık olarak kükürt % 0,05'yi aşan yasaklanacak	TSE 3082-EN 590 R.G. 22215, 27 Şubat 1995 * 31/12/1996'ya kadar ağırlıkça % 0,7 * 1/1/1997-31/12/1998 % 0,5 * 1/1/1999'dan itibaren % 0,2 (TÜPRAŞ % 0,6-% 0,7 YAPABİLMEKTE-DİR)
80/51/EEC - 20 Aralık 1979	Sivil sübsonik jet uçaklarından kaynaklanan gürültü emisyonunun sınırlandırılması	Uçakların “gürültü belgesi” alması söz konusu. Daha sonra 83/206/EEC ile pervaneli sivil uçaklar için ayrıcalık getirilmiştir.	R.G.11 Aralık 1986 , 19308 sayılı “Gürültü Yönetmeliği” . gürültü sertifikası”
89/629/EEC - 4 Aralık 1989	Sübsonik jet uçakların gürültü kısıtlaması	Uçakların (kalkış kütlesi azami 34000 kg veya daha az koltuk sayısı veya 19 veya daha az koltuk sayısı olanlar hariç)	R.G.11 Aralık 1986 , 19308 sayılı / “Gürültü Yönetmeliği” “gürültü sertifikası”
85/339/EEC- 27 Haziran 1985	İnsanlar tarafından tüketilen sıvıların kapları	İnsanların tükettiği sıvıların kaplarının üretimini, pazarlanması, geri kazanımı, doldurulmasını düzenleyen direktif kullanılan kapların azaltılmasını amaçlamaktadır	R.G.14 Mart 1991, 20814 sayı “Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği” kısmen karşılanmakta
94/62/EC - 20 Aralık 1994	Ambalaj ve ambalaj atıkları	Topluluk bünyesinde ambalaj kullanımı ve ambalaj atıkları hakkında uyum sağlamak, ambalaj atıklarının geri kazanımını arttırmak amacını gütmektedir.	R.G.14 Mart 1991, 20814 sayı “Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği” kısmen karşılanmakta

Tablo 5.8 - TÜRKİYE-AT Ortaklık Konseyi Karar 2/97 de yer alan “Motorlu Araçlar” başlığı altındaki çevre ile ilgili kurallar

Direktif No ve Tarihi	Konusu	Açıklama	Türkiye'nin Durumu
70/157/EEC - 6 Şubat 1970 Konsey Direktifi	Motorlu araçların kabul edilebilir ses seviyeleri ve egzoz sistemleri	Bu direktif dokuz kere güncellenmiştir (92/97/EEC-10Kasım1992) AT'de değerler belirli araçlar için 74 dB(A) ile 80 dB(A) arasında değişmektedir.	R.G.11 Aralık 1986 , 19308 sayılı “Gürültü Yönetmeliği”.
70/220/EEC - 20 Mart 1970 Konsey Direktifi	Pozitif ateşlemeli araç motorlarından çıkan gazların yol açtığı hava kirliliğine karşı tedbir alınması	Bu direktif 11 defa güncellenmiştir (94/12/EEC-23 Mart 1994) Traktör ve toplu taşımacılık dışındaki araçların yanmamış hidrokarbon ve karbonmonoksit emisyonları için teknik standartlar hazırlanmıştır.	TS 4236 ve TS 5648 ile egzoz emisyonlarına sınırlama, Otomotiv Sanayicileri ile Çevre Bakanlığı “Çevre uyum deklarasyonu”
72/306/EEC- 2 Ağustos 1972 Konsey Direktifi	Dizel motorlu araçların egzoz gazlarının yol açtığı emisyonların kontrolü	Demiryolu araçları, tarım traktörleri, makinalar ve kamu işi yapan taşıtlar kapsam dışında olan bu direktifte, EEC tipi onay mekanizmaları verilmektedir. 89/491/EEC ile ek yapılarak maksimum sülfür miktarı % 0,3'e düşürülmüştür	TS 3082-EN R.G. 27 Şubat 1995, sayı 22215 * 1.01.1997'ye kadar % 0,07 * 1.01.1999'a kadar % 0,05
78/1015/EEC - 23 Kasım 1978	Motosikletlerin kabul edilebilir ses düzeyleri ve egzoz sistemleri	87/256/EEC ve 89/235/EEC ile ek yapılan direktif, motosikletlerdeki ses sınırlarını ve egzoz sistemlerini düzenlemektedir.	R.G.11 Aralık 1986 , 19308 sayılı “Gürültü Yönetmeliği”.
88/77/EEC - 13 Aralık 1987	Dizel motorlu araçların motorlarının yol açtığı emisyonların kontrolü	Direktifle EEC tip onayı için gerekli düzenlemeler ve CO, HC ve NOx emisyonları için sınırlar getirilmekte. 91/542/EEC ek ile kirlетici maddelere sınır değeri getirilmekte.	TS 10623 - Ocak 1993 “ Hava kalitesi - Dizel motorlardan kaynaklanan kirlетici emisyon ” (91/542/EEC'nin tercümesi)

Tablo 5.9 - TÜRKİYE-AT Ortaklık Konseyi Karar 2/97 de yer alan “Motorlu Araçlar” başlığı altındaki çevre ile ilgili kurallar

Direktif No ve Tarihi	Konusu	Açıklama	Türkiye'nin Durumu
77/537/EEC - 28 Haziran 1977	Tarım ve Ormancılıkta kullanılan tekerlekli dizel traktörlerin kirlетici emisyonlarına karşı tedbir alınması	Bu tür dizel motorlardan çıkan kirlетici emisyonlara tedbir getirmeyi amaçlayan direktifin kapsamı, 82/890/EEC ile, maksimum tasarım hızı 6-25 km/saat'ten 6-30 km/saat'e çıkartılarak, değişikliğe uğramıştır.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı “ Araçların İmal, Taahhüt ve Montajı hakkındaki Yönetmelik”

Tablo 5.10 - TÜRKİYE-AT Ortaklık Konseyi Karar 2/97 de yer alan “Şantiyeler ve Ekipmanlar” başlığı altındaki çevre ile ilgili kurallar

Direktif No ve Tarihi	Konusu	Açıklama	Türkiye'nin Durumu
79/113/EEC - 19 Aralık 1978 Konsey Direktifi	Şantiye yeri ve ekipmanlarının gürültü emisyonlarının belirlenmesi	Tarım ve ormancılıkta kullanılan traktörleri kapsam dışı tutan direktif, birincil amacı insan ve yük taşımak olmayan makine, inşaat v.b. şantiyeleri kapsamaktadır. 81/105/EEC ve 85/405/EEC ile ek alan direktif, operatörün pozisyonuna göre de gürültü sınırları vermektedir.	R.G.11 Aralık 1986 , 19308 sayılı “Gürültü Yönetmeliği” .
84/533/EEC - 17 Eylül 1984	Hava kompresörlerinin müsaade edilebilir güçte bağlı maksimum gürültü seviyesi	İnşaat işyerlerinde ve şantiyelerde kullanılan kompresörlerin güçlerine bağlı AET-tip inceleme belgesi düzenlenmesini getiren direktif maksimum güçte bağlı olarak, gürültü sınırları ön görmektedir.	R.G.11 Aralık 1986 , 19308 sayılı “Gürültü Yönetmeliği”
84/534/EEC - 17 Eylül 1984	Kule vinçlerinin müsaade edilebilir maksimum ses güç düzeyi	Endüstriyel amaçla ve inşaat alanlarında kullanılan kule vinçlerinin güçte bağlı gürültü düzeyine maksimum sınır değerler getirmektedir. Ayrıca AET-tip belgesi düzenlenecektir. Direktif 87/403/EEC ile değişikliğe uğrayarak operatör pozisyonunda havadaki müsaade edilebilir gürültü seviyesini tekrar düzenlemiştir.	R.G.11 Aralık 1986 , 19308 sayılı “Gürültü Yönetmeliği”
84/535/EEC - 17 Eylül 1984	Kaynak jeneratörlerine müsaade edilebilir maksimum ses güç düzeyi	Kaynak jeneratörlerinin gürültü düzeylerini gösteren EEC tip inceleme belgesi getirmektedir.	R.G.11 Aralık 1986 , 19308 sayılı “Gürültü Yönetmeliği”
84/536/EEC - 17 Eylül 1984	Güç jeneratörlerine müsaade edilebilir ses güç seviyesi	Güç jeneratörlerine ses gücüne bağlı olarak EEC Tip inceleme öngörmekte.	R.G.11 Aralık 1986 , 19308 sayılı “Gürültü Yönetmeliği”
84/537/EEC - 17 Eylül 1984	Elle kullanılan müteharrik beton kırıcı ve delicilerin müsaade edilebilir maksimum ses güç seviyesi	Direktif her beton kırıcı ve delici için SFT-tip inceleme belgesi getirmekte.	R.G.11 Aralık 1986 , 19308 sayılı “Gürültü Yönetmeliği”

5.4 Türkiye’de Gönüllü Çevresel Taahhüt Uygulamaları ve Girişimler- Sektörel Örnekler

Türkiye Avrupa Birliği’ne girmeden ihracat potansiyeli yüksek sektörlerde kendi ürünlerinin ticaretinde karşılaşılabilecek engellerin üstesinden gelebilmek için Çevre Bakanlığı ile belli çevre standardlarını sağlama yönünde anlaşmalara girmiştir. Bu anlaşmalarda hedef değerler AB tarafından belirlenen sınırlar olmaktadır. Anlaşmaları ilgili kurum ile imzaladıktan sonra kontrolleri sağlamak için uluslararası ve ulusal yapılanmalara gitmek zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Halihazırda, Türkiye’de tüm sanayi sektörleri için “donatılmış ve akredite edilmiş” laboratuvarlar mevcut değildir. Bu bağlamda, akredite olmuş laboratuvar alt-yapılarının oluşturulması, tekstil-deri ve çimento sektörlerinde yaşandığı gibi gerekli olabilmektedir. Bu konuda Türkiye’de henüz ulusal veya uluslararası düzeyde akredite olmuş laboratuvar bulunmamaktadır. Ancak, tekstil ve çimento sektör gruplarınca başlatılan laboratuvar akreditasyonu çalışmaları sonuçlanma aşamasına gelmiştir.

Türkiye’de çeşitli sanayi sektör kuruluşları gönüllü olarak çevresel taahhüt uygulamaları içine girmektedirler. Bu taahhütler, sektörel temsilci derneklerinin uluslararası örgütlerine üye olarak ve de Çevre Bakanlığı ile yapılan protokollerle kurumsallaştırılmaktadır. Aşağıda bu tür sektörel taahhütlere ve çevresel konularda yapılan girişimlere bazı örnekler özetlenmektedir :

Kimya Sanayii (Üçlü Sorumluluk - Responsible Care)

Ülkemizdeki kimya sanayii kuruluşları, kimya sanayiince üretilen ve kullanılan kimyasalların yönetiminin *İnsan Sağlığı, Teknik Emniyet ve Çevre Koruma* konularında daha da geliştirilmesini sağlamak ve bu konularda ulaşılan başarıları topluma duyurmak amacıyla yönelik olarak bir küresel gönüllü taahhüt uygulaması olan Responsible Care’i “Üçlü Sorumluluk” adı altında uygulamaya koymuşlardır. Bu uygulama, 1993 yılından itibaren Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği’nin (TKSD) koordinasyonunda yürütülmekte olup Çevre Bakanlığı ile TKSD arasında 1993 yılında yapılan bir protokolle resmiyet kazanmıştır.

Deri Sanayii

Ülkemizde çevre açısından ticari engel tehdidine projenin tariflediği anlamda deri sanayicileri hedef olmuştur. AB üyeleri, çevre korumaya yönelik önlemlerin alınmadığı, bu konuda bir masraf ve yatırım yapılmadığı, dolayısı ile bu tür yatırımları yapmış olan kendi sanayicileri ile haksız rekabetin sözkonusu olduğu gerekçeleriyle, Tuzla Deri Sanayii hakkında bir antidamping soruşturması açacaklarını veya miktar kısıtlaması (kota) gibi bazı tedbirleri alacaklarını bildirmişlerdir. Aynı şekilde deri işçilerinin Türkiye’de sosyal sigortaya kayıtlı olmaması da bu projenin konusu dışında olan bir sosyal damping suçlaması da yapılmıştır. Konunun irdelenmesi için Türkiye Deri Sanayicileri ve Avrupa Deri Sanayicileri Konfederasyonu (COTANCE) temsilcileri arasında Paris ve İstanbul’da görüşmeler yapılmıştır. COTANCE üyelerine Türkiye’deki deri üretim alt yapısı yerinde gösterilerek “Türkiye’nin bu konuda gerekli önlemleri almış ve almakta olduğu” belirtilmiştir. Türkiye Deri Sanayicileri Derneği, COTANCE’a üye olmak için başvuru yapmıştır.

Deri sektörü, üretiminde PCB, azoboyar maddeler ve pentaklorofenol kullanımını ihracatta engel teşkil etmeyecek düzeylere çekmiştir. Dericiler konuya çeşitli yönleriyle hakim olduktan sonra yurtdışından alınan derilerde çevre uyumunun kontrolünü de sağlayarak döngüyü tamamlamışlar ve analizlerin seri, hızlı ve güvenilir şekilde gerçekleşmesi için üniversitelerde laboratuvarlar kurmuşlardır. Deri sanayii bu konuda diğer sektörlerle örnek olacak şekilde gelişmiş ve Türk dericileri üçüncü ülkelere karşı antidamping isteme noktasına gelmiştir.

Çimento Sanayii

Üretiminin önemli bir kısmını ihraç eden çimento sektörü de çevre konusunda deri sektörü gibi ihracat zorlukları ile karşılaşmıştır. Bunun için Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliğine (TÇMB) üye olan tüm kuruluşlarla Çevre Bakanlığı arasında 10.2.1993 tarihinde AB standartlarına uyum sağlamaya yönelik olarak Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliğinde (HKKY, 1986) belirtilen sınır değerlerin altına çekmek için bir deklarasyon imzalamıştır.

Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği ayrıca, kalite kavramına da uyulması gereğinden hareketle, Birlik’ten bağımsız, özerk olarak çalışan ve Müdürlük olarak yönetilen bir Kalite ve Çevre Kurulu kurmuştur. Kalite ve Çevre Müdürlüğü ulusal bazda akredite edilmiştir. Ha-

len uluslararası akreditasyon çalışmaları yürütülmektedir. Bu hali ile TÇMB'ye üye olan kuruluş ve tesisler, altyapı açısından, AB'ye uyum doğrultusunda hazırlıklı durumdadırlar.

Otomotiv Sanayii

Bölüm 4'de belirtildiği üzere, taşıt emisyonları ve yakıtları, AB tarafından çevre konusundaki öncelikle alanlar kapsamına alınmıştır. AB direktifleri ile taşıtların motor özelliklerine sınırlamalar getirilmiştir. Uzun vadede taşıt üretiminde AB tarafından benimsenen özelliklerin sağlanmaması durumunda hem taşıt ticareti hem de taşıtların yük taşınması açısından bazı engellemeler gelebilecektir. Bunu zamanında gören Türkiye Otomotiv Sanayicileri Derneği, Çevre Bakanlığı ile AB direktiflerine uyumlu üretim konusunda bir deklarasyon (ve egzoz emisyonları konusunda bir ek-deklarasyon) imzalamıştır.

İmzalanan bu deklarasyonla, Türkiye'deki taşıt emisyonları ve yakıt kalitesinin AB ile uyumu zaman içerisinde yayılarak gerçekleştirilmiştir. Bu tür uyum programları büyük yatırımlar gerektirdiği için yüksek motor kapasitelerinden başlayıp yıllara yayılarak düşük kapasiteye doğru bir program benimsenmiştir.

Tekstil Sanayii

Almanya'da 1996 yılında insan teni ile uzun süreli temasta bulunan ve bazı azo-boyarmaddeler ile boyanmış olan çeşitli ürünler için yeni bir düzenleme yürürlüğe konulmuştur. Bu düzenleme, giyim eşyası, yatak örtüsü, bandaj, suni kirpik ve peruk gibi cilt ile temas eden ürünleri kapsamaktaydı. Azo-boyarmaddelerden küçük miktarların, örneğin terleme yoluyla giysiden deriye geçebildiği ve parçalanarak, kanserojen olduğu bilinen yirmi kadar amin bileşiğinden herhangi birini serbest bırakabildiği öne sürülmekteydi.

Avrupalı ithalatçıların bu konuda raporlar talep etmeleri üzerine İTKİB (İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri) önderliğinde Mayıs 1996 içinde İstanbul'da "**Uluslararası Ekolojik Tekstiller Tarama Konferansı**" düzenlenmiştir. Çeşitli ülkelerden otoriteleri bir araya getiren bu konferans yardımıyla bazı yanlış anlamalar ve karışıklıklar açığa çıkarılmıştır. Konferans, ayrıca, Türk tekstil endüstrisinin Avrupa pazarındaki konumunu kuvvetlendirmek için tavsiyelerde bulunmuştur.

Diğer taraftan, **Eko-Teks 100** standardında adı geçen parametrelerin ve azo-boyarmaddelerin analizlerinin güvenilir biçimde gerçekleştirilip belgelendirilmesi için İTKİB ve İTÜ Tekstil Mühendisliği Bölümü işbirliği ile modern makina, ekipman ve teknoloji ile donatılmış ve akredite edilmiş bir laboratuvar kurulmuştur.

Gıda Sanayii

1997 yılında ilk ve orta öğretim kurumlarında ve tüketiciler arasında bazı gıda katkı maddeleri hakkında iddialar içeren çeşitli listeler dağıtılmıştır. Bu listeler bilinmeyen kişilerce basın organlarına ve gıda işletmelerine fakslanmıştır. “E” kodu ile verilen bazı gıda katkı maddelerinin sağlığa zararlı oldukları konusundaki bu iddialar karşısında başta Türkiye Gıda Sanayii İşverenleri Sendikası, Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği, Türkiye Gıda İthalatçıları Derneği, Salça İmalat ve İhracatçıları Derneği ve Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği olmak üzere tüm ilgili kuruluşlar biraraya gelerek konunun bilimsel kuruluşlar ile işbirliği içinde incelenmesini sağlamışlardır. Bu çalışmaların sonucunda iddiaların bilimsel dayanak-tan yoksun ve geçersiz olduğu saptanmış, yapılan çalışmalar biraraya getirilerek bir cilt halinde yayınlanmıştır.

B Ö L Ü M

ULUSAL KAYNAKLI
TARİFE DIŞI TEKNİK
ENGEL KONULARI

ULUSAL KAYNAKLI TARİFE DIŞI TEKNİK ENGEL KONULARI

Doğal kaynaklardan elde edilen hammaddeler (petrol, maden cevherleri, tuz, kauçuk, çay, kahve, baharatlar, vb.), üretildikleri ülkelere sağladıkları rekabet üstünlükleri nedeniyle, tarih boyunca stratejik özellik taşımışlardır. Bu tür doğal hammaddelere olan talebin sürekliliği, savaşlara varan düzeylerde, uluslararası sürtüşmeler yaratmaktadır. Bu tür uluslararası sorunlar, doğal hammadde kaynaklarına sahip olmayan ülkeler tarafından yaratılmasının yanı sıra, daha güçlü rakip ülkelerin pazar kaybetme kuşkularından da kaynaklanmaktadır. Tarih boyunca savaşla sonuçlanan sorunların kökeninde, nedeni milliyetçilik/ideoloji veya din farklılığı olarak görölse dahi, kavimler ve ulusların birbirlerine karşı ekonomik üstünlük kazanma çabası yatmıştır.

Uluslararası ilişkilerde, ekonomik işbirlikler içinde olan ülkeler de dahil olmak üzere, hiçbir ülkenin diğerk ülkelerin kendinden daha fazla gelişmesini arzu etmemesi doğal karşılanmalıdır. Karşılıklı diplomatik ve ekonomik ilişkilerde kısa ve uzun vadeli ödünler verilir ve alınır. Ekonomik açıdan rakip olarak görülen bir ülkenin kendi ekonomisini hızla geliştirmesi diğerk ülkeleri rahatsız edebilir. Karşılıklı anlaşmalar yoluyla yeterince ödün alamamış bir ülke rakip ülke üzerinde ekonomik üstünlük sağlayabilmek veya üstünlüğünü sürdürebilmek amacıyla çeşitli girişimlerde bulunabilir. Günümüzde, askeri savaş hali dışında, diğerk ülkelerin dış gelir kaynaklarını azaltmaya yönelik bu tür girişimler başlıca iki şekilde uygulanabilir :

- a-** Dış Ticaret, özellikle ihracat engelleri yaratmak - GATT/WTO'nun Ticarete Teknik Engeller Anlaşması kapsamı dahilinde olmak kaydıyla, kasıtlı kotalar oluşturmak veya **ülkedeki üretim koşulları, denetim ve global bilgi iletişim zayıflıklarından kaynaklanan eksiklikleri** ihracat ürünlerinin yurtdışında satılamaması için gerekçe olarak kullanmak,
- b-** Ülke İçi Tüketim ve İhracat Malı Üretimini, dolaylı yollarla, baltalamak veya engellemek - Dış politik ve ideolojik baskılarla veya **ülkede mevcut ekonomik sıkıntıları sustimal ederek** veya **ülkedeki politik istikrarsızlıktan yararlanarak**, ülke içi üretim politikalarını dolaylı olarak yönlendirip üretimi engellemek ve ülkeyi ithalata zorlamak.

Yukarıdaki açıklamalardan, bir ülkenin ekonomisini zayıflaması için, sadece dış etmenlerin tümünün başka ülkelere zorla uygulanması gerektiği anlamı çıkarılmamalıdır. Ülke için-

deki politik istikrarsızlık, sosyal sorunlar ve devlet denetimi altyapı eksiklikleri, o ülkenin dış ticaretteki tarife dışı engel uygulamaları karşısında zayıf duruma düşmesinin başlıca nedenlerini oluşturmaktadır. Dolayısı ile, uluslararası ticarette tarife dışı engel uygulama durumlarında kabahatin başka ülkelerde aranması yerine ülkenin kendi koşullarında araması ve çözüm bulması gerekir.

Bir takım oyununda kazanmak için en önemli faktörlerin başında, sayı yapacak elemanların kuvvetli olmasının yanısıra, savunmadaki zayıf noktaların bilinmesi ve bunların desteklenmesi gelir. Bu yaklaşımdan hareketle, gelişmekte olan Türkiye ekonomisinin yukarıda belirtilen iki senaryodaki eksiklik ve zayıflıkları, proje kapsamındaki çevre koruma uygulamaları açısından, aşağıda irdelenmektedir.

6.1 İhracat Engellenmesi Açısından Çevresel Teknik Engel Kaynakları

- a- Hammadde, Çevre Dostu Üretim ve Ürünler** - Ekolojik ve kültürel varlıklar; teknolojik kapasite; Hammadde, Üretim ve Kalite; Çevre Kirliliği konularında envanter ve istatistik veri tabanı eksiklikleri. Ülke bazında bu tür eksikliklerin mevcudiyeti, tarife dışı engel gerekçelerinin geçersizliğinin belgelendirilmesini, ve dolayısı ile savunulmayı, zorlaştırabilir.
- b- Çevre Yönetim Altyapısı** - Tesisler, bölgesel ve ülke bazında bacagazı emisyon kontrol sistemleri, atıksu arıtma ve atık geri kazanım/bertaraf tesislerinin eksiklikleri. Tesis bazında bacagazı ve atıksu arıtma tesislerinin yetersiz olması veya tüm sanayi kuruluşlarına hizmet veren atıksu arıtma ve atık bertaraf tesislerinin mevcut olmaması, üretim sürecinde çevre kirletildiği gerekçesi ile, üretilen mallar üzerinde olası tarife dışı engel gerekçesi oluşturabilir.
- c- Uluslararası Taahhütler, Yasal Mevzuat ve Denetim Mekanizması** - Uluslararası yasal taahhütlerin yerine getirilmemesi, yasal mevzuat karmaşasının mevcudiyeti, yasal denetim mekanizmasının etkili olarak çalışmaması. Mevcut mevzuatımızda, çevre koruma ile ilgili konularda yapılması gereken denetim ve yaptırım uygulamalarında, ilgili devlet kurumları arasında yetki karmaşası bulunmaktadır. Bu durum, ülkede alınması gerekli çevre koruma önlemlerinin yeterince alınmaması, devletçe yapılmış uluslararası taahhütlerin uygulanamamasına ve dolayısı ile olası tarife dışı engel gerekçesi yaratılmasına yol açabilir.

d- Veri Denetim ve Akreditasyon Eksiklikleri - Ölçüm ve analiz olanaklarının yetersiz olması ve Milli Akreditasyon Sisteminin kurulmamış olması. Veri tabanı ve envanter eksikliğinin yanı sıra, mevcut üretim koşulları ve ürün kalitesinin ölçüm ve analizleri için gerekli, uluslararası olarak tanınan, kuruluşların mevcut olmaması, üretim sürecinde çevre kirlenmesine karşı yeterli denetimlerin yapılmadığı gerekçesi ile, üretilen mallar üzerinde olası tarife dışı engel gerekçesi oluşturabilir.

e- Küresel Bilgi İletişim Eksiklikleri - Geliştirilmekte olan uluslararası anlaşmalar ve standartların etkin olarak takip edilmemesi ve gerekli bilgilerin zamanlı olarak sanayicilere iletilmemesi, topluma etkin şekilde bilgilendirilmemesi, toplumun asılsız bilgilerle endişelendirilmesi.

f- Aktif Kriz Yönetim Eksikliği - Uluslararası ticarettteki rekabet ortamında pazar olanakları çok aktif ve değişken özelliğe sahiptir. Özellikle mevsimsel ürünler için pazarın hızlı olduğu sezonu kaçırmak veya yakalamak sanayiciler için hayati öneme sahiptir. Bu gibi durumlarda, bir kaç rakibin mallarının uluslararası pazara sunulmasına sekte vurmak diğer rakiplerce arzu edilen bir konu olabilir.

İhracata yönelik tarife dışı engeller, haklı gerekçelere dayalı olabilmenin yanı sıra, tutarsız gerekçelerle de gündeme getirilebilmektedir. Gerekçe tutarsız olsa dahi, bir ülke ürünlerine tarife dışı engel uygulama olasılığına karşı, o ülkede etkin bir kriz yönetimi mekanizmasının bulunmaması dış ticarete kayıplar olmasına yol açar.

6.2 Üretimin Engellenmesi Açısından Çevresel Teknik Engel Konuları

- a- Doğal Kaynakların İşletilememesi** - Toplumun Sürdürülebilir Kalkınma kapsamı içinde bilgilendirilmemesi nedeniyle, bireylerin ya çevre ya da sanayi/madencilik ikilemine itilmesi sonucunda öz kaynak hammaddeleri ve maden cevherleri işletilememektedir. Örnekler : İyileştirilebilir Türkiye kömürleri yerine ithal kömürün teşvik edilmesi, katma değeri yüksek demir cevherlerinin işletilmesi yerine ithal mamullerin cazipleştirilmesi, yeni başlamakta olan altın madenciliğinin çevresel gerekçelerle önlenmesi...
- b- Çevre Dostu Olmayan Eski Üretim Teknolojilerinin Transferi** - Finans kaynaklarının kısıtlı olması nedeniyle temiz teknolojilerin ülkeye getirilmesindeki zorluklar nedeniyle gelişmiş ülkelerce tasviye edilmekte olan çok daha ucuza eski teknoloji ve

ekipmanların gelişmekte olan ÷lkelere transfer edilmesi. Bu konu, AB Komisyonu'nca 1997 Aralık ayında Kyoto'da yapılmış olan "İklim Değişikliği" Konferansı için hazırlanan raporda, AB ÷lkelerinin sera gazları emisyonlarının azaltılmasında etkin bir faktör olacağı vurgulanmaktadır. Eski teknolojilerle yapılan üretimler, tarife dışı engeller için gerekçe yaratabilecek çevre yönetim sorunlarını daha da arttıracak özellikler taşırlar.

- c- Yeni Çevre Koruma Teknolojilerinin Sağlanma Güçlükleri** - Yeni çevre koruma teknolojileri uzun süreli ve sistematik AR/GE çalışmaları ve büyük yatırım harcamaları sonucunda ortaya konulabilmektedir. Türk sanayii yeni teknolojilerin ÷lkeye getirilmesindeki, finansman zorlukları veya rekabet nedeniyle, bu tür temiz teknolojileri temin etmekte zorlanmaktadırlar. Eski teknolojilerle üretim sırasında ortaya çıkan çevre kirleticilerin azaltılma çalışmaları hem ürünleri daha pahalı hale getirmekte ve hem de üretim kayıplarına neden olmaktadır. Yeni teknolojilerin gelişmekte olan ÷lkelerce sağlanabilmesi konusuna, WTO'nun Çevre ve Ticaret Komisyonu'nda üzerinde durulan 10 gündem maddesinden biri olan, 'Sinai ve Mülki Haklar' başlığı altında çözüm aranmaktadır.
- d- Ulusal Üretim ve Çevre Politikalarındaki Eksiklikler** - Türkiye'de sanayide büyüme ve yenilenme, ağırlıklı olarak, özel sektör çabaları ile olmaktadır. Sanayi tesislerinin, çevreye duyarlı üretim yapmak üzere, kapasite arttırabilmeleri için gerekli çevre koruma altyapı hizmetlerinin mevcut olmaması üretimi engelleyici bir neden olarak ortaya çıkmaktadır. Çevre kirliliği oluşturma açısından, çevre koruma önlemlerine daha fazla ihtiyacı olan temel hammadde ve ara ürün üreten tesisler için altyapısı mevcut organize sanayi alanlarının yetersiz olması, son ürün üreten tesisleri kapasite artışlarını ithalatla sağlamaya yöneltmekte ve milli gelir kaybına yol açmaktadır.

Bu konuya diğer bir örnek olarak, desülfürizasyon ünitesi yıllardır yaptırılmadığı için kapatılmak zorunda bırakılan veya yanlış yer seçimi nedeniyle kapatılması gereken devlete ait termik santraller verilebilir. Bu santrallerin, yetersiz çevre koruma önlemleri nedenleriyle çalıştırılamamasından dolayı doğal kaynaklarımız olan kömürler işletilememekte, enerji sıkıntısı çekilmekte ve de ÷lke ekonomisi, ekipman ve doğal gaz gibi yakıt olarak olarak dışa bağımlı, çözümlere yöneltilmektedir. Bu santrallerin yanlış yer seçimine izin veren ve kapatılmasını gerektiren nedenler, gerekli çevre etki değerlendirilmesi çalışmalarının ve gerekli koruma planlarının yapılmaması ve önlemlerinin alınamaması ile sonuçlanan, ulusal çevre politikalarındaki yetersizlikten kaynaklanmaktadır.

B Ö L Ü M

TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİ

TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARETİ

Bu bölümde, 1993-96 sürecinde Türkiye’nin dış ticaretinin genel sektörler ve ülkeler bazında bir değerlendirmesi verilmekte ve tarife dışı engel uygulamalarından etkilenme olasılığı bulunan, gelişme ve ihracat potansiyeli görülen, sektörler tanımlanmaktadır.

7.1 Türkiye’nin Dış Ticaretinin Genel Durumu

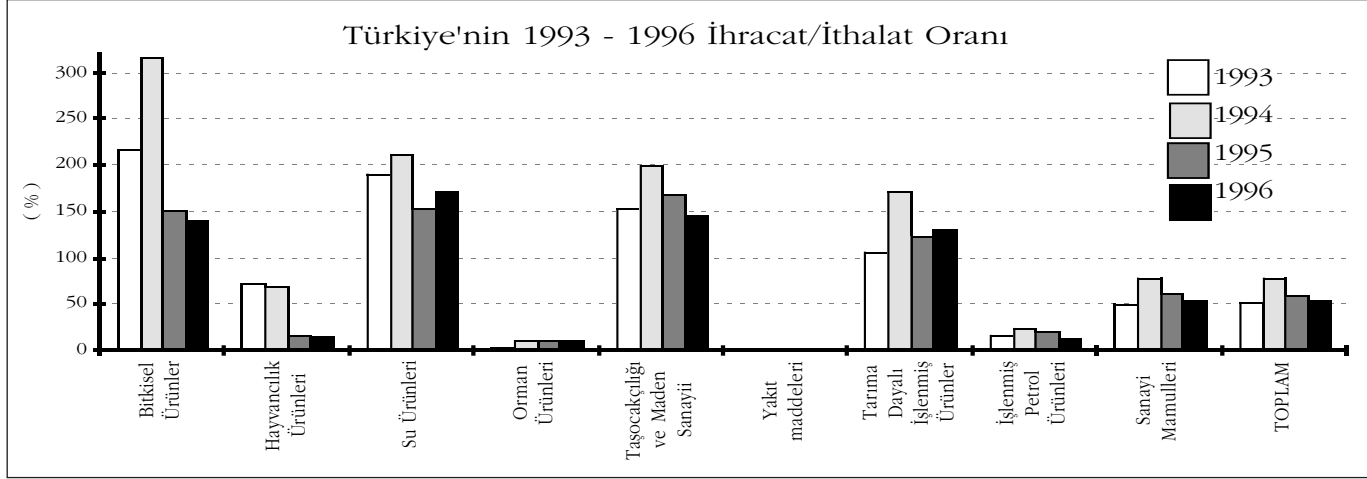
1993-1996 sürecinde Türkiye’nin dış ticaret hacmi, döviz krizinin yaşandığı 1994 yılı hariçinde, yılda yaklaşık %16 artış göstererek 1996 yılı sonunda 66.2 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. Dış Ticaret Müsteşarlığı’nın verilerine göre, ana sektör grupları için 1993-1996 ihracat ve ithalat değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

SEKTÖRLER	İHRACAT (Milyon \$) (*)				İTHALAT (milyon\$)			
	1993	1994	1995	1996	1993	1994	1995	1996
Bitkisel Ürünler	2,014	2,143	2,085	2,447	925	679	1,369	1,743
Hayvancılık Ürünleri	294	245	155	131	402	355	918	931
Su Ürünleri	44	53	54	57	23	25	35	33
Orman Ürünleri	13	16	13	16	314	150	122	148
Taşocakçılığı ve Maden Sanayii	237	270	404	378	154	135	239	258
Yakıt maddeleri	2	2	1	2	2,887	2,834	3,238	4,039
Tarıma Dayalı İşlenmiş Ürün	1,368	1,765	2,214	2,260	1,280	1,029	1,805	1,730
İşlenmiş Petrol Ürünleri	172	235	277	248	1,075	974	1,374	1,840
Sanayi Mamulleri	11,204	13,376	16,433	17,626	22,369	17,089	26,607	32,212
TOPLAM	15,348	18,105	21,636	23,165	29,429	23,270	35,707	42,934

(*) İhracat değerlerine yıllık yaklaşık 8 ile 10 milyar dolar arasındaki bavul ticareti değerleri dahil değildir.
Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı (1998)

1993-96 dönemi için genel sektör grupları için ihracat/ithalat oranlarına bakıldığında, bitkisel ürünler, su ürünleri, taşocakçılık (mermer) ve tarıma dayalı işlenmiş ürünler dışındaki diğer kategorilerin dış ticaret açığı oluşturdukları görülmektedir (Şekil 7.1). Ancak, ihracat

fazlalığı yaratan bu sektör kategorileri dış ticaret hacminin sadece %14'ünü oluşturmaktadır. Dış ticaret açığının % 75'inin sanayi mamulleri, %6'sının yakıt maddeleri, %3'ünün ise işlenmiş petrol ürünleri kategorisinde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

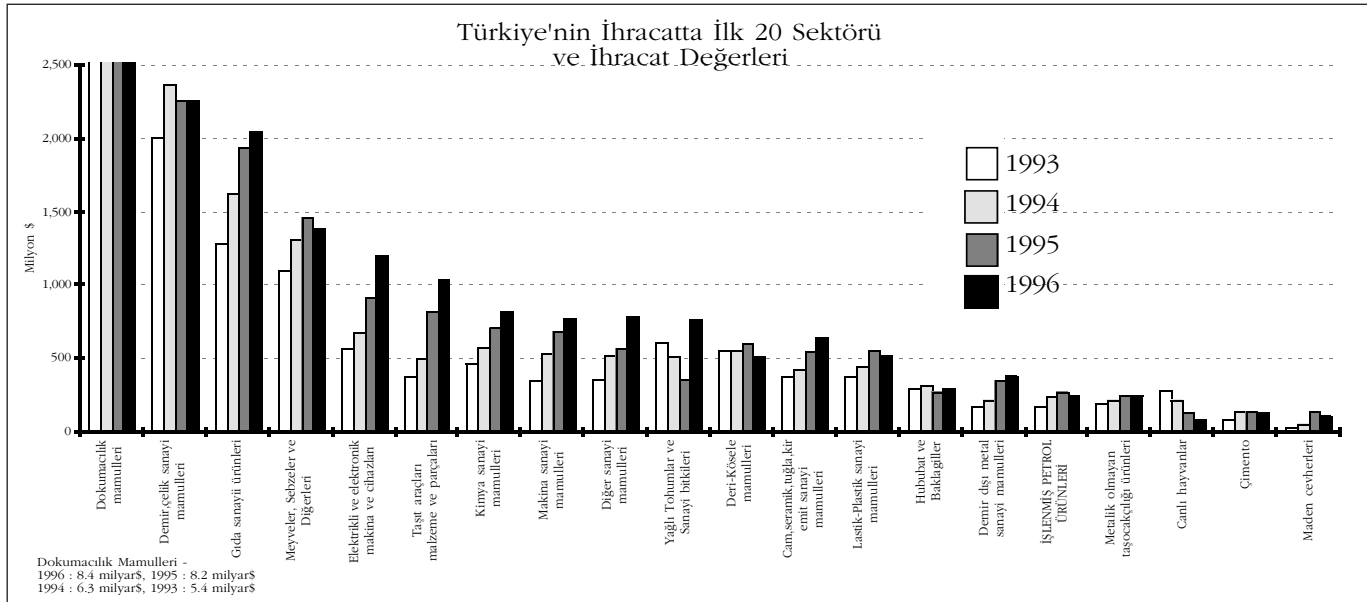

Şekil 7.1 Genel Sektör Kategorileri için İhracat/İthalat Oranları

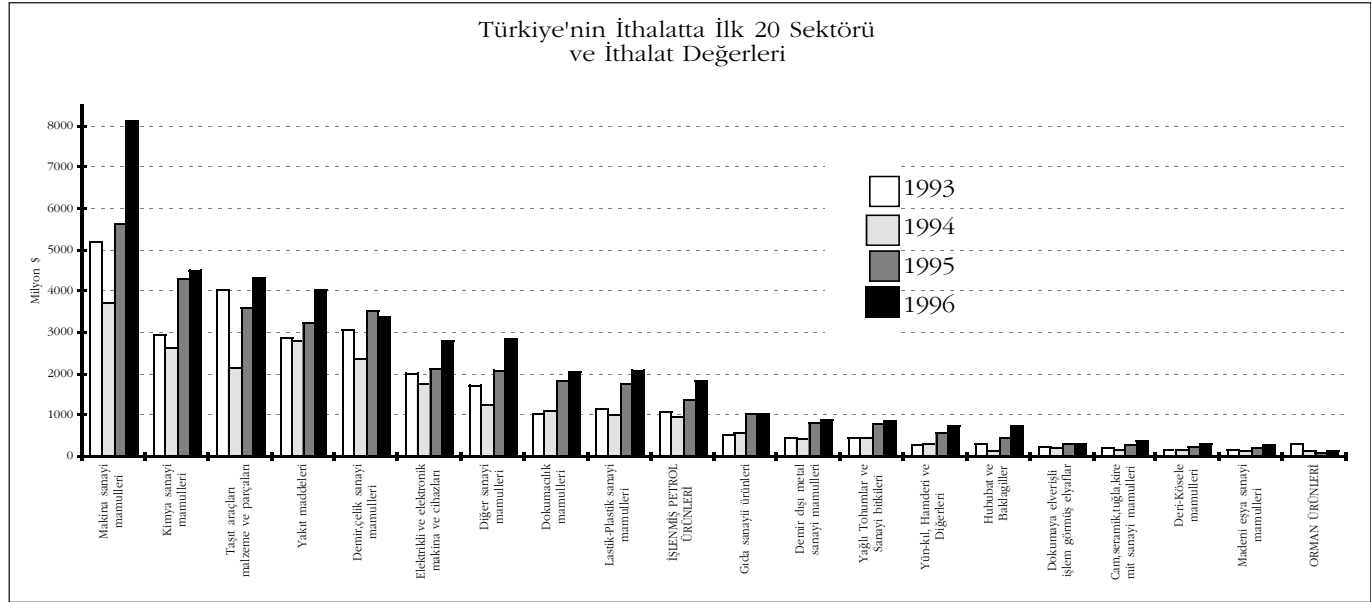
Kaynak: DTM (1998)

7.2 Türkiye'nin İlk 20 İhracat ve İthalat Sektörleri

Türkiye'nin 1993-96 sürecine ait dış ticaret verilerine göre, ihracat ve ithalatta ilk 20 sektör Şekil 7.2a ve 7.2b'de görülmektedir.

Kaynak: DTM (1998)

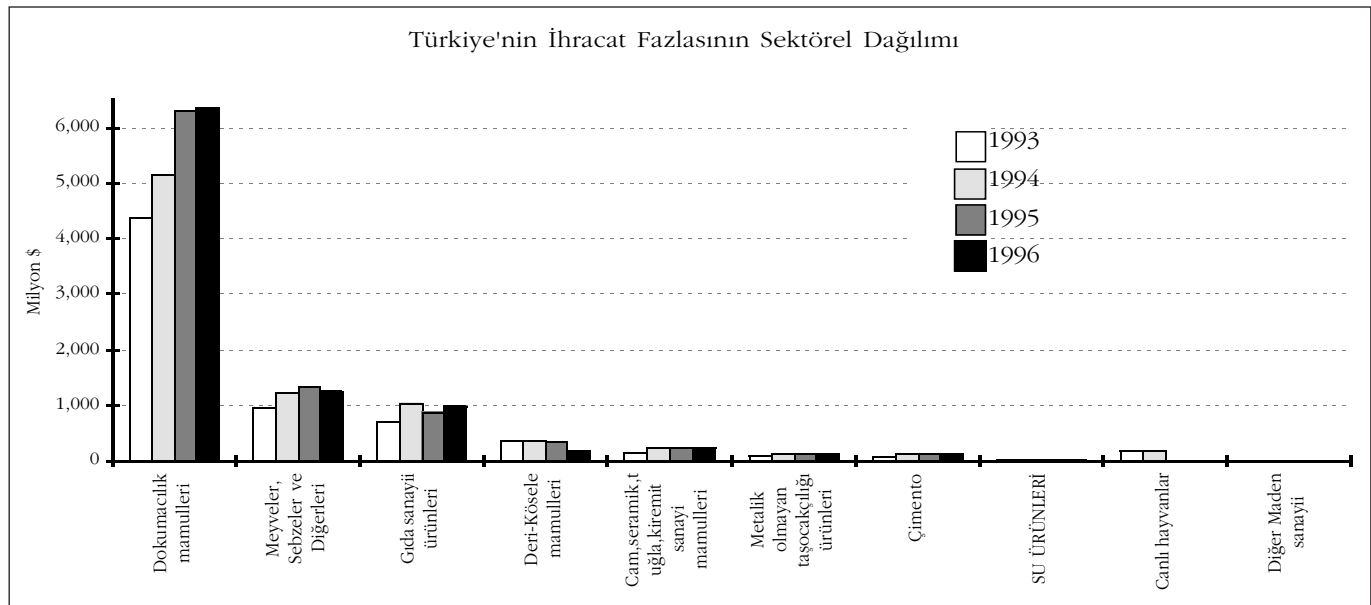

Şekil 7.2b İthalatta ilk 20 Sektör Grubu

Kaynak: DTM (1998)

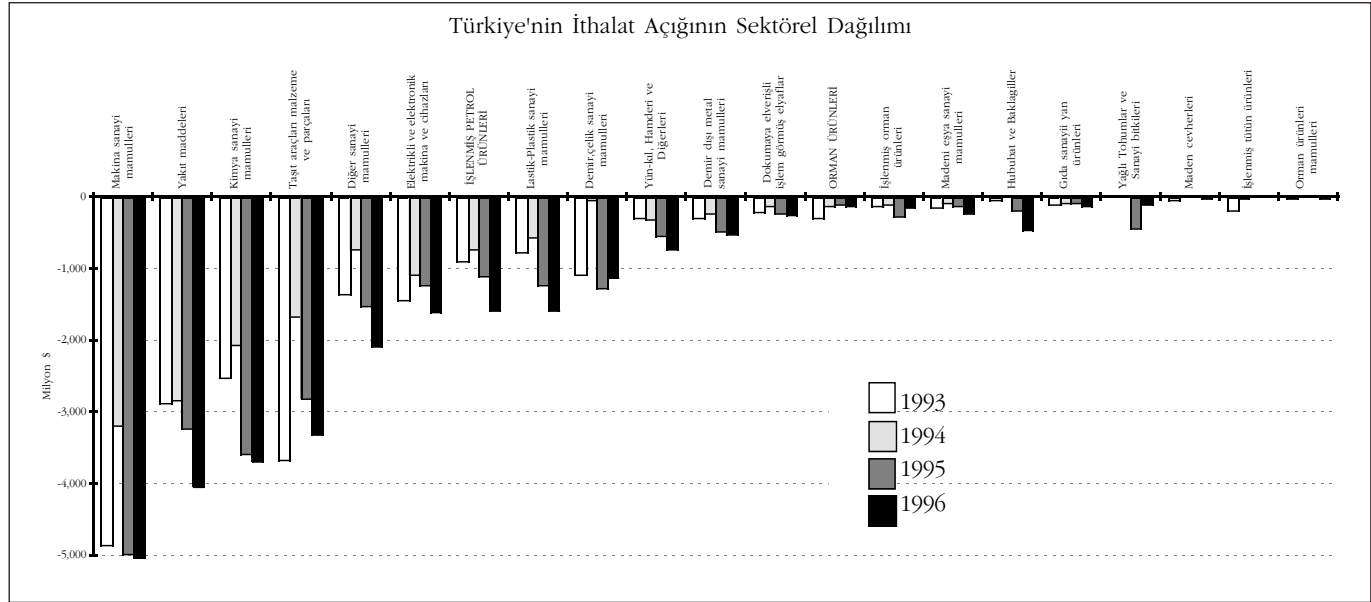
7.3 Türkiye'nin İhracat Fazlası ve İthalat Açıklarının Sektörel Dağılımı

Türkiye'nin 1993-96 sürecine ait dış ticaret verilerine göre, sektör grupları bazında, ihracat fazlalığı ve ithalat açığının dağılımları Şekil 7.3a ve 7.3b'de görülmektedir.

Şekil 7.3a İhracat Fazlalığının Sektörel Dağılımı

Kaynak: DTM (1998)

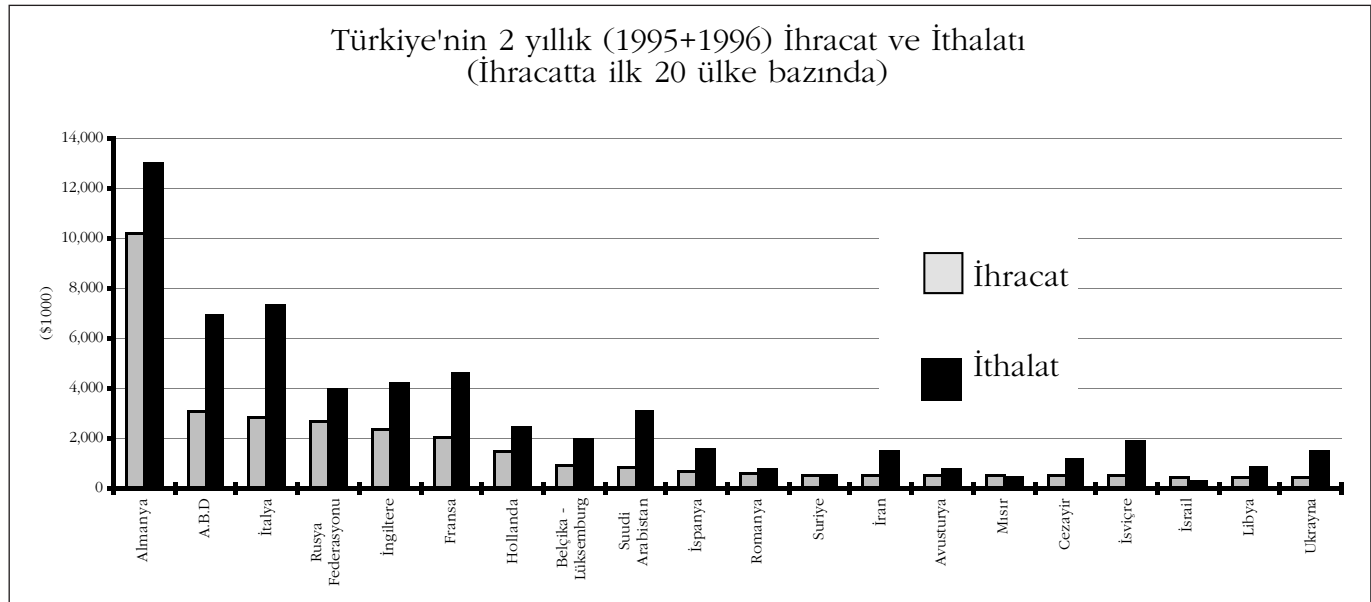

Şekil 7.3b İthalat Açığının Sektörel Dağılımı

Kaynak: DTM (1998)

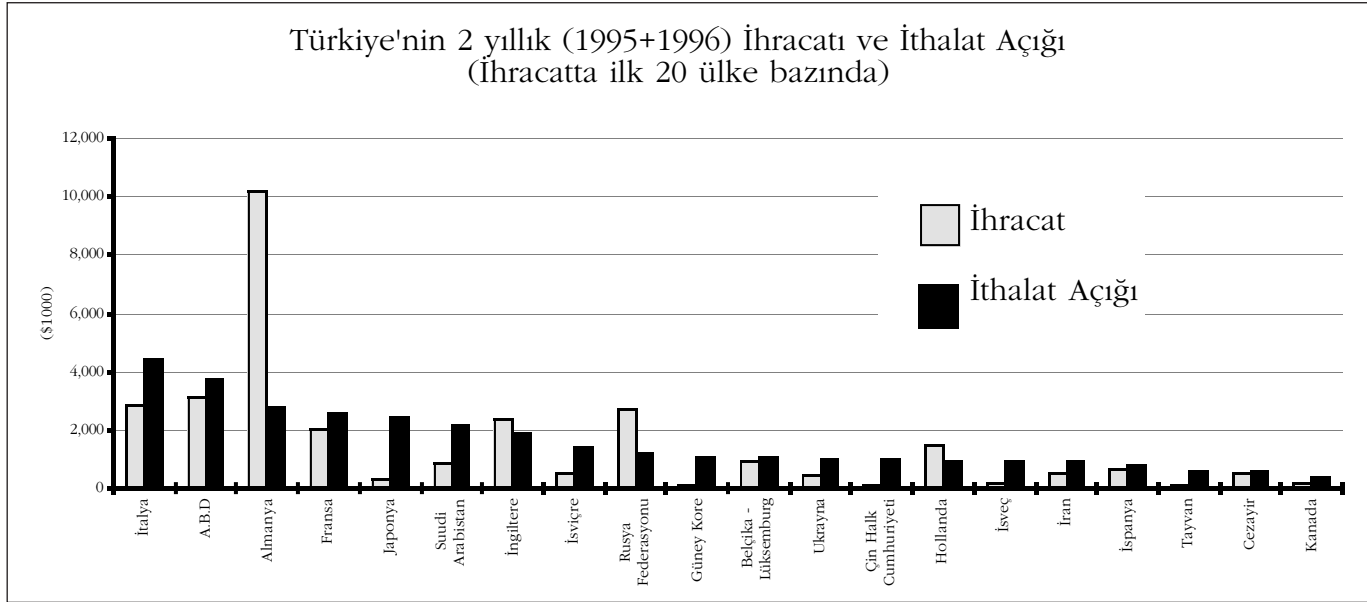
7.4 Türkiye'nin Ülkeler Bazında Dış Ticareti

Türkiye'nin 1995-96 sürecine ait dış ticaret verilerine göre, en fazla ihracat yapılan ilk 20 ülke bazında, ihracat/ithalat ve ithalat açığı dağılımları Şekil 7.4a ve 7.4b'de görülmektedir.

Şekil 7.4a İki yıllık Toplam İhracat ve İthalat'ın Ülkelere göre Dağılımı

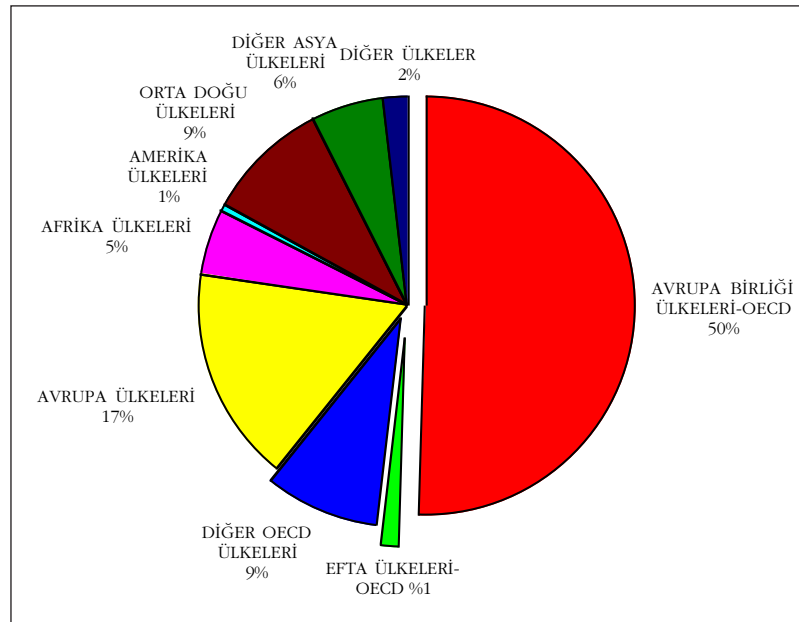
Kaynak: DTM (1998)

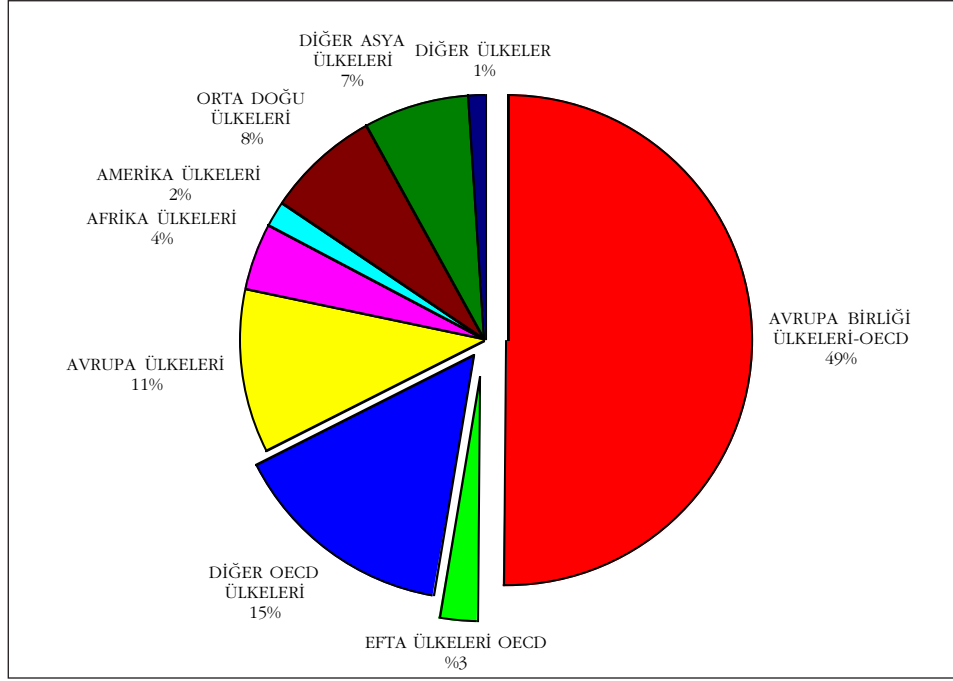
Şekil 7.4b İki yıllık Toplam İhracat ve İthalat Açığının Ükelere göre Dağılımı
Kaynak: DTM (1998)

7.5 Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre Dış Ticareti

Türkiye'nin 1995-96 sürecine ait dış ticaret verilerine göre, ülke grupları, ihracat/ithalat ve ithalat açığı dağılımları Şekil 7.5a ve 7.5b'de görülmektedir.

Şekil 7.5a İki Yıllık (1995+96) İhracatın (44.8 milyar\$) Ülkeler Bazında Dağılımı
Kaynak: DTM (1998)

Şekil 7.5b İki Yıllık (1995+96) İhracatın (78.6 milyar\$) Ülkeler Bazında Dağılımı
Kaynak: DTM (1998)

7.6 Hızlı Gelişme ve İhracat Potansiyeli Bulunan Sektör Grupları

Şekil 7.2'deki dış ticaret verilerine bakıldığında, aşağıdaki sektörlerin ihracat potansiyeli açısından belirgin bir gelişme içinde oldukları ve Türkiye'nin ihracatının yarısından fazlasını gerçekleştirdikleri görülmektedir :

- * Tekstil Sanayii
- * Demir-Çelik Sanayii
- * Meyve, Sebze ve Gıda Sanayii
- * Elektrikli ve Elektronik Eşya Sanayii
- * Taşıt Araçları Yan Sanayii
- * Kimya Sanayii
- * Makina Sanayii
- * Deri Sanayii
- * Cam, Seramik Sanayii
- * Lastik, Plastik Sanayii
- * Metalik Olmayan Maden Sanayii (Mermer vs.)

Şekil 7.3'deki dış ticaret verilerine bakıldığında ise, bu sektörlerden aşağıdakiler, ihracat fazlalığı yaratma potansiyeli açısından dikkat çekmektedir :

- * Tekstil Sanayii
- * Meyve, Sebze ve Gıda Sanayii
- * Deri Sanayii
- * Cam, Seramik Sanayii
- * Metalik Olmayan Maden Sanayii (Mermer vs.)
- * Su Ürünleri Sektörü
- * Çimento Sanayii
- * Canlı Hayvancılık

Bu raporun kapsamı içinde yapılan sınırlı değerlendirme sonuçlarına göre listelenen bu sektörlerde, son beş yıl içinde olumlu büyüme ve gelişme çabaları olduğu bilinmektedir. Yukarıda belirtilen sektörlerin üretimlerindeki miktar ve kalite artışları, ihracat potansiyelinin arttırılmasının yanısıra ithalat miktarlarını da azaltabilir niteliktedir. Türkiye'nin dış ticaretini olumlu yönde etkileyebilecek bu tür gelişmelerin, üretim sürecinde yerine getirilmeyen yasal ve teknik gereksinimlerden kaynaklanan, tarife dışı engellerle sekteye uğramasını önleyici uygulamaların öncelikle yerine getirilmesi gerekmektedir.

B Ö L Ü M

DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

8.1 Türkiye'nin Dış Ticareti

1993-1996 sürecinde Türkiye'nin dış ticaret hacmi, döviz krizinin yaşandığı 1994 yılı haricinde, yılda yaklaşık %16 artış göstererek yaklaşık 45 milyar dolardan 66 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. Ancak, bu dönemde ihracat dış ticaret hacminin, 1994 yılı haricinde, %34 ile %38 düzeyinde kalmıştır.

1993-1996 arasındaki dört yıllık sürede Türkiye'nin dış ticaret hacmi yaklaşık 209 milyar dolardır. Bu dönem için sektörel ihracat/ithalat oranlarına bakıldığında aşağıdaki genel sonuçlar çıkmaktadır:

	SEKTÖR GRUPLARI	1993-1996 İhracat Toplamı	1993-1996 Dış Ticaret Hacmi
Dış Ticaret Fazlalığı	* tekstil/dokumacılık * meyve/sebze, işlenmiş gıda * işlenmiş deri ürünleri * cam, seramik, tuğla * mermer, çimento * su ürünleri	\$17,8 milyar	\$29 Milyar
Dış Ticaret Açığı	* Sanayi mamulleri * yakıt maddeleri * işlenmiş petrol ürünleri * hamderi, dokuma elyafları * orman ürünleri	\$60,5 milyar	\$180 milyar
TOPLAM		\$78,3 milyar	\$209 milyar

Kaynak: DTM (1998)

1995-1996 arasındaki iki yıllık süreçte Türkiye'nin dış ticaretinin yaklaşık %50'sini Avrupa Birliği üyeleri ile yaptığı ve yakıt ithalatı dışındaki ithalat açığının büyük bir kısmının Avrupa Birliği üyeleri, A.B.D ve Japonya ile olan ticarete ortaya çıktığı görülmektedir.

Dış Ticaret Sıralaması	1995+1996 İhracat Toplamı (milyar \$)	İthalat Açığı Sıralaması	1995+1996 İthalat Açığı (milyar \$)
1 Almanya	10,2	1 İtalya	4,5
2 A.B.D.	3,1	2 A.B.D.	3,8
3 İtalya	2,9	3 Almanya	2,8
4 Rusya Federasyonu	2,8	4 Fransa	2,6
5 İngiltere	2,4	5 Japonya	2,4
6 Fransa	2,1	6 Suudi Arabistan	2,2
7 Hollanda	1,5	7 İngiltere	1,9
8 Belçika-Lüksemburg	0,9	8 İsviçre	1,4
9 Suudi Arabistan	0,9	9 Rusya Federasyonu	1,2
10 İspanya	0,7	10 Güney Kore	1,1

Yukarıda listelenen ülkelerle olan dış ticaret rakamlarına bakıldığında, 1995-96 sürecinde yıllık ihracat toplamlarının sabit kaldığı; ancak, ithalat açığının artan bir yönelim içinde olduğu görülmektedir. Dolayısı ile, ithalatın sürekli artmasının yanısıra, ihracatın artmasını önleyecek herhangi bir teknik engelin Türkiye ekonomisini olumsuz etkileyeceği açıktır.

8.2 Yasal Mevzuat

Türkiye, insan sağlığı ve çevre konularında mevcut tüm uluslararası antlaşma ve sözleşmeler açısından güncel bir konumda olup, uluslararası düzeyde de tartışılmakta olan birkaç çerçeve sözleşme dışında, yürürlükteki uluslararası mevzuat taahhüt etme açısından yeterli konumdadır (Tablo 8.1). Keza, Avrupa Birliği ile yapılan Ortaklık Konseyi Kararına göre de teknik düzeyde mevzuat uyumu çalışmaları sürdürülmektedir. Ancak; uluslararası taahhütler, ulusal idari sorunlar, teknik olarak eksiklikleri ve mali yetersizlikler nedeni ile, yeterince yerine getirilememektedir. Bu konu, sadece Türkiye için geçerli olmayıp, gelişmekte olan tüm ülkeler için de geçerlidir.

Verilen uluslararası taahhütler kapsamındaki, çevre koruma gibi teknik konulardaki, gereksinimlerin yerine getirilmemesi tarife dışı teknik engel uygulamaları açısından en kuvvetli gerekçe nedeni olmaktadır.

8.3 Teknolojik ve Mali Teşvikler

Özellikle, ürüne yönelik teknik engel uygulamaları açısından, ürünlerin hammadde girdileri, üretim ve tüketim süreçlerinde alınması gerekli çevresel önlemler için geçerli yasal mevzuata işlerlik kazandırılması gerekmektedir. Denetimci ve yaptırımcı olan yasal mevzuatın uygulama etkinliğinin arttırılmasının yanı sıra, teknik gereksinimlerin yerine getirilebilmesi için de yerel yönetimler ve sanayicilere teknolojik ve mali teşvikler gereklidir.

Teknolojik teşvikler; AR/GE, temiz teknoloji kullanma olanakları, etkin çevre teknolojilerinin sunulması ve uygun atık geri kazanım ve bertaraf tesislerinin kurulması ile sağlanabilir. Mali teşvikler ise bu yeni teknolojilerin kullanımını özendirecek parasal katkı ve/veya vergi indirimi ile gerçekleştirilebilir. Bilindiği üzere, çevre koruma konularında yapılacak her türlü teşvik ve hatta sübvansiyonlara Dünya Ticaret Örgütü (WTO) tarafından da izin verilmektedir.

Tarife dışı engellerin uygulanabilirliği açısından, Türkiye'nin çevre koruma konusunda teknolojik altyapı eksikliklerinden kaynaklanan bazı sorunları mevcuttur. Yerel yönetimler ve sanayiciler tarafından, özellikle alıcı ortama verilen kirleticilerin, yürürlükteki yasal mevzuat kapsamında yönetimi için gerekli çalışmalar başlamış bulunmaktadır. Bu uygulamaların, mevcut uluslararası kredi kaynaklarının kullanılabilirliği sağlanarak, hızlandırılması gerekmektedir.

Bu konuda, Hazine Müsteşarlığı ve TÜBİTAK bünyesinde oluşturulan Teknoloji İzleme ve Değerlendirme Başkanlığı'nca teknolojik araştırma projelerine yatırımların %50 ile %60'ı seviyelerinde araştırma desteği sağlanmaktadır. Bu uygulama Türkiye'ye uygulanması olası tarife dışı engellerin ortadan kaldırılması açısından yararlı bir başlangıç olarak görülmektedir.

8.4 Çevre Koruma Kaynaklı Teknik Engel Konuları

Ürüne yönelik, hammadde, üretim ve tüketim süreci için geçerli insan sağlığı ve çevre koruma kaynaklı teknik engel gerekçeleri Tablo 8.2'de listelenmiştir. Bu gerekçelerin Türkiye'deki mevcut altyapı ve idari konular açısından irdelenmesi ve aşılması için aşağıdaki konularda düzenlemelerin yapılması gereklidir (Tablo 8.3 ve 8.4) :

- * Standardların güncelleştirilmesi
- * Bilgi Bankası Kurulması
- * İzleme ve Denetim Etkinleştirilmesi
- * Envanter (Veri Merkezi) kurulması
- * Analiz, Ölçüm ve Deney Hizmetlerinin sağlanması
- * Atık Geri Kazanım ve Bertaraf Hizmetlerinin sağlanması
- * Teşvik ve Destekler
- * Toplumun Bilgilendirmesi ve Eğitimi
- * Acil Durum Bilgi ve Müdahale Merkezlerinin kurulması
- * Uluslararası Mevzuat Uyumu
- * Ulusal Risk ve Kriz Yönetimi
- * İthal Hammadde ve Ürün Değerlendirmesi

Tablo 8.1 Çevre Konularında İlgili Ulusal Mevzuat Listesi

OLASI TEKNİK ENGEL	İlgili Türk Mevzuatı			
	Türkiye Mevzuatı		Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler	
	Konusu	Resmi Gazete	Konu	Resmi Gazete
ÜRETİM GİRDİLERİ * Doğal Kaynaklı hammadde				
	Orman Kanunu	8.9.1956/ 9402	Akdeniz Genel Balıkçılık Konseyi Kurulması Hakkında Anlaşma - ROMA,1949	7.7.1967/12641
	Milli Parklar Kanunu	11.3.1983/18132	Kuşların Korunması Hakkında Uluslararası Sözleşme - Paris,1959	17.12.1966/12480
	Ağaçlandıрма Fonu Yönetmeliği	11.3.1989/20105	Avrupa ve Akdeniz Bitki Koruma Teşkilatı Kurulması Hakkında Sözleşme - Paris, 1951	Türkiye 10.8.1965
	Çevre Kanunu	11.8.1983/ 18132	Hayvanların Uluslararası Nakliye Strasında Korunması Konusunda Avrupa sözleşmesi - Paris, 1968	Türkiye 20.2.1971
	Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliği	23.6.1997/2302	Balina Avcılığının Tanzimi Hakkında Mukavelename - 1931	8.11.1934/2399
	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu	23.7.1983/18113	Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme - Washington DC, 1973 -CITES	01.10.1994/22068
	Turizm Tesis Kanunu	16.3.1982/17635	Dünya Kültür ve Tabiat Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme - Paris, 1972	14.2.1983/17959
	Maden Kanunu	15.6.1985/18785	Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Doğal Yaşama Ortamlarının Korunması Sözleşmesi - Bern, 1979	20.2.1984/ 18318
	Maden Kanunu Uygulama Yönetmeliği	22.8.1985/18796	Akdeniz'in Kirletmeye Karşı Korunması Sözleşmesi - Barselona, 1976	12.6.1981/17368
	Doğal Gazın Kullanımı Hakkında Bazı Kanunlarda Değişiklik yapılmasına Dair Yetki Kanunu	17.6.1987/19490	Akdeniz'de Özel Olarak Korunan Alanlara Ait Protokol - Genevre, 1982	23.10.1988/19968
	Taşocakları Nizamnamesi (6.6.1317 Tarihli)		Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi - RIO, 1992	27.12.1996/22860
	Yeraltı Suları Hakkında Kanun	23.12.1960	Özellikle Su Kuşları Yaşama Alanı Olarak Uluslararası Önele Sahip Sular Alanları Hakkında Sözleşme - RAMSAR, 1971	17.5.1994 / 21937
	Sular Hakkında Kanun	10.5.1926/368	Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı - Paris 21 Kasım1990	
	İSKİ-İçme ve Kullanma Suyu Temin Edilecek Olan Yüzeysel Su Kaynaklarının Kirletmeye Karşı Korunması Hakkında Yönetmelik	13.3.1984/18340		
	Köy İçme Suları Hakkında Kanun	16.5.1960		

Tablo 8.1 Çevre Konularında İlgili Ulusal Mevzuat Listesi (devam)

OLASI TEKNİK ENGEL	İlgili Türk Mevzuatı			
	Türkiye Mevzuatı		Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler	
	Konusu	Resmi Gazete	Konu	Resmi Gazete
* Doğal Kaynaklı hammadde (devam)	ÜRETİM GİRDİLERİ			
	Özel Çevre Koruma Bölgesine İlişkin Esaslar	16.9.1988/19931		
	Tarım Reformu Kanunu Uygulama Yönetmeliği	11.3.1989/20105		
	Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu	5.3.1985/18592		
	Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Koruma Kanunu	21.1.1943		
	Sıcak ve Soğuk Maden Sularının İstisnaları İle Kaplıcalar Tesisatı Hakkında Kanun	30.6.1926/08		
	Özel Çevre Koruma Bölgelerine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararları	5.7.1987/9863- 10.11.1989/20338- 2.3.1990/20449- 21.11.1990/20702		
	Bitki Gen Kaynaklarının Toplanması, Muhafazası ve Kullanılması Hakkında Yönetmelik	15.8.1992/21316		
	Su Ürünleri Kanunu	4.4.1971/13799		
	Umumi Hıfzıshıha (Genel Sağlığı Koruma) Kanunu	6.5.1930/ 1489		
	Sulak Alanlar Tebliği	5.4.1995/22249		
	Kara Avcılığı Kanunu	13.5.1937/3603		
	Boğaziçi Kanunu	22.11.1983/18229		
	Doğal Çiçek Soğanlarının Sökümü, Üretimi ve İhracatına Ait Yönetmelik	3.10. 1991/21016		
	Zirai Karantina Tüzüğü	2.9.1964/11796		
	Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu	24.5.1957/9615		
	Kıyı Kanunu	17.4.1990/ 20495		
	Hayvan sağlığı ve Zabıtası Kanunu	16.5.1986/9109		
	Petrol Tüzüğü	13.9.1955/9102		
	Petrol Kanunu	16.3.1954/8659		
	Kıyı Kanunu Uygulanmasına Dair Yönetmelik Değişiklik	3.8.1990/20594 27.8.1996/22709		

Tablo 8.1 Çevre Konularında İlgili Ulusal Mevzuat Listesi (devam)

OLASI TEKNİK ENGEL	İlgili Türk Mevzuatı			
	Türkiye Mevzuatı		Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler	
	Konusu	Resmi Gazete	Konu	Resmi Gazete
ÜRETİM GİRDİLERİ				
* İşlenmiş hammadde	Petrol Tüzüğü (5633 Sayılı, RG:)	13.9.1955/9102	Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi ve Montreal Protokolü	9.9.1990/20629
	Maden Kanunu Uygulama Yönetmeliği	22.8.1985/18796	Tehlikeli Atıkların Sınırlanması ve Taahhütü Kontrolü Sözleşmesi - Basel,	15.5.1994/21935
	Maden Kanunu	15.6.1985/18785	Nükleer Enerji Sahasında Hukuki Mesuliyete Dair Sözleşme	13.6.1967/12620
	Zararlı Kimyasal Madde ve Ürünlerin Kontrolü Yönetmeliği	11.7.1993/21634		
	Radyasyon Güvenliği Yönetmeliği	6.9.1991/20986		
	Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Kanunu	13.7.1982/17753		
* Enerji	Sanayi Kuruluşlarının Enerji Temininde Verimliliğin Artırılması İçin Alacakları Önlemler Hakkında Tebliğ	11.11.1995/22460	Uluslararası Enerji Programı Anlaşması - Paris, 1974	Türkiye : 4.5.1981
	Kalorifer Kazanı Verim Yönetmeliği	3.10.1983/18180		
	Mevcut binalarda ısı Yalıtımı İle Yakıt Tasarrufu Sağlanması ve Hava Kirliliğinin Azaltılmasına Dair Yönetmelik	19.11.1984/18580		
	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun	1.3.1985/ 18681		
	Doğal Gaz Kullanımı Hakkında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Yekki Kanunu	17.6.1986/19490		
	Petrol Tüzüğü	13.9.1955/9102		
	Petrol Kanunu	16.3.1954/8659		
ÜRETİM SÜRECİ				
* Sağlık ve Güvenlik	Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname	28.6.1995/22327	İşçilerin İyonize Edici Radyasyonlara Karşı Korunması Hakkında sözleşme - Cenevre, 1960	Türkiye: 5.11.1969
	Sağlık Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK	1983/181	Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı, 1990	
	Çevre Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında KHK	21.8.1991/20967	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, Helsinki Nihai Senedi, 1975	
	Büyükşehir Belediyeleri Kanunu	9.7.1984/18453	Avrupa Çevre ve Sağlık Şartı -Frankfurt, 1989	
	Çevre Kanunu	11.8.1983/18132		
	Umumi Hıfızışhlha (Genel Sağlığı Koruma) Kanunu	6.5.1930/1489		

Tablo 8.1 Çevre Konularında İlgili Ulusal Mevzuat Listesi (devam)

OLASI TEKNİK ENGEL	İlgili Türk Mevzuatı			
	Türkiye Mevzuatı		Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler	
	Konusu	Resmi Gazete	Konu	Resmi Gazete
ÜRETİM SÜRECİ				
* Sağlık ve Güvenlik (devam)	Umumi Hıfzıshıha (Genel Sağlığı Koruma) Kanunu	6.5.1930/1489		
	Belediye Kanunu	14.4.1930/1471		
	Hayvan Sağlığı Zabıtası Kanunu	16.5.1986/19109		
	Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü	9.4.1973/14502		
	İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü	11.1.1974/14765		
	Radyasyon Güvenliği Tüzüğü	6.9.1991/20986		
	Gayrisihhi Müesseselere Ait Yönetmelik	26.9.1995/22416		
	Gürültü Kontrol Yönetmeliği	11.12.1986/19308		
	İçme ve Kullanma Sularının Dezenfeksiyonuna Ait Yönetmelik	24.5.1967/12604		
	Sivil Müdafaa Kanunu	9.6.1958/7126		
	Parlayıcı, Patlayıcı, Tehlikeli ve Zararlı Maddelerle Çalışan İşyerlerinde ve İşlerde Alınacak Tedbirler Hakkında Tüzük	24.12.1973/14752		
	Maden İşletmelerinde Alınacak Emniyet Tedbirleri Hakkında Tüzük	18.8.1953/8487		
	Belediye Kanunu	14.4.1930/1471	Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi ve Montreal Protokolü	
	Umumi Hıfzıshıha (Genel Sağlığı Koruma) Kanunu	6.5.1930/1489	ISO-TC 207 (Uluslararası Standartlar Örgütü-Çevre Yönetimi Teknik Komitesi), Çevre Yönetim sistemi Skandartları (ISO-14000)	
	Çevre Kanunu	11.8.1983/18132	İklim Değişikliği Sözleşmesi, RIO, 1992	9.9.1990/20629
	Çevresel Etki Değerlendime (ÇED) Yönetmeliği	23.6.1997/23028	Gündem 21, RIO,1992	27.12.1996/22860
	İSKİ Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunu	23.11.1981/17523	RIO Deklerasyonu, Rio, 1992	
	Kıyı Kanunu	17.4.1990/20495	Atmosferik Kirlilik ve İklim Değişikliği Noordwijk Deklerasyonu, 1989	
* Proses yönetimi/ çevreye etki	Kıyı Kanunu Uygulamasına Dair Yönetmelik	3.8.1990/20594		
	Radyasyon Güvenliği Yönetmeliği	6.9.1991/20986		
	TSE Standartları (ISO 9000-9004, 9004-1,9004-4			
	Zararlı Kimyasal Madde ve Ürünlerin Kontrolü Yönetmeliği	11.7.1993/21634		
	Çevre Kirliliğine Yolaçan İşletmelerin Faaliyet Kolları İthban ile Gruplandırılması Hakkında Karar	26.5.1991/20882		
	Gayrisihhi Müesseselere Ait Yönetmelik	26.9.1995/22416		
	İmar Kanunu	9.5.1985/18749		
	Sivil Müdafaa Kanunu	9.6.1958/7126		

Tablo 8.1 Çevre Konularında İlgili Ulusal Mevzuat Listesi (devam)

OLASI TEKNİK ENGEL	İlgili Türk Mevzuatı			
	Türkiye Mevzuatı		Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler	
	Konusu	Resmi Gazete	Konu	Resmi Gazete
ÜRETİM SÜRECİ				
* Risk Yönetimi/ Kazalara Karşı Önlem	Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Kanunu	21.11.1935/2895	Nükleer Kaza ve Radyolojik Acil Hallerde Yardımlaşma Sözleşmesi	3.9.1990/20624
	Maden İşletmelerinde Alınacak Emniyet Tedbirleri Hakkında Tüzük	18.8.1953/8487	Nükleer Kaza Halinde Erken Bildirim Sözleşmesi	3.9.1990/20624
	Parlayıcı, Patlayıcı, Tehlikeli ve Zararlı Maddelerle Çalışan İşyerlerinde ve İşlerde Alınacak Tedbirler hakkında Tüzük	24.12.1973/14752	Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Hakkında Sözleşme	7.8.1986/19188
	Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü	9.4.1973/14502		
* Atıklar Katı-Sıvı, Tehlikeli-Zararlı	İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü	11.1.1974/14765		
	Radyasyon Güvenliği Tüzüğü	6.9.1991/20986		
	Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair yönetmelik	8.5.1988/19808	Karadenizin Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi ve Eki Protokollar, Bulreş, 1992,	6.3.1994/ 21869
	Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun	25.7.1995/22354	Tehlikeli Atıkların Sınırlarötesi Taşımının ve İmhasının Kontrolü Sözleşmesi –Basel,	15.5.1994/ 21935
	Yeraltı Suları Hakkında Kanun	23.12.1960	Akdeniz'de Özel Olarak Korunan Alanlara Ait Protokol – Cenevre, 1982	23.10.1988/19968
	Su Ürünleri Kanunu	4.4.1971/13799	Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi – Barselona, 1976 ve Eki Protokollar	12.6.1981/17368 – 18.3.1987/19404- 23.10.1988/19968
	Kıyı Kanunu	17.4.1990/20495		
	Kıyı Kanunu Uygulamasına Dair Yönetmelik	3.8.1990/20594		
	İmar Kanunu	9.5.1985/18749		
	Belediye Kanunu	14.4.1930/1471		
	İSKİ-İçme ve Kullanma Suyu Temin Edilecek Olan Yüzeysel Su Kaynaklarının Kirlenmeye Karşı Korunması Hakkında Yönetmelik	26.12.1995		
	İSKİ Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunu	23.11.1981/17523		
	Çevre Kanunu	11.8.1983/18132		
	Umumi Hıfzıshıha (Genel Sağlığı Koruma) Kanunu	6.5.1930/1489		
	Büyükşehir Belediyeleri Kanunu	9.7.1984/18453		
	İSKİ- Atık Suların Kanalizasyon Şebekesine Deşarj Yönetmeliği	9.1.1997		
	Lagım Meccrası Mümkün Olmayan Yerlerde Yapılacak Çukurlara Ait Yönetmelik	19.3.1971/13783		
	Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği	7.1.1988/19919		
	Su Kirliliği Kontrol Yönet. Numune Alma ve Analiz Metodları Tebliği	7.1.1991/20748		
	Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği Teknik Usuller Tebliği	7.1.1991/20748		
	Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği İdari Usuller Tebliği	12.3.1989/20106		
	Su Kirliliği Kontrol Yönetm. Suda Tehlikeli ve Zararlı Maddeler Tebliği	12.3.1989/20106		
	Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği	14.3.1991/20814		
	Zararlı Kimyasal Madde ve Ürünlerin Kontrolü Yönetmeliği	11.7.1993/21634		

Tablo 8.1 Çevre Konularında İlgili Ulusal Mevzuat Listesi (devam)

OLASI TEKNİK ENGEL	İlgili Türk Mevzuatı			
	Türkiye Mevzuatı		Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler	
	Konusu	Resmi Gazete	Konu	Resmi Gazete
ÜRETİM SÜRECİ				
* Hava Emisyonları	Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği	27.8.1995/22387	Atmosferik Kirlilik ve İklim Değişikliği Noordwijk Deklerasyonu, 1989	
	Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği	20.5.1993/21586	Uzun Menzilli Sınırarötesi Hava Kirliliği Sözleşmesi ve Ek Protokol– Cenevre, 1979, 1984	23.3.1983/17996-23.7.1985/18820
	Belediye Kanunu	14.4.1930/1471	Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi ve Montreal Protokolü-Londra Değişikliği- Kopenhag Değişikliği	9.9.1990/20629-28.12.1994/22155-29.9.1995/22419
	Büyükşehir Belediyeleri Kanunu	9.7.1984/18453	RIO Deklerasyonu, Rio, 1992	27.12.1996/22860
	Umumi Hıfzıshıha (Genel Sağlığı Koruma) Kanunu	6.5.1930/1489	Gündem 21, RIO,1992	9.9.1990/20629
	Çevre Kanunu	11.8.1983/18132	İklim Değişikliği Sözleşmesi, RIO, 1992	
	Karayolları Trafik Kanunu	18.10.1983, 18195		
	Isıtma ve Buhar Tesislerinin Yakıt Tüketiminde Ekonomi Sağlanması ve Hava Kirliliğinin Azaltılması Yönetmeliği	3.1.1977/16502		
	Motorlu Taşıt Egzos Gazlarının Yolaçtıkları Kirlenmenin Önlenmesine İlişkin Tebliğ	22.10.1992/21383		
	Mevcut Binalarda Isı Yalıtımı İle Yakıt Tasarrufu Sağlanması ve Hava Kirliliğinin Azaltılmasına Dair Yönetmelik	19.11.1984/18580		
	Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği	2.11.1986/19269		
	Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği	27.8.1995/22387		
	Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği	20.5.1993/21586		
	Belediye Kanunu	14.4.1930/1471	Uçakların Gürlütüsü Konusunda Uluslararası Standartlar ve Tavsiye Edilen Uygulamalar, 1971	
	Büyükşehir Belediyeleri Kanunu	9.7.1984/ 18453		
	Umumi Hıfzıshıha (Genel Sağlığı Koruma) Kanunu	6.5.1930/ 1489		
* Gürlülü	Çevre Kanunu	11.8.1983/		
	Karayolları Trafik Kanunu	18.10.1983, 18195		
	Gürlülü Kontrol Yönetmeliği	11.12.1986/19308		
	Parlayıcı, Patlayıcı, Tehlikeli ve Zararlı Maddelerle Çalışan İşyerlerinde ve İşlerde Alınacak Tedbirler Hakkında Tüzük	24.12.1973/14752		
	İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü	11.1.1974/14765		
	Gayrisihhi Müesseselere Ait Yönetmelik	26.9.1995/22416		
	Belediye Kanunu	14.4.1930/1471	Hayvanların Uluslararası Nakliye Sırasında Korunması Konusunda Avrupa sözleşmesi –Paris,1968	20.2.1971

Tablo 8.1 Çevre Konularında İlgili Ulusal Mevzuat Listesi (devam)

OLASI TEKNİK ENGEL	İlgili Türk Mevzuatı			
	Türkiye Mevzuatı		Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler	
	Konusu	Resmi Gazete	Konu	Resmi Gazete
AMBALAJ-DEPOLAMA-TAŞIMA				
	Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Karamame	27.6.1995/22326	Tehlikeli Atıkların Sınıflandırması Taahhüdünün ve İmhasının Kontrolü Sözleşmesi-Basel,	15.5.1994/21935
	Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Karamame	28.6.1995/22327	ISO-TC 207 (Uluslararası Standartlar Örgütü)-Çevre Yönetimi Teknik Komitesi), Çevre Yönetim sistemi Standartları (ISO-14000)	
	Umumi Hıfzıssıhha (Genel Sağlığı Koruma) Kanunu	6.5.1930/1489		
	Büyükşehir Belediyeleri Kanunu	9.7.1984/18453		
	Çevre Kanunu	11.8.1983/18132		
	Türk Standartlar Enstitüsü Kuruluş Kanunu			
	Karayolları Trafik Kanunu	18.10.1983, 18195		
	Erişme Kontrollü Karayolları Kanunu	11.6.1972/14212		
	Karayolları Trafik Yönetmeliği			
	Katı Atıkların Kontrollü Yönetmeliği	14.3.1991/20814		
	Zararlı Kimyasal Madde ve Ürünlerin Kontrollü Yönetmeliği	11.7.1993/21634		
	Araçların İmal Tadil ve Montajı Hakkında Yönetmelik	3.2.1993/21485-Mük		
	Düzenli Katı Atık Depo Alanları ile İlgili Yönerge			
	Tehlikeli Eşyanın Ticaret Gemileri ile Taşınmasına Dair Tüzük	8.10.1952/8227		
	Tıbbi Atıkların Kontrollü Yönetmeliği	20.5.1993/21586		
	Tehlikeli Atıkların Kontrollü Yönetmeliği	27.8.1995/22387		
	TSE Standartları (ISO 9000-9004, 9004-1, 9004-4)			
	Tekel Dışı Brakılan Patlayıcı Maddelerle Av Malzemesi ve Benzerlerinin Üretimi, İthalatı, Taşınması, Saklanması, Depolanması, Satışı, Kullanılması, Yok edilmesi Denetlenmesi Usul ve Esaslarına İlişkin Tüzük			
	Parlayıcı, Patlayıcı, Tehlikeli ve Zararlı Maddelerle Çalışan İşyerlerinde ve İşlerde Alınacak Tedbirler Hakkında Tüzük	29.9.1987/19589		
		24.12.1973/14752		

Tablo 8.1 Çevre Konularında İlgili Ulusal Mevzuat Listesi (devam)

OLASI TEKNİK ENGEL	İlgili Türk Mevzuatı			
	Türkiye Mevzuatı		Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler	
	Konusu	Resmi Gazete	Konu	Resmi Gazete
TÜKETİM SÜRECİ * Ürün Güvenliği Tüketicinin Korunması Tüketim Sorrası Sorumluluk				
	Belediye Kanunu	14.4.1930/1471	Gündem 21, RIO,1992	9.9.1990/20629
	Umumi Hıfzıssıhha (Genel Sağlığı Koruma) Kanunu	6.5.1930/1489	Avrupa Çevre ve Sağlık Şartı –Frankfurt, 1989	
	Çevre Kanunu	11.8.1983/18132	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT, 1947 ve 1994)	
	Büyükşehir Belediyeleri Kanunu	9.7.1984/18453	ISO-TC 207 (Uluslararası Standartlar Örgütü-Çevre Yönetimi Teknik Komitesi), Çevre Yönetim Sistemi Standartları (ISO-14000)	
	Çevre Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında KHK	21.8.1991/20967	Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı, 1990	
	Sağlık Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK (1983/181)		Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı), Helsinki Nihai Senedi, 1975	
	Rekabetin Korunması Hakkında Kanun		Ticarette Teknik Engeller Anlaşması (Nihai Senet)	
	Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun	13.12.1994/22140	Uruguay Round Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri Sonuçlarını Kapsayan Nihai Senet (MARAKEŞ, 1994)	
	Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname	28.6.1995/22327		
	Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname	27.6.1995/22326		
	Zararlı Kimyasal Madde ve Ürünlerin Kontrolü Yönetmeliği	11.7.1993/21634)		
	Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği	27.8.1995/22387		
	Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği	20.5.1993/21586		
	Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği	14.3.1991/20814		
	TSE Standartları (ISO 9000-9004, 9004-1,9004-4)			

Tablo 8.2 Çevre Koruma Açısından ULUSLARARASI TİCARETTE OLASI TEKNİK ENGEL Kaynakları

<i>Gerekçe Konusu</i> <i>Olası Engel Kaynakları</i>	<i>İNSAN SAĞLIĞI</i>	<i>ÇEVRESEL ETKİ</i>
ÜRETİM GİRDİLERİ * <i>Hammadde</i> * <i>Doğal</i>	Toksik ve Kanserojen etkiler (Genelde Önemsiz)	Doğadan alınması sırasındaki Ekolojik ve Çevresel Etkiler
* <i>İşlenmiş</i>	Teknik Emniyet Sorunu - Toksik, Kanserojen Etkiler	Hammadde üretim sürecindeki Ekolojik ve Çevresel Etkiler
ÜRETİM SÜRECİ * <i>Çevreye Emisyonlar</i> * <i>Atık Bertarafı</i>	Gaz, Atıksu ve Katı Atıkların Toksik ve Kanserojen Etkileri	Alıcı ortamda bertaraf edilirse Ekolojik ve Çevresel Etkiler
AMBALAJ, DEPOLAMA, TAŞIMACILIK * <i>Ürün Güvenliği</i>	Tehlikelilik Özelliği, Toksik, Kanserojen Etkiler	Alıcı ortama ulaşma ulaşırsa Ekolojik ve Çevresel Etkiler
* <i>Ambalaj Güvenliği</i>	Teknik Emniyet Sorunu - Olası Kazalara karşı	Teknik Emniyet Sorunu - Ekolojik ve Çevresel Etkiler
* <i>Depo Güvenliği</i>	Teknik Emniyet Sorunu - Olası Kazalara karşı	Teknik Emniyet Sorunu - Ekolojik ve Çevresel Etkiler
* <i>Taşıma Güvenliği</i>	Teknik Emniyet Sorunu - Olası Kazalara karşı	Teknik Emniyet Sorunu - Ekolojik ve Çevresel Etkiler
TÜKETİM SÜRECİ * <i>Ürün Güvenliği</i>	Kullanımda kazalar, Toksik ve Kanserojen etkiler	Kullanım hatalarından oluşan Ekolojik ve Çevresel Etkiler
* <i>Geri Kazanım, Atık Bertarafı</i> * <i>Atık Ambalaj Sorunu</i>	Ambalaj artıklarının Toksik ve Kanserojen etkileri	Alıcı ortamda bertaraf edilirse Ekolojik ve Çevresel Etkiler
* <i>Kullanılmış Ürün Sorunu</i>	Bertarafda kazalar, Toksik ve Kanserojen etkiler	Alıcı ortamda bertaraf edilirse Ekolojik ve Çevresel Etkiler

Tablo 8.3 Tarife Dışı Engel Nedenlerini Ortadan Kaldırmak İçin Gerekli Araç ve Uygulamalar

OLASI TEKNİK ENGEL GEREKÇESİ	GEREKÇENİN GEÇERSİZLİĞİNİ KANITLAYABİLMEK ve OLASI ENGEL NEDENLERİNİ ORTADAN KALDIRMAK İÇİN MEVCUT OLMASI GEREKLİ ARAÇ ve UYGULAMA KONULARI
Hammadde Çevre Dostu olarak üretilmemiş	* Hammadde envanteri varlığı * Akredite Analiz laboratuvarlarının varlığı * Hammadde Standardlarının belirlenmiş olması * Sürdürülebilir hammadde üretim prosesleri bilgi bankası varlığı * Çevre dostu hammadde üretimi için teşvik ve teknolojik desteklerin bulunması * Doğal kaynak kullanım sonucunda saha rehabilitasyonunun yapılması * Hammadde izleme ve denetim mekanizmalarının varlığı * Ulusal hammadde risk ve kriz yönetim planlarının varlığı * Tarife Dışı Engel Kriz Masası'nın varlığı * İthal hammaddeler için kalite denetim ve izleme mekanizmalarının varlığı
Üretim Sırasındaki Emisyonlar ve Atık Bertarafı Çevre Kirliliği Yaratmakta	* Sektörel bazda emisyon, deşarj ve atık envanterlerinin varlığı * Akredite emisyon, deşarj, katı atık analiz laboratuvarlarının varlığı * Atık minimizasyonu için çevre dostu üretim teknolojileri bilgi bankası varlığı * Atık borsası varlığı * Atık geri kazanım tesisleri varlığı * Atık bertaraf tesislerinin varlığı * ISO 9000 ve 14000 standardlarının yaygın uygulaması * Çevre kirliliği izleme ve denetiminin etkinleştirilmesi * Tarife Dışı Engel Kriz Masası'nın varlığı * Tüm ülkeyi kapsayan Acil Durum Bilgi ve Müdahale sisteminin bulunması * Tüm yasal çevre düzenlemelerinde uluslararası uyumluluğun bulunması * Uluslararası çevre taahhütleri için, ülke koşullarına uygun, politika varlığı * İthal ürünlerin uluslararası çevre standartlarına uygunluğunun denetlenmesi
Ürün Ambalajlama, Depolama ve Taşıma İnsan Sağlığı ve Çevreye Duyarlı Değil	* Ürün Güvenlik Bilgi Formlarının yasal zorunluluk olması * Sektörel bazda üretim envanterlerinin varlığı * Akredite ürün analiz laboratuvarlarının varlığı * Ambalaj analiz ve bilgilendirme merkezlerinin varlığı * Uluslararası platformda yasaklanmış veya kısıtlanmış ürün türlerinin envanteri * Uluslararası çevre etiketleri ve markalarını izleme ve bilgi bankası * Uluslararası yasal çevre düzenlemeleri takip ve yasal mevzuat uyumu * Zehir Danışma Merkezlerinde tüm ürün bilgilerinin varlığı * Ulusal Acil Müdahale Merkezlerinin varlığı * Tarife Dışı Engel Kriz Masası'nın varlığı * İthal ürünlerin uluslararası çevre standartlarına uygunluğunun denetlenmesi
Ürün Kullanım Güvenliği, Artık Ürün Geri Kazanımı ve Bertarafı İnsan Sağlığı ve Çevreye Duyarlı Değil	* Tüketiciciyi koruma açısından ürün kullanım etiket bilgilerine açıklıkla yazılması * Ürünlerin etkin kullanımı için toplumun bilgilendirilmesi * Ambalaj, bozulmuş ve artık ürünlerin toplama ve geri kazanım tesislerinin varlığı * Artık ürünlerin bertarafı için gerekli tesislerin varlığı * Tarife Dışı Engel Kriz Masası'nın varlığı * Uluslararası yasal çevre düzenlemeleri takip ve yasal mevzuat uyumu * Uluslararası Acil Müdahale Merkezleri ile ilişkili Ulusal Merkezlerin varlığı

Tablo 8.4 Eylem Planı Çalışma Konuları

Çalışma Konuları	Çerçevesi	Hammadde	Çevreye Emisyonlar ve Atık Bertarafı	Ürün Ambalajlama, Depolama ve Taşıma	Ürün Kullanım Güvenliği, Atık Ürün Geri Kazanım ve Bertarafı
STANDARDLAR		* Hammadde Standardlarının belirlenmesi	* ISO 9000 ve 14000 Standardları uygulamalarının yaygınlaştırılması	* Uluslararası standard uygulamalarının yaygınlaştırılması	* Uluslararası standartlara uyumun sağlanması
BİLGİ BANKASI		* Sürdürülebilir hammadde üretim prosesleri bilgi merkezleri oluşturulması	* Atık minimizasyonu için çevre dostu üretim teknolojik bilgi merkezleri oluşturulması	* Ambalaj bilgi merkezlerinin kurulması * Uluslararası çevre etiketleri ve markalarını izleme ve bilgi merkezlerinin oluşturulması	* Uluslararası çevre etiketleri ve markalarını izleme ve bilgi merkezi kurulması
İZLEME ve DENETİM		* Hammadde izleme ve denetim mekanizmalarının oluşturulması * Doğal kaynaklardan yararlanma sonucunda saha rehabilitasyonu denetlemesi	* Çevre kirliliği izleme ve denetiminin etkinleştirilmesi		
ENVANTER (VERİ MERKEZİ)		* Hammadde envanteri hazırlanması * Uluslararası platformda yasaklanmış veya kısıtlanmış hammadde türlerinin envanteri	* Sektörel bazda ulusal emisyon, deşarj ve atık envanterlerinin hazırlanması	* Sektörel bazda üretim envanterlerinin hazırlanması * Uluslararası platformda yasaklanmış veya kısıtlanmış ürünlerin envanteri	
ANALİZ, ÖLÇÜM ve DENEY HİZMETLERİ		* Akredite Analiz laboratuvarları kurulması	* Akredite emisyon, deşarj, katı atık analiz laboratuvarlarının kurulması	* Akredite ürün ve ambalaj analiz laboratuvarlarının kurulması	
ATIK GERİ KAZANIM ve BERTARAF HİZMETLERİ			* Atık borsası oluşturulması * Atık geri kazanım tesislerinin kurulması * Atık bertaraf tesislerinin kurulması	* Depolama ve taşıma sırasında dökülmüş ve bozulmuş ürünlerin toplama ve geri kazanım tesislerinin kurulması * Bozuk ürünlerin bertarafı için gerekli tesislerin kurulması	* Ambalaj, eskimiş ve atık ürünlerin toplama ve geri kazanım tesislerinin kurulması * Atık ürünlerin bertarafı için gerekli tesislerin kurulması

Tablo 8.4 Eylem Planı Çalışma Konuları (devam)

Çalışma Konuları	Hammadde	Çevreye Emisyonlar ve Atık Bertarafı	Ürün Ambalajlama, Depolama ve Taşıma	Ürün Kullanım Güvenliği, Artık Ürün Geri Kazanımı ve Bertarafı
TEŞVİK ve DESTEKLER	* Çevre dostu hammadde üretimi için teşvik ve teknolojik desteklerin sağlanması	* Çevre dostu üretimi için teşvik ve teknolojik desteklerin sağlanması	* Uluslararası ambalajlama normlarına uyum için teşvik ve teknolojik desteklerin sağlanması	* Uluslararası marka ve etiketlere uyum için teşvik ve destek sağlanması
TOPLUMU BİLGİLENDİRME ve EĞİTİM	* Çevre dostu hammaddeler konusunda sanayicilere eğitim programları hazırlamak	* <i>Proses-Entegre Çevre Yönetim</i> Sistemleri konusunda sanayicilere eğitim programlarının hazırlanması	* Ürün Güvenlik Bilgi Formlarının yasal zorunluluk yapılması * Zehir Danışma Merkezlerine bilgi verilmesi	* Tüketiciyi koruma açısından ürün kullanım etiket bilgilerine açıklık getirilmesi
ACİL DURUM BİLGİ ve MÜDAHALE MERKEZLERİ	* Ulusal Acil Durum Bilgi ve Müdahale sisteminin oluşturulması	* Ulusal Acil Durum Bilgi ve Müdahale sisteminin oluşturulması	* Ulusal Acil Durum Bilgi ve Müdahale sisteminin oluşturulması	* Ulusal Acil Durum Bilgi ve Müdahale sisteminin oluşturulması
ULUSLARARASI MEVZUAT UYUMU		* Tüm çevre yönetmelik ve yasal düzenlemelerde uluslararası uyumluluk sağlanması	* Uluslararası yasal çevre düzenlemeleri takip ve yasal mevzuat uyum mekanizmalarının oluşturulması,	* Uluslararası yasal çevre düzenlemeleri takip ve yasal mevzuat uyum mekanizmalarının oluşturulması,
ULUSAL RİSK ve KRİZ YÖNETİMİ	* Ulusal hammadde risk ve kriz yönetim planlarının hazırlanması	* Uluslararası çevresel taahhütler için ülke koşullarına uygun politikaların geliştirilmesi	* Uluslararası gelişmeleri takip ve uyum politikalarının geliştirilmesi	* Uluslararası gelişmeleri takip ve uyum politikalarının geliştirilmesi
İTHAL HAMMADDE ve ÜRÜN DENETİMİ	* İthal hammaddeler için kalite denetim ve izleme mekanizmalarının oluşturulması	* İthal ürünlerin uluslararası çevre standartlarına uygunluğunun denetlenmesi	* İthal ürünlerin uluslararası çevre standartlarına uygunluğunun denetlenmesi	

B Ö L Ü M

EYLEM PLANI

EYLEM PLANI

Uluslararası ticarete, ithal edilen mal üzerinde rekabet gücü sağlamak ve haksız rekabeti önlemek amacıyla uygulanan kısıtlamalar, *ürün bazında* ve *standartlarla ilgili teknik gerekçeler kullanılarak* yapılmaktadır. Genelde ürün bazında uygulanan tarife dışı engeller için, GATT/WTO tarafından da kabul edilen teknik gerekçelerden biri de çevre koruma kurallarıdır.

Ürün bazında uygulanabilecek, çevre koruma kaynaklı tarife dışı teknik engel gerekçe konuları aşağıdadır :

1. Üretim girdilerinin çevre dostu olmaması,
2. Üretim sürecindeki çevre koruma önlemlerinin yetersizliği,
3. Ambalajlama, depolama ve taşıma süreçlerindeki olası çevre sorunları,
4. Tüketim ve tüketim sürecinde oluşan atıkların çevre sorunları yaratma olasılığı.

Yukarıdaki konulardan bazılarının bilimsel olarak değerlendirilebilir nitelikte olmasına karşılık, özellikle geliştirilmekte olan yeni standartlara aykırılık, ve uluslararası politika ve tüketici hareketlerine aykırılık konuları, daha soyut konular olup çözüm bulunması uluslararası düzeyde politik ve yasal beceri gerektirecek özellikler taşımaktadır.

Tablo 8.3 ve Tablo 8.4'deki ürüne yönelik çevre koruma kaynaklı tarife dışı engel oluşturabilecek gerekçelerin aşılabilmesi için, aşağıdaki konuları kapsayan bir Eylem Planı'nın uygulamaya konulması gerektiği sonucuna varılmıştır :

- 1- Hammadde ve üretim standartları ve teknolojileri için bilgi merkezi kurulması
- 2- Çevresel izleme/denetleme uygulamalarının etkinleştirilmesi
- 3- Üretim, hammadde ve çevre kirliliği envanterlerinin hazırlanması
- 4- Akredite analiz, ölçüm ve deney laboratuvarlarının kurulması
- 5- Atık geri kazanım ve bertaraf tesislerinin kurulması
- 6- Toplum bilgilendirme ve sanayicileri eğitim programları hazırlanması
- 7- Ulusal acil durum bilgi ve müdahale merkezlerinin kurulması
- 8- Çevre dostu üretim için teşvik ve desteklerin sağlanması

9- Uluslararası çevresel taahhütler için ülke koşullarına uygun ulusal politikanın koordinasyonu

10- İthal hammadde ve ürünlerin uluslararası çevre mevzuatı açısından denetimi

Bu eylem önerileri için gerekli teknik, kurumsal ve yasal düzenlemeler ile bu düzenlemelerin yerine getirilmesi ile ilgili başlıca kurum ve kuruluşlar, Tablo 9.1'deki Eylem Planında belirtmiştir. Bu tablodaki eylemler için gerekli zaman aralıkları "kısa", "orta" ve "uzun" dönem olarak önerilmiştir. "Kısa Dönem" için bir yıldan az, "Orta Dönem" için en fazla iki yıl, "Uzun Dönem" için en fazla üç yıllık süreç öngörülmektedir.

Tablo 9.1 - EYLEM PLANI

EYLEM ÖNERİLERİ	GEREKLİ GÖRÜLEN TEKNİK DÜZENLEMELER	GEREKLİ GÖRÜLEN KURUMSAL DÜZENLEMELER	GEREKLİ GÖRÜLEN YASAL DÜZENLEMELER	İlgili Başlıca Kurum ve Kuruluşlar	DÖNEM (Kısa, Orta, Uzun Vade)
A.1 - HAMMADDE ve ÜRETİM STANDARTLARI ve TEKNOLOJİLERİ İÇİN BİLGİ MERKEZİ KURULMASI	* İnternet WEBSITE Oluşturulması * İlgili konularda teknik yayınların desteklenmesi ve veri bankası oluşturulması	* Yürütücü kuruluşun oluşturulması	* Yürütücü kuruluşun kurumsallaştırılması için Yasal Düzenleme	TÜBİTAK, TSE, Sanayi ve Tic. Bak. TOBB, Sanayici Dernekleri	KISA
A.2 - ÇEVRESEL İZLEME/DENETLEME UYGULAMALARININ ETKİLEŞTİRİLMESİ	* Çevresel Raporlama Sisteminin Oluşturulması * Gönüllü Sektörel Birlikler tarafından İzleme/Denetleme Alt Yapısının oluşturulması * Özel Laboratuvarlar kurulması	* Sektörel Birliklerin kurulması ve mevcutların geliştirilmesi * Sektörel İzleme/Denetim Kurullarının oluşturulması * Çevre Bakanlığının tüm illerde teşkilatlanması	* İlgili Yasal düzenlemeler ve Protokoller	Çevre Bak. Sanayi ve Tic. Bak. TÜBİTAK, TSE, DPT, Belediyeler, Üniversiteler, Meslek Odaları	ORTA
A.3 - ÜRETİM, HAMMADDE ve ÇEVRE KİRLİLİĞİ ENVANTERLERİNİN HAZIRLANMASI	* Sektörel Bazda Envanter Verilerinin Toplanması için programlar hazırlanması	* Envanter Bilgi İşlem Merkezi'nin kurulması	* Envanter Bilgi Merkezi'nin Kurulması İçin Yasal Düzenleme	TOBB, Çevre Bak., Sanayi ve Tic. Bak., DİE, Üniversiteler, TÜBİTAK	ORTA
A.4 - AKREDİTE ANALİZ, ÖLÇÜM ve DENEY LABORATUVARLARININ KURULMASI	* Üniversite/Araştırma Kurum Laboratuvarlarının Güncelleştirilmesi * Akredite Özel Laboratuvarların Kurulması	* Ulusal Akreditasyon Merkezinin Kurulması * Laboratuvarların Sertifikalanması * Laboratuvar Kurma Teşvikleri	* Milli Akreditasyon Kanununun Çıkarılması	Çevre Bak. TSE, DPT Sanayi ve Tic. Bak., Üniversiteler/TÜBİTAK TOBB, Sanayici Dernekleri	KISA
A.5 - ATIK GERİ KAZANIM ve BERTARAF TESİSLERİNİN KURULMASI	* Bölgesel Tesislerin Kurulması * Atık Borsasının Kurulup, İşletilmesi	* Bölgesel Atık Yönetim İdarelerinin Kurulması * Denetim Kurumlarının Oluşturulması	* Tesislerin Kullanılmasını Teşvik Edici Yasal Düzenlemeler * Nakliyecilik Teşviki İçin Yasal Düzenlemeler	Çevre Bak., Sanayi ve Tic. Bak., DPT, Maliye Bak., Hazine Müsteşarlığı, TOBB	KISA-ORTA
A.6 - TOPLUMU BİLGİLENDİRME ve SANAYİCİLERİ EĞİTİM PROGRAMLARI HAZIRLANMASI	* Çevresel raporların açıklanmasını sağlayıcı Sürekli Bilgi Ulaşımı Merkezi kurulması * Sürekli Çevre Eğitim Programları	* Bilgi İşlem Merkezi'nin kurumsallaştırılması * İnternet web sayfası oluşturulması	* Bilgi Ulaşım Merkezi'nin kurumsallaştırılması için gerekli yasal düzenleme	Çevre Bak., Sanayi ve Tic. Bak., TÜBİTAK, Üniversiteler, TOBB, Meslek Odaları, STK	KISA-ORTA
A.7 - ULUSAL ACIL DURUM BİLGİ ve MÜDAHALE MERKEZLERİNİN KURULMASI	* Acil Müdahale Planlarının Hazırlanması * Yöresel ve Bölgesel Altyapının Oluşturulması	* Ulusal Acil Durum Bilgi ve Müdahale Merkezlerinin kurulması	* Mevcut yasal düzenlemelere işlerlik kazandırılması ve gerekli parasal kaynak yaratılması	Çevre Bak., İçişleri Bak., Çalışma Bak., Ulaştırma Bak. TOBB TÜBİTAK, Üniversiteler, Meslek Örgütleri	KISA-ORTA

Tablo 9.1 - EYLEM PLANI
(devam)

EYLEM ÖNERİLERİ	GEREKLİ GÖRÜLEN TEKNİK DÜZENLEMELER	GEREKLİ GÖRÜLEN KURUMSAL DÜZENLEMELER	GEREKLİ GÖRÜLEN YASAL DÜZENLEMELER	İlgili Başlıca Kurum ve Kuruluşlar	DÖNEM (Kısa, Orta, Uzun Vade)
B.1 - ÇEVRE DOSTU ÜRETİM İÇİN TEŞVİK ve DESTEKLERİN SAGLANMASI	* Çevre Dostu Üretim Yöntemleri ve teşviklerin duyurulduğu bir web sayfası oluşturulması * Mevcut teşvik ve desteklere ulaşmak için gerekli danışmanlık hizmetlerinin ücretsiz verilmesi için altyapı oluşturulması * Uluslararası fuarlara katılım desteklerinin artırılması	* Teşvik ve destek koordinasyonu yapmakla görevlendirilmiş mevcut kurumlarda (TÜBİTAK, TTGV, KOSGEB vb.) sanayicilerin de aktif rol almalarının sağlanması	* Teşvik ve desteklerin artırılması için gerekli altyapı ve finansal kaynak sağlanması konularında yasal düzenlemeler	Çevre Bak., Sanayi ve Tic. Bak. Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, DPT, TÜBİTAK, Üniversiteler, TOBB	ORTA
B.2 - ULUSLARARASI ÇEVRESEL TAAHHÜTLER İÇİN ÜLKE KOŞULLARINA UYGUN ULUSAL POLİTİKANIN KOORDİNASYONU	* İlgili Bakanlıklar ve Sektörel Birliklerde dış ticaret ve üretim projeksiyonlarının hazırlanması ve WTO uygulamalarını sürekli takip eden bir bilgi iletişim sisteminin oluşturulması	* "Ulusal Dış Ticaret Koordinasyon Kurulu"nın Oluşturulması	* Ulusal Dış Ticaret Koordinasyon Kurulu'nun Oluşturulması için ilgili yasal düzenleme	Dışişleri Bak., Çevre Bak., Sanayi ve Tic. Bak. DTM, DPT, TOBB, Üniversiteler, TÜSIAD	KISA- ORTA- UZUN
B.3 - İTHAL HAMMADDE ve ÜRÜNLERİN ULUSLARARASI ÇEVRE MEVZUATI AÇISINDAN DENETİMİ	* Yeterli sayıda İhtisas Laboratuvarları ve Gümrüklerinin Kurulması * Dış Ticarete Standardizasyon uygulamasının etkinleştirilmesi * Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonlarının daha ayrıntılı hale getirilmesi	* Mevcut ve kurulacak denetim komisyonlarında sanayicilere de etkin rol verilmesi	* Teknik ve parasal kaynak için gerekli yasal düzenlemeler	Sanayi ve Tic. Bak. Çevre Bak. Gümrük Müsteşarlığı Dış Ticaret Müsteşarlığı, TOBB	KISA
B.4 - RİSK ve KRİZ YÖNETİM MERKEZLERİNİN KURULMASI	* Türk Ürünlerine Gelebilecek Engel Gerekçelerinin acilen değerlendirilmesi için görev yapacak bir kurum ve alt yapısının oluşturulması	* Risk ve Kriz yönetimini ile de yükümlü "Ulusal Dış Ticaret Koordinasyon Kurulu"nın Oluşturulması	* Ulusal Dış Ticaret Koordinasyon Kurulu'nun Oluşturulması için ilgili yasal düzenleme	Dışişleri Bak., Çevre Bak., Sanayi ve Tic. Bak. DTM, DPT, TOBB, Üniversiteler, TÜSIAD	KISA

KAYNAKÇA

- * Balkau, F., Management and Control Systems for Hazardous Waste, Basel Convention Workshop, Budapest, Hungary, Ministry of environmental and Regional Policy, Budapest, October 1992.
- * Batıgün, C.M., Çevre Sanayicimiz ve Dış Ticaret, ISO, Kalder, OSD ve TAYSAD Gümrük Birliği, Çevre İlişkileri Sempozyumu, İstanbul, Mart 1997.
- * Bozkurt, E., Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı, Ankara, 1992.
- * Brown, R. L., Dünyanın Durumu 1996, TÜBİTAK-TEMA Vakfı Yayını, Ankara, 1997.
- * Büyüktaşkın, Ş., Dünya Ticaret Sistemi, Esbank Yayını, Ankara, 1997.
- * Cansever, G., Deri Sektörü ve Tarife Dışı Engeller, ISO, Kalder, OSD ve TAYSAD Gümrük Birliği, Çevre İlişkileri Sempozyumu, İstanbul, Mart 1997.
- * Cantürk, B., Çevre Kanunu ile İlgili Mevzuat, Alfa yayınları, İstanbul, Aralık 1996.
- * Commission of European Communities, Climate Change-The European Approach for Kyoto, Draft Report, Brussels, 1997.
- * Commission of European Communities, On Environmental Agreements, Com (96) 561 Final Report, Brussels, 1996.
- * Çevre Bakanlığı ve Çimento Müstahsilleri Birliği, Çimento Sanayii Çevre Deklerasyonu
- * Çevre Bakanlığı ve Deri Sektörü Temsilcileri Deri Sanayi-Çevre Deklerasyonu.
- * Çevre Bakanlığı ve Maya Sanayi Kuruluşları, Maya Sanayi ve Çevre Deklerasyonu.
- * Çevre Bakanlığı ve Otomotiv Sanayii Derneği, Otomotiv Sanayii Çevre Deklerasyonu
- * Çevre Bakanlığı ve Selüloz ve Kağıt San. Vakfı, Kağıt Sanayi ve Çevre Deklerasyonu
- * Çevre Bakanlığı ve Şeker Fabrikaları Genel Müdürlükleri, Şeker Sanayi Çevre Deklerasyonu
- * Çevre ve Kalkınma İlişkilerinde Dünya Bankası, Türkiye Çevre Vakfı, 1990.
- * Demirer, M.A; Ekopolitika, Altın Kitaplar, 1992.
- * DPT, Çevre Alt Komisyonu Raporu, Ankara, Ağustos 1997.
- * DPT, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).
- * Ekinci, E., Tırıs, M., Türe, E., Ulusal Çevre Eylem Planı : Enerji Sektöründen Kaynaklanan Hava Kirliliği, DPT Yayınları, 1997.
- * Environmental Quick Scan Textiles; Centre for the Promotion of Imports from Developing Countries, Swedish International Development Cooperation Agency in Collaboration with Far East Importers Association (VIVO), The Netherlands, June 1996.

- * EU, "Climate Change- The EU Approach for Kyoto", Draft Communication From The Commission, 1997.
- * EU, The European Union and The Environment, Europe On The Move Series, Luxembourg, 1997.
- * EU, The Unification of Europe Harmonizing Technical Regulations; Centre for the Promotion of Imports from Developing Countries, August 1994.
- * Günuğur, H., Avrupa Topluluğu Hukuku, Eğitim Yayınları - Bilim Dizisi, Ankara, 1993.
- * Harun Parlar, Münih Teknik Üniversitesi (Kişisel Görüşme), Nisan, 1997.
- * İnce, M.A., AT Standartları : Üretim ve İnsan Ekolojisi, ISO, Kalder, OSD ve TAYSAD Gümrük Birliği- Çevre İlişkileri Sempozyumu, İstanbul, Mart 1997.
- * İSO, 1/95 Sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı, Gümrük Birliği Danışma Ofisi, Yayın No: 1995-1, Haziran, İstanbul 1995.
- * İstanbul Sanayi Odası, DTÖ Tarife Dışı Engeller ve Çevre Yönetim Sistemleri, Seminer Notları, Ağustos 1997.
- * İTKİB; Tekstil ve Hazırgiyim Sektörünün İhracat Performansının Değerlendirilmesi; Ar-Ge ve Mevzuat Şubesi, Temmuz 1997.
- * İTKİB; Turkish Leather Industry, July 1997.
- * İTKİB; Türk Deri ve Deri Ürünleri Sanayiinin Güncel Durumu, İTKİB Genel Sekreterliği AB-GB Anlaşmalar Şubesi, Eylül 1997.
- * İTKİB; Uluslararası Ekolojik Tekstil Tarama Konferansı, 13 - 18 Mayıs, İstanbul 1996.
- * Keating, M., Agenda for Change, Centre for Our Common Future, Geneva, 1993.
- * Keoleian, G.A., Menecy, O., "Life Cycle Design Guidance Manual-Environmental Requirements and the Product System", EPA, 1993.
- * Kılıç, N., Dünya Ekonomik ve Ticari Bütünleşme Hareketleri; Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin Türk Sanayiine Etkileri, T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı II. Sanayi Şurası, Bölüm II, sayfa 13-28, Haziran 1995.
- * Managing Europe's Environmental Challenge; The Economist Intelligence Unit, UK, January 1994.
- * National Opinion Research Center, Consumer Survey, Germany, 1996.
- * Nuray, H., Çalış, Ş., Avrupa Birliği'nde Tarife Dışı Engeller ve Bu Çerçeve Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin Değerlendirilmesi, İKV yayını No.140, İstanbul, 1996.
- * ÖKO-TEST Magazin für Gesundheit und Umwelt, Öko-Test Verlag, s. 36, Nov. 1995.
- * ÖKO-TEST Magazin für Gesundheit und Umwelt, Öko-Test Verlag, September 1997.

- * Rummel-Bulska,I., The Basel Convention A Global Approach for the Management of Hazardous Wastes, International Symposium on Hazardous Waste Management, İstanbul,1993.
- * Spradley, J.R., The Kyoto Protocol on Global Climate Change-a Clear and Ppresent Danger to Coal Industry, Coal Trans 97, İstanbul,1997.
- * Şahin, V., Enerji Sektöründe Geleceğe Bakış, Arz, Talep ve Politikalar, TÜSİAD -T/94,11-168,1994.
- * T.C. Çevre Bakanlığı, Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, "Çevre Bakanlığı Mevzuatı III", Ankara, 1995.
- * T.C. Çevre Bakanlığı, Türkiye Gündem 21 - Taslak Rapor, Ankara, 1996.
- * T.C. Çevre Bakanlığı, Çevre ile İlgili Türk Standardları ve Mevzuat Rehberi, Ankara, 1996.
- * T.C. Çevre Bakanlığı, "Ulusal Ozon Politikası", Ankara, 1997.
- * Tekstil Terbiye Sanayicileri Derneği, ÖKO-TEX Standart 100, Ekim 1995.
- * Textilien Kleidung, Die Verbraucher Initiative e.V., 1993.
- * Türk-AT Mevzuat Uyumlu Sürekli Özel İhtisas Komisyonu-Çevre Alt Komisyonu Raporu, DPT, Ağustos 1997.
- * Türkiye Çevre Vakfı, GATT ve Çevre, Ankara, Aralık, 1995.
- * Türkiye Çevre Vakfı, Küresel Komşuluk, Küresel Yönetim Komisyonu Raporu, Ankara, 1996.
- * UN, Our Common Future, The World Commission on Environment and Development, Oxford University Press, 1987.
- * UN, The Global Partnership for Environment and Development - A Guide to Agenda 21, UN Publication, New York, 1993.
- * UN, International Environmental Law, UN Publication, New York, 1993.
- * UN, Department of Economic and Social Development: Transnational Corporations and Management Division, "International Environmental Law: Emerging Trends and Implications for Transnational Corporations", Envi. Series No. 3, New York, 1993.
- * UN, "Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention On Climate Change", FCCC/CP/1997/L.7/Add.1, 1997.
- * UNEP, The Textile Industry and the Environment, Industry and Environment. Technical Report no 16, 1994.
- * UNEP, Fourth Meeting of the Conference of the Parties to the Basel Convention, Malaysia, Documents UNEP/CHW.4/11-31, 6-10 October 1997.
- * Vigon, B.W., Tolle,D.A., Cornaby, B.W., Latham, H.C., Harrison, C.L., Boyuski, T.L.,

Hunt, R.G., Seller, J.D., "Life-Cycle Assessment: Inventory Guidelines and Principles", EPA,1993.

- * Yeniçeri, S., Avrupa Topluluğu'nda ve Türkiye'de Çevre ve Tekstil Ekolojisi Yaklaşımları; Hazırgiyim Üretiminde Ekolojik Yaklaşım Kongresi, 30 Haziran 1994.
- * Zanbak, C., Tugal, I.-B., Tehlikeli Atıkların Yönetimi, Ulusal Çevre Eylem Planı, DPT Yayınları, 1997.
- * Zanbak, C., Uluslararası Ticaret ve Tarife Dışı Engeller, ISO,Kalder,OSD ve TAYSAD Gümrük Birliği, Çevre İlişkileri Sempozyumu, İstanbul,Mart 1997.

YARARLANILAN İNTERNET ADRESLERİ :

- * CIESIN-SEDAC-NASA, Environmental Treaties and Resource Indicators (ENTRI) Online Search Service, <http://sedac.ciesin.org/>
- * UN, "Convention On Biological Diversity", <http://www.biodiv.org/>
- * UN, "United Nations Framework Convention On Climate Change", <http://www.un.org/>
- * UNEP, "Protecting the Ozone Layer through Trade Measures", UNEP Monograph Series on Trade and Environment, <http://www.unep.ch/t&e/mono6.html/>
- * UNEP, "The Ozone Secretariat: About the Montreal Protocol", <http://www.unep.org/unep/secretar/ozone/>
- * UNEP, "Transboundary Movements of Hazardous Wastes at the Interface of Environment and Trade", UNEP Monograph Series on Trade and Environment, <http://www.unep.ch/t&e/mono7.html/>

KISALTMALAR LİSTESİ

AAET	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	: Avrupa Birliği
ADR	: Tehlikeli Malların Karayolu ile Taşınması Yönetmeliği (Avrupa)
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Anlaşması
ANZCERTA	: Australia-New Zealand Closer Economic Relations Trade Agreement
APEC	: Asia-Pacific Economic Cooperation
AR/GE	: Araştırma ve Geliştirme
ASEAN	: Association of Southeast Nations
AT	: Avrupa Topluluğu
ATAD	: Avrupa Topluluğu Adalet Divanı (Avrupa Birliği)
BM	: Birleşmiş Milletler
CACM	: Central American Common Market
CARICOM	: Caribbean Common Market
CEFIC	: European Chemical Industry Council
CEFTA	: Central European Free Trade Agreement
CEPGL	: Communaut, Economique des pays des Grand Lacs (Orta Afrika)
CFC	: Kloroflorokarbon
CITES	: Convention on International Trade in Endangered Species
COMESA	: Common Market for Eastern and Southern Africa
COTANCE	: Confederation of National Association of Tanners and Dressers of the EC
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirme
DG	: Directorate-General (Avrupa Birliği)
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
EC	: European Community
ECO	: Economic Cooperation Organization (Tahran merkezli)
ECOSOC	: Economic and Social Council
ECOWAS	: Economic Community of West African States
EEA	: European Economic Area
EEC	: European Economic Community
EFTA	: European Free Trade Association
EMEP	: Enforcement Management Evaluation Program (Uzun Menzilli Hava Kirl. Ant.)

GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade
HFBC	: Hidroflorobromokarbon
HKKY	: Hava Kalitesinin Kontrolü Yönetmeliği
IATA/ICAO	: International Air Transport Association / International Civil Aviation Association
ICCA	: International Council of Chemical Association
ICO	: İslam Konferansı Teşkilatı
IMDG	: International Maritime Dangerous Goods Code
İSKİ	: İstanbul Sular ve Kanalizasyon İdaresi
ISO	: International Organization for Standardization
İTKİB	: İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçıları Birlikleri
ITO	: International Trade Organization
KDV	: Katma Değer Vergisi
KEİ	: Karadeniz Ekomik İşbirliği
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
LAIA	: Latin American Interzonal Area
LCA	: Life - Cycle Analysis
MARPOL	: Denizlerin Gemiler Tarafından Kirlenmesinin Önlenmesi Antlaşması
MERCOSUR	: Mercado Commun Del Sur
NAFTA	: North American Free Trade Agreement
NGO	: Non-Governmental Organization
NO_x	: Azotoksitler
OECD	: Organization for Economic Co-operation and Development
OTİM	: Ozon Tabakasını İnceltici Maddeler
PCB	: Poliklorobifenil
PFC	: Perflorokarbon
PIC	: Prior Informed Consent
POP	: Persistent Organic Pollutants
RAMSAR	: "Sulak Alanların Korunması hakkında" Uluslararası Antlaşma
RID	: Demiryolu ile Tehlikeli Madde Taşımacılığı ile ilgili Yönetmelikler (Avrupa)
SAARC	: Southasia Agreement on Regional Cooperation
SF₆	: Kükürttetraflorür
SO₂	: Kükürt dioksit
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÇMB	: Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği
TKSD	: Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSE	: Türk Standardları Enstitüsü

TTGV	: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel Araştırma Kurumu
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
UDEAC	: Union Douaniere des Etats de l'Afrique Centrale
UN	: United Nations
UNCED	: United Nations Conference on Economic Development
UNCTAD	: United Nations Commission on Trade and Environment
UNDP	: United Nations Development Programme
UNEP	: United Nations Environment Programme
UNIDO	: United Nations Industrial Development Organization
VOC	: Uçucu Organik Bileşikler (Volatile Organic Compounds)
WTO	: World Trade Organization
WWF	: World Wildlife Fund